

**ARAPÇA VE KÜRTÇEDEKİ BASİT CÜMLE YAPILARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

AYŞE ARSLAN ÇAKMAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK, 2016

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ayşe
Soyadı : Arslan Çakmak
Bölümü : Arapça Öğretmenliği
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Arapça ve Kürtçedeki Basit Cümle Yapılarının Karşılaştırılması

İngilizce Adı: The Comparision of Simple Sentence Structures in Arabic and Kurdish

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Ayşe Arslan Çakmak

İmza:

Jüri Onay Sayfası

Ayşe ARSLAN ÇAKMAK tarafından hazırlanan “Arapça ve Kürtçedeki Basit Cümle Yapılarının Karşılaştırılması ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Arapça Öğretmenliği Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Erdi DOĞRU

Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK

Doğu Dilleri Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN

Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 07/01/2016

Bu tezin Arapça Öğretmenliği Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. TAHİR ATICI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Anneme...

TEŞEKKÜR

Uzun ve meşakkatli geçen çalışmamın her sürecinde benden ilgisini, desteğini esirgemeyen ve bana deneyimleriyle yol gösteren değerli hocam Yrd. Doç. Erdinç Doğru'ya teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca engin hoşgörüsüyle fikir ve önerilerini sunan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mehmet Hakkı Suçin'e teşekkürü bir borç bilirim.

Tez yazma sürecinde titiz çalışmalarıyla bana yardımcı olan ve cesaretlendiren kıymetli arkadaşım Firdevs Akar'a, tezimin teknik tarafıyla ilgili yardımlarını esirgemeyen değerli meslektaşım Taha Salih Gürsoy'a yürekten teşekkür ederim.

Çalışmalarım esnasında sevgi ve sabrıyla bana destek olan eşim Abdullah Çakmak'a ve çalışmam nedeniyle yeterince zaman ayıramadığım sevgili oğlum Enis Ufuk ve canım kızım Fatma Zehra'ya teşekkür ederim.

Ayşe Arslan Çakmak
Kocaeli- 2016

**ARAPÇA VE KÜRTÇEDEKİ BASİT CÜMLE YAPILARININ
KARŞILAŞTIRILMASI
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Ayşe ARSLAN ÇAKMAK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI
Ocak, 2016**

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Arapça ile Kürtçedeki basit cümle yapılarını incelemek ve karşıtsal çözümleme yöntemiyle aralarındaki benzerlik ve farklılıklar tespit etmektir. Çalışma, nitel bir çalışma olup tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Arapça ve Kürtçe ile ilgili dil bilgisi kaynakları, örneklemi ise her iki dilde yazılmış kaynaklardan elde edilen cümleler ve araştırmacı tarafından ifade edilen cümleler oluşturmaktadır. Bu çalışma, beş bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde dil, ana dil, yabancı dil hakkında bilgiler verilmiş; araştırmaya ilişkin problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar, sayıltılar, ilgili araştırmalar ve tanımlara yer verilmiştir. İkinci bölümde yöntemle ilgili bilgilerin verildiği çalışmada üçüncü bölümde dilbilime, karşıtsal çözümlemeye, Arapça ve Kürtçenin genel özelliklerine değinilmiştir. Dördüncü bölümde Arapça ve Kürtçedeki basit cümle yapıları ayrı ayrı incelenerek aralarındaki benzer ve farklı yönler ortaya konulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise karşılaştırmalar sonucu elde edilen veriler ışığında Arapça ve Kürtçe basit cümle yapılarında yapısal ve söz dizimsel olarak öne çıkan benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda her iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkların göz ardı edilmeyecek derecede olduğu görülmüştür. Benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesiyle ortaya çıkan verilerin bu iki dilin öğrenim sürecine olumlu katkılar sağlayacağı açıktır.

Bilim Kodu:

Anahtar Kelimeler: Cümle, Lehçe, Karşıtsal çözümleme.

Sayfa Adedi: 105

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Erdinç DOĞRU

**THE COMPORISON OF SIMPLE SENTENCE STRUCTURES IN
ARABIC and KURDISH
(M.A Thesis)**

**Ayşe ARSLAN ÇAKMAK
GAZİ UNIVERSITY**

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

January, 2016

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the simple sentence structure in the Arabic and Kurdish and identify the similarities and differences between them by contrastive analysis method. The study was a qualitative one and scanning model was used. The universe of the study consisted the grammar resources in Arabic and Kurdish; the sample of it consisted the sentences obtained from resources written in both languages and the sentences expressed by the researcher. This study consisted of five sections. In the first part, information about language, native language and foreign language was presented; and the problem situation related with the research, the aim of the research, the importance of the research, limitations, assumptions, relevant researches and definitions were given place. In the second part of the study information about the method was given, in the third part linguistics, contrasting way analysis method and the general characteristics of Arabic and Kurdish were emphasized. In the fourth part, the simple sentence structures in Arabic and Kurdish were examined seperately and the similarities and differences between them were revealed. In the last part of the study, in the light of the data obtained from comparisons, structural and syntactical similarities and differences in Arabic and Kurdish simple sentence structures that come forward were drawn attention. As a result of this research, it was seen that the similarities and differences between the two languages were so many that can't be ignored. It is evident that the data resulting from the identification of similarities and differences will provide a positive contribution to the learning process of these two languages.

Science Code:

Key Words: Sentence, dialect, Contrastive Analysis

Page Number: 105

Supervisor: Yrd. Doç. Erdiñ DOĞRU

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
Jüri Onay Sayfası.....	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Sayıtlar.....	5
1.5. Sınırlılıklar.....	6
1.6. İlgili Araştırmalar	6
1.7. Tanımlar	8
BÖLÜM II	9
YÖNTEM.....	9
2.1. Araştırmanın Modeli	9
2.2. Evren ve Örneklem	9
2.3. Verilerin Toplanması.....	9
2.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	10
BÖLÜM III.....	11
GENEL BİR DİLBİLİMSEL BAKIŞLA ARAPÇA VE KÜRTÇE	11
3.1. Karşıtsal Çözümleme.....	12
3.2. Arapçanın Genel Özellikleri	14
3.3. Kürtçenin Genel Özellikleri.....	17

BÖLÜM IV	21
ARAPÇA VE KÜRTÇEDEKİ BASİT CÜMLE YAPILARININ	
KARŞILAŞTIRILMASI	21
4.1. Arapçada Cümlelerin Tanımı	21
4.2. Kürtçede Cümlelerin Tanımı	22
4.3. Arapçada ve Kürtçede Cümle.....	22
4.4. Arapçada ve Kürtçede İsimlerle İlgili Bazı Durumlar	23
4.4.1. Arapçada Cinsiyet Bakımından Sözcükler	23
4.4.2. Kürtçede Cinsiyet Bakımından Sözcükler	25
4.4.3. Arapça ve Kürtçede Cinsiyet Bakımından Sözcüklerin Karşılaştırılması	26
4.4.4. Arapçada İsimlerde Marifelik (Belirlilik) ve Nekralık (Belirsizlik) Durumu	28
4.4.5. Kürtçede İsimlerde Belirlilik ve Belirsizlik Durumu	28
4.4.6. Arapça ve Kürtçede İsimlerin Belirlilik ve Belirsizlik Durumunun Karşılaştırılması	29
4.4.7. Arapçada Nicelik Bakımından İsimler	29
4.4.8. Kürtçede Nicelik Bakımından İsimler	31
4.4.9 Arapçada ve Kürtçede Nicelik Bakımından İsimlerin Karşılaştırılması	32
4.5. Cümle Çeşitleri.....	33
4.5.1.Arapçada Cümle Çeşitleri	33
4.5.2. Kürtçede Cümle Çeşitleri	34
4.5.3.Arapça ve Kürtçede Cümle Çeşitleri.....	34
4.6. Yapıları Bakımından Cümle Çeşitleri	35
4.6.1. Arapçada Basit Cümle (الجملة البسيطة)	35
4.6.2. Kürtçede Basit Cümle (Hevokên Xwerû).....	36
4.6.3. Arapça ve Kürtçede Basit Cümlelerin Karşılaştırılması	37
4.7.1. Arapçada İsim Cümlesi (الجملة الاسمية)	39
4.7.1.1.Mübteda (المبتدأ)	39
4.7.1.2. Haber (الخبر)	42
4.7.2. Kürtçede İsim Cümlesi (Hevokên Navî)	45
4.7.2.1. Özne (Biker).....	46
4.7.2.2. Yüklem (Leker).....	47
4.7.3. Arapça ve Kürtçede İsim Cümlesinin Karşılaştırılması.....	49
4.8. Fiil Cümlesi.....	53

4.8.1. Arapçada Fiil Cümlesi (الجملة الفعلية).....	53
4.8.2. Kürtçede Fiil Cümlesi (Hevokên Lekerî)	54
4.8.3. Arapçada ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması	56
4.9. Fiil Cümlesinin Temel Öğeleri.....	58
4.9.1. Arapçada Fiil Cümlesinin Temel Öğeleri	58
4.9.1.1. Fiil (الفعل).....	58
4.9.1.2. Fâil (الفاعل).....	59
4.9.2. Naibi Fâil (نائب الفاعل).....	62
4.9.3. Kürtçede Fiil Cümlesinin Temel Öğeleri	65
4.9.3.1. Özne (Biker).....	65
4.9.3.2. Fiil (Leker)	69
4.9.3.3. Sözde Özne	70
4.9.4. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Temel Öğelerinin Karşılaştırılması.....	72
4.10. Fiil Cümlesinin Yardımcı Öğeleri	76
4.10.1. Arapçada Fiil Cümlesinin Yardımcı Öğeleri.....	76
4.10.1.1. Mef'ûlün Bih (المفعول به).....	76
4.10.1.2. Mef'ûlün Mutlak (المفعول المطلق)	81
4.10.1.3. Mef'ûlün fih (المفعول فيه).....	84
4.10.1.4. Mef'ûlün Leh (المفعول له).....	87
4.10.1.5. Mef'ûlün maah (المفعول معه).....	89
4.10.2. Kürtçede Cümlelerin Yardımcı Öğeleri	90
4.10.2.1. Nesne (Bireser).....	90
4.10.2.2. Tümleç (Terker).....	91
4.10.3. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Yardımcı Öğelerinin Karşılaştırılması	94
BÖLÜM V.....	97
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	97
KAYNAKÇA.....	101

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Arapça ve Kürtçede Basit Cümlelerin Karşılaştırılması.....	37
Tablo 2. Arapça ve Kürtçede İsim Cümlesinin Karşılaştırılması	49
Tablo 3. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması.....	56
Tablo 4. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Temel Öğelerinin Karşılaştırılması	72
Tablo 5. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Yardımcı Öğelerinin Karşılaştırılması.....	94

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Çev.	Çeviren
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	Hicrî
M. Ö.	Milattan Önce
M. S.	Milattan Sonra
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
t.y.	Tarih yok
TDV	Türk Diyanet Vakfı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vb.	ve benzeri

BÖLÜM I

GİRİŞ

Hızına yetişmenin imkânsız olduğu teknolojik gelişmelerin yaşandığı 21.yüzyılda yabancı dil bilmek büyük önem taşımaktadır. Bir dil bilmenin yeterli görülmediği günümüzde uzun zamandan beri Türkiye’de yabancı dil öğretimi konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan bir araçtır. “Aynı zamanda dil, her yönüyle bir milletin kültürünün aynası ve uygarlığın en önemli belirtisi ve aracıdır.” (Aksan, 2009, s. 13).

Dil; insan, kültür, toplum ve eğitimle birbirine bağlıdır. Her insan yaratılıştan dil yeteneğiyle donatılmıştır. Bu yetenek sayesinde ana dilimizi konuşur, yabancı dili öğrenir ve konuşuruz. Ayrıca insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik onun dili kullanma yani konuşma yeteneğine sahip olmasıdır.

İbn Cinni (t.y., s. 15) dili, her milletin gayesini açıkladığı ses dizileri olarak tanımlar. İbn Haldun (2004, s. 805) ise dil için, konuşanın maksadını ifade eden ibaredir, der. Ona göre konuşma eylemi dil ile gerçekleşir. Dilin bu eylemi gerçekleştirebilmek için meleke haline dönüşmesi gerekir.

İnsanların tek başına yaşamaları mümkün değildir. Sosyal bir varlık olan insan, dilin sözlü ve yazılı olanaklarını kullanarak karşısındakiyle iletişim kurar. Milleti millet yapan ve milletin fertlerini birbirine bağlayan temel unsurların başında ana dil gelir (Aksan, 2009, s. 81).

Ana dil, kişinin konuşmaya başladığı andan itibaren ailesinden ve çevresinden öğrendiği, nesilden nesile aktarılan bir iletişim aracıdır. Aksan (2009, s. 51); ana dili, başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin bir toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dil olarak tanımını yapmıştır. Zira çocuğun ilk öğrendiği dil, ana dilidir.

Yabancı dil ise kişinin tabii çevresi dışında, ana dilinden farklı olan, belirli hedefler doğrultusunda öğrendiği dillerdir. Doğan'ın (1989, s. 16) belirttiği üzere “insanlar, başka bir milletin fertleriyle iletişim kurmak, alış veriş yapmak vb. nedenlerden dolayı yabancı dilleri öğrenmeye ihtiyaç duyarlar.”

Birbirine komşu olan ülkelerin coğrafyasında (Türkiye, İran, Irak, Suriye) kadim zamanlardan beri ikamet eden Kürtler bugün dünyanın her yerine yayılmışlardır. Kürtlerin ana dili olan Kürtçe¹ Ortadoğu ve Yakın Asya'nın Arapça, Türkçe ve Farsçadan sonra en çok konuşulan dilidir.

Türkiye'de hukuki olarak azınlık statüsünde olmayan Kürtler, diğer Müslüman halklar gibi devletin asli unsuru konumundadırlar. Bu özellikleri dolayısıyla ülkenin hemen her bölgesine dağılmışlardır. Günümüzde Kürtler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri dışında, İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Adana, Mersin gibi büyük iller başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli illerinde de yaşamaktadırlar (Buran, 2011, s. 48).

Şüphesiz Arapça, İslam dininin ana kaynaklarının dili olması sebebiyle dünyada Araplardan başka pek çok millet tarafından konuşulmaktadır. Ayrıca dinini tam olarak öğrenmek isteyen başka milletlerden olan Müslümanlar Arapça öğrenmeye yoğun ilgi göstermektedirler. Ülkemizde de gerek dini sebeplerle gerekse Arap ülkeleriyle gelişen ticaret alışverişi sebebiyle Arapça öğrenimine verilen önem her geçen gün artmaktadır.

Kuşkusuz diller arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Diller arasındaki benzerlik ve farklılık ilişkileri pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu çalışma iki dilin (Arapça ve Kürtçenin) temel dilbilgisi konularını (cümle yapılarını) karşıtsal çözümleme yöntemi ile karşılaştırmayı hedeflemektedir.

Her iki dildeki yapıların önceden karşılaştırılması, ortak ve farklı yönlerin belirlenmesi öğrencinin Arapçayı daha iyi düzeyde öğrenmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

1.1. Problem Durumu

Dil, insanlar arasındaki iletişimi sağlayan en önemli araçtır. Geçmişten günümüze kadar dünyada pek çok dil ortaya çıkmıştır. Bu dillerden bazıları unutulmuş, bazıları büyük değişimlere uğramış, pek azı da orijinalliğini koruyarak yaşadığımız yüzyıla kadar gelmiştir. En kadim dillerden olan Arapça İslam medeniyetinin membaı olduğundan büyük ölçüde orijinalliğini koruyarak

¹Çalışmada Kürtçe olarak belirtilen dil, Kurmancî lehçesidir.

bugünlere ulaşmıştır. Kürtçe de eski çağlardan günümüze kadar varlığını muhafaza etmiş ve bugüne kadar geniş bir coğrafyada hayatiyetini devam ettirmiş bir dildir.

Türkiye’de Kürtçe 2011 yılında seçmeli ders olarak liselerde öğretilmeye başlanmıştır. Ancak bu derse girecek öğretmen olmadığından bu dili bilen başka branşlardaki öğretmenler tarafından bu eksik giderilmeye çalışılmıştır. Bu alandaki eksikliği gidermek amacıyla Dicle Üniversitesi’nde Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mardin Artuklu Üniversitesi’nde Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Bingöl’de Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Muş Alparslan Üniversitesi’nde Kürt Dili Edebiyatı Anabilim Dalı açılmıştır.

1 Ocak 2009 tarihinde, ağırlıklı olarak Kürtçenin Kurmancî lehçesi ile yayın yapan TRT 6 yayın hayatına başlamıştır.

Araştırmamızda Kürtçenin Kurmancî lehçesi esas alınmıştır. Başta Türkiye’nin Kürt nüfusunun yoğunlukta olduğu bölgelerde (Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi), Suriye ve Kafkasya’nın Kürt bölgelerinde, İran ve Irak’ın kuzey bölümlerinde Kurmancî lehçesi konuşulmaktadır (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 9).

Diller, harf, hece, kelime ve cümle olmak üzere dört temel birimden oluşur. Harflerden hece, hecelerden kelime, kelimelerden cümleler oluşur. Dili oluşturan yapıtaşları sözcüklerdir. Duygu ve düşüncelerimizi etkili bir biçimde aktarabilmek için cümlelerden ve söz öbeklerinden yararlanırız. Elbette ki bizi diğer canlılardan farklı kılan “dil” denen yapının ve onun yapıtaşlarından biri olan “cümle”nin kendi içinde kuralları vardır. Yaşamımızda çok büyük önemi olan “cümlelerin” kurallarının incelenmesi ve bir dildeki cümle yapılarının diğer dillerdeki cümle yapıları ile karşılaştırılıp, farklılıklarının ve/veya benzerliklerinin ortaya çıkarılması yararlı olacaktır. Bu nedenle, bu çalışmamızda hem Kürtçenin hem de Arapçanın cümle özelliklerinin ele alınmasının dil sahasında yararlı olacağı düşünülerek “Arapça ve Kürtçede Temel Cümle Yapıları” ele alınmıştır.

Günümüz Türkiyesinde Arapça ile Türkçenin karşılaştırıldığı pek çok araştırma yapılmıştır; ancak Arapça ile Kürtçenin bilimsel olarak karşılaştırıldığı incelemelere rastlanmamaktadır. Kürtçe eğitimi ülkemizde son yıllarda ortaya çıkan bir gelişmedir. Bu nedenle Kürtçe ve Arapçada cümle yapılarının karşılaştırıldığı bu çalışma bu alanda bir ilki teşkil etmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Kürtçe ve Arapçadaki temel cümle yapılarını inceleyerek iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkları karşıtsal çözümleme yoluyla ortaya koymaktır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara cevap aranacaktır:

Alt Amaçlar;

(1) Arapça ve Kürtçede cümlelerinin kuruluşunda benzerlik ve/veya farklılık var mıdır?

(2) Arapça ve Kürtçedeki basit cümlelerin ortak yönleri var mıdır?

(3) Arapça ve Kürtçedeki basit cümlelerin farklı yönleri var mıdır?

(4) Arapça ve Kürtçedeki isim cümlelerinin benzer ve/veya farklı yönleri var mıdır?

(5) Arapça ve Kürtçedeki fiil cümlelerinin benzer ve/veya farklı yönleri var mıdır?

sorularına cevap bulmak, bu konuda iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır. Söz konusu benzerlik ve farklılıkların Arapça öğrenen Kürtlere veya Kürtçe öğrenen Araplara dilin yapısını çözmede ve algılamada yani dil öğrenim sürecinde katkıda bulunması hedeflenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Milletler arası kültürel, bilimsel ve ekonomik ilişkilerin kurulması ve güçlenmesi dil sayesinde mümkün olmaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki yabancı dil öğretimi iletişim, ulaşım ve ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin büyük bir hızla gelişmesi sebebiyle her geçen gün önemini artırmaktadır.

İnsanlar duygu ve düşüncelerini cümle yoluyla dile getirirler. Her dilin kendine has cümle yapısı vardır. Farklı dil ailelerine mensup olan Arapça ve Kürtçenin benzer ve farklı yapılarının olması kaçınılmazdır. Arapçanın hâkim olduğu bölgelerin bazılarında Arapçanın yanı sıra Kürtçe de kullanılagelmiştir. Bu iki dilin birbirine yakın veya aynı coğrafyalarda yaşayan insanlar tarafından kullanılması iki dil arasında karşılaştırma yapma ihtiyacını doğurmuştur.

Bu çalışma, Kürtçe ve Arapçadaki temel cümle yapılarının karşıtsal çözümleme yoluyla incelenmesini kapsamaktadır. Bu iki dildeki temel cümle yapıları arasındaki benzerlik ve

farklılıkların ortaya konulması Kürt öğrencilere Arapça; Arap öğrencilere Kürtçe öğretilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

Aydın'a (2007, s. 23) göre ana dili farklı olan öğrencilerin yabancı dili öğrenirken karşılaştıkları zorluklar farklılık göstermektedir. Ana dili Kürtçe olan öğrencilerin Arapçayı öğrenirken karşılaştıkları güçlükler ile ana dili Arapça olan öğrencilerin Kürtçeyi öğrenirken karşılaştıkları güçlükler birbiriyle örtüşmemesi doğaldır. Araştırmamızda iki dildeki basit cümle yapıları karşılaştırılarak benzer ve farklı yönler ortaya konmaya çalışılmış, böylece iki dildeki farklılıkların cümleye bakan tarafıyla ilgili güçlük tespit edilmiştir. Bu tespitin ana dilden hedef dile yönelik öğretimde ön çalışmaya bir kolaylık sağlaması amaçlanmıştır.

Ülkemizde bu konu üzerinde daha önce araştırma yapılmadığı görülmüştür. Birden fazla dil bilmenin büyük önem kazandığı bu çağda birbirine coğrafi açıdan komşu olan iki dilin incelenmesinin dilbilime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kürtçe yazılı kaynakların sınırlı olması ve uzun yıllar baskı altında kalması bu dilin gelişimine ket vurmuş olsa da Kürtçe, bugün dünya nüfusunun geniş bir yelpazesinde konuşulmaktadır. Ayrıca son zamanlarda yapılan demokratik açılımlar sayesinde Türkiye'de Kürtçeye verilen önem her geçen gün artmaktadır; bu da Kürtçenin hak ettiği yere ulaşmasına vesile olacaktır.

1.4. Sayılılar

(1) Arapça ve Kürtçede isim cümlelerinin oluşturulmasında benzer durumların olabileceği varsayılmaktadır.

(2) Arapça ve Kürtçede isim cümlelerinin oluşturulmasında farklı durumların olabileceği varsayılmaktadır.

(3) Arapça ve Kürtçede fiil cümlelerinin oluşturulmasında benzer durumların olabileceği varsayılmaktadır.

(4) Arapça ve Kürtçede fiil cümlelerinin oluşturulmasında farklı durumların olabileceği varsayılmaktadır.

(5) Arapça ve Kürtçede isim cümlesinin temel öğelerinin kazandığı gramatikal özellikler açısından benzerlikler ve farklılıklar olabileceği varsayılmaktadır.

(6) Arapça ve Kürtçede isim cümlesinin temel ögelerinin kazandığı gramatikal özellikler açısından farklılıklar olabileceği varsayılmaktadır.

(7) Arapça ve Kürtçede fiil cümlesinin temel ögelerinin kazandığı gramatikal özellikler açısından benzerlik olabileceği varsayılmaktadır.

(8) Arapça ve Kürtçede fiil cümlesinin temel ögelerinin kazandığı gramatikal özellikler açısından farklılıklar olabileceği varsayılmaktadır.

(9) Arapça ve Kürtçede fiil cümlesinin bazı yardımcı ögelerinin kazandığı gramatikal özellikler açısından benzer yönlerin olabileceği varsayılmaktadır.

(10) Arapça ve Kürtçede fiil cümlesinin bazı yardımcı ögelerinin kazandığı gramatikal özellikler açısından farklı yönlerin olabileceği varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma; Arapçada ve Kürtçenin Kurmancî lehçesinde basit cümle yapıları, fiil cümlesinin bazı yardımcı ögeleri (mef'ûl çeşitleri) ile söz konusu yapıların iki dil arasındaki karşıtsal incelemesi ile sınırlıdır.

1.6. İlgili Araştırmalar

Ülkemizde Arapça ve Kürtçeyi karşılaştıran incelemelerin yer aldığı çalışmalar bulunmamaktadır. Ancak araştırma konumuz ile doğrudan ilgili olmasa da Kürtçe ile ilgili olan bazı kaynaklara ulaşılmıştır:

Derince (2010) “İkinci Dil (Türkçe) ve Üçüncü Dil (İngilizce) Ediniminde Birinci Dilin (Kürtçe) Gelişiminin Önemi” adlı yüksek lisans tezinde 8. sınıfta okuyan Kürt öğrenciler arasında üç dilin (Kürtçe, Türkçe ve İngilizce) dil yeterliliği, okuduğunu anlama ve biçimbirimsel farkındalık alanlarında birbirleriyle etkileşimini incelemiş, birinci dilde eğitimin olmaması durumunda birinci dil Kürtçe, ikinci dil Türkçe ve üçüncü dil İngilizce’de öğrencilerin bu sözü geçen alanlardaki performanslarını belirleyip birbirleriyle nasıl etkileştiklerini belirlemeyi hedeflemiştir.

Başaran (2014) “Kürt Dilinde Sözlükler” adlı yüksek lisans tezinde Kürtçe sözlüklerin tarihsel süreci ele almış, tarihi süreç içerisinde ortaya çıkarılan sözlükleri incelemiştir. Bu inceleme doğrultusunda özellikle Kürtçe–Kürtçe, Kürtçe–Türkçe, Kürtçe–İngilizce başta

olmak üzere, diğer dillerde yapılmış Kürtçe sözlüklerin “bibliyografya” şeklinde tanıtımının yapılmasını hedeflemiştir.

Varol (2014) “Türkçe-Kürtçe dil etkileşimi: İkidilli konuşuculara ait verilerdeki dilbilimsel görünüm” doktora tezinde Van’da yaşayan 25 farklı Kürt kökenli ikidilli (Kürtçe-Türkçe) konuşucuya ait, doğal ortamda elde edilmiş konuşma verilerini incelemiş, özellikle ikidillilerin etkileşime bağlı olarak Kürtçede gerçekleşen dilbilgisel farklılaşmaları ele almıştır.

Arapça ve Türkçe arasında dil bilgisi konularının karşıtsal çözümleme yöntemiyle incelendiği birçok araştırma yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

İşler (2002a), “Karşıtsal çözümleme ve Arapça Öğretimi” adlı makalesinde karşıtsal çözümlemenin tarihçesini ve günümüzde ortaya çıkan son durumunu incelemiş, ana dil ve hedef dil arasında benzerlik ve farklılıkların araştırılarak ortaya konulmasının yabancı dil öğrenimine katkı sağlayacağını belirtmiştir.

İşler (2002b) “Arapça ve Türkçede Ortaçlar” adlı makalesinde karşıtsal çözümlemenin güçlü görüşünden hareketle Arapça ve Türkçedeki ortaçları incelemiş, bu iki dildeki ortaçların karşılaştırmasını yaparak aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymuş, güçlük sıra düzenlemesine göre Arapçada ortaçların öğretiminde karşılaşılabilecek zorluklara değinmiş ve bu zorluklar için çözüm önerilerini sıralamıştır.

İşler (2003); “Arapça ve Türkçede Zamanlar – Karşıtsal Çözümleme” adlı makalesinde karşıtsal çözümlemenin güçlü görüşüne dayanarak Arapça ve Türkçedeki zamanların karşılaştırmasını yapmış, bu iki dildeki zamanlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarmış, ana dili Türkçe olanların Arapçada zamanları öğrenirken karşılaşılabilecekleri olası güçlükleri ele almış ve bu güçlüklerin üstesinden gelmek için çözüm önerileri sunmuştur.

Can (2005); “Arapça Öğretiminde Harfi Cerler, Kullanım Alanları ve Türkçede İsmi Halleri” adlı yüksek lisans tezinde karşıtsal çözümlemenin güçlü görüşünden hareketle, Arapçada harfi cerler ile Türkçede ismi halleri karşılaştırmış, bu konudaki benzerlik ve farklılıkları belirleyerek güçlük sıra düzenlemesine göre karşılaşılabilecek sorunları ele almış ve bu sorunların giderilmesi için çözüm önerileri sunmuştur.

Koç (2006); “Arapça ve Türkçede Zamirler –Karşıtsal Çözümleme” adlı yüksek lisans tezinde, karşıtsal çözümlemenin güçlü görüşünden hareketle Arapça ve Türkçedeki

zamirleri ayrıntılı olarak incelemiş, bu iki dilde zamirlerin ortak ve farklı yönlerini ele almış ve karşılaştırılması muhtemel güçlükleri tespit ederek çözüm önerilerinde bulunmuştur.

Aydın (2007); “Arapça ve Türkçede Cümle Yapısı, Yabancılar Arapça Cümle Öğretimi” adlı doktora tezinde Türkçe ve Arapçadaki cümle çeşitlerini karşılaştırmış, iki dildeki cümle çeşitleri hakkında ayrı ayrı bilgiler vermiş ve bu iki dildeki cümle çeşitleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır.

Öte yandan Nalçakan (2008), “Arapça ve Türkçede İsim ve Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezinde Arapça ve Türkçe cümle yapılarını karşılaştırmalı olarak ele almış ve iki dildeki ortak ve farklı noktalar tespit edilmesinin Arapça öğretimindeki yeri ve önemini belirlemeye çalışmıştır.

1.7. Tanımlar

Cümle: “Cümle bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur” (Ergin, 1993, s. 376).

Lehçe: “Bir dilin tarihi, bölgesel sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizim özellikleriyle birbirinden ayrılan kolu” (Türk Dil Kurumu [TDK], 1996).

Karşıtsal çözümleme: Dil öğrenimindeki güçlüklerin ana dil ve hedef dil arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını; hataların, iki dilin farklılık gösterdiği hususlarda, ana dil girişimi sebebiyle ortaya çıktığını ve iki dilin karşılaştırılmasıyla tespit edilen farklılıklardan hareket ederek bu hataların azaltılması için önceden önlem alınabileceğini savunan hipotezdir (Koç, 2006, s. 9).

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Arapça ve Kürtçede temel cümle yapıları çerçevesinde ilgili edebiyat taranarak betimlenmiş ve karşıtsal araştırma yöntemi uygulanmıştır.

Tarama modelleri, geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır... Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun şekilde gözleyip belirleyebilmektir (Karasar, 1994, s. 77).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Kürtçenin Kurmancî lehçesinde yazılan eserlerden ve Arapça eserlerden elde edilen cümleler ile her iki dilde yazılmış gramer kitapları oluşturmuştur.

Bazı örneklerde Kur'an-ı Kerim ayetlerinden; bazı örneklerde gramer kitapları ve edebi metinlerden istifade edilmiştir.

Nadiren de kendi örnek cümlelerim çalışmaya dâhil edilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, literatür taraması ve uygulamasıyla elde edilmiştir. Literatür taramasında Arapça ve Kürtçe ile ilgili dil bilgisi kaynaklarından istifade edilmiştir.

Kaynakların toplanmasında orijinal verilerden istifade edilerek, alıntılar yapılırken asıl kaynağın temin edilmesine özen gösterilmiştir. Arapça ve Kürtçe eserlerden yararlanılan bilgiler, araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

2.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler daha önce yapılmış olan çalışmalar da göz önünde bulundurularak öncelikle her dil kendi içinde ele alınmış, daha sonra karşıtsal çözümleme metodolojisi kullanılarak diller birbiriyle karşılaştırılmıştır. Bunun neticesinde iki dil arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Ulaşılan tespitlerden hareketle bazı değerlendirme ve yorumlar yapılmıştır.

BÖLÜM III

GENEL BİR DİLBİLİMSEL BAKIŞLA ARAPÇA VE KÜRTÇE

Dilbilim, dili her açıdan inceleyen bilim dalıdır. Dilbilimin tarihi M.Ö. Eski Yunan ve Eski Hintlere kadar uzanır (Aksan, 2009, s. 16). Ünlü Yunan düşünür Aristo pek çok dil bilgisi konusunu incelemiştir. Yunanlardan sonra yakın coğrafyada yaşayan Romalılar da Orta Çağda dil ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Batıda Yunan ve Romalı dilbilimciler öne çıkarken doğuda ise Hintlerden sonra orta Çağda Arap dilbilimciler ortaya çıkmış ve derin araştırmalar yapmışlardır. VIII. yüzyılda Sibeveyh'in yazdığı el-Kitab adlı eser bugün bile önemini korumaktadır.

Yeniçağda dilbilim çalışmaları Avrupa'da yoğunluk kaydetmiştir. Bu çağda dilin düşünce yönü, insan ruhu ve zihniyle ilgisi önem kazanmış, dilbilimciler ve fikir adamları bu alanda kayda değer yargılar dile getirmişlerdir (Aksan, 2009, s. 21). XIX. yüzyılda ise karşılaştırmalı dilbilim Franz Bopp tarafından dilbilimin bir dalı olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu yüzyılda Hindistan'dan İzlanda'ya kadar uzanan coğrafyada Hint – Avrupa dil ailesi, araştırmalar sonucu kesinleşmiştir.

XX. yüzyıla gelindiğinde ise dilbilimde önemli gelişmeler yaşanmış ve dilbilim çeşitli gruplara ayrılmıştır. İsviçreli dilbilimci SausSûre, günümüz dilbilimin temellerini atarak yapısalcı dilbilim akımını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu yüzyılda Amerikalı dilbilimciler yaygınlaşmıştır. Bu bilginlerden Boas, betimlemeli dilbilim akımının temellerini atmış öğrencisi Bloomfield ise betimlemeli dilbilimin yerleşmesini sağlamıştır. Bu yüzyılın ortalarında Chomsky dil çalışmaları sonucunda cümle ve cümle türlerini ele alan ve dili bu açıdan çözümleyen üretimsel-dönüşümsel dilbilimini ortaya çıkarmıştır (Aksan, 2009, s. 23).

İkinci Dünya Savaşından sonra dilbilim alanındaki çalışmalar hız kesmeden devam etmiş, savaş sonrası yabancı dil öğrenimi ve öğretimine artan ilgi, dilbilim alanındaki çalışmalara

farklı bir boyut kazandırmış bunun sonucunda uygulamalı dilbilim araştırmaları başlamış ve ana dil ile hedef dilin benzer ve farklı yönlerini inceleyen karşıtsal dilbilim ortaya çıkmıştır (İşler, 2002a, s. 121).

3.1. Karşıtsal Çözümleme

Yabancı dil öğrenme aşamasında öğrenciler kendi ana dillerindeki dilbilgisi kurallarıyla yabancı dildeki kurallar arasında bağlantı kurmaya çalışırlar. Ana dil ile hedef dildeki yapıları söz dizimlerini birbirine karıştırırlar. Ancak ana dil ile hedef dil arasındaki benzerlik veya farklılıkların önceden saptanarak bu çerçeveden yabancı dil öğretilmesi hem öğretmen hem de öğrenciler için faydalı olacağı görüşü yirminci yüzyılda bazı bilim adamları tarafından ortaya konmuştur.

Karşılaştırmalı dilbilim, dilbilimin iki ya da daha fazla dil arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmaya ilişkin çalışmaları içerir. Ana dil ile hedef dil arasındaki benzerlik ve farklılıklar, öğrencinin hangi zorluklarla karşılaşacakları ve dilin hangi yönlerinin kolay öğrenilebileceği hakkında bilgi verir (Dede, 1983, s. 123).

Karşılaştırmalı çalışmaların başlangıcını oluşturan eser, Fries'in "Teaching and Learning English as a Foreign Language" adlı eseridir. Fries, bu eserinde dilbilim ilkelerini İngilizce öğretimine uygulamıştır. Fries, ana dil ve hedef dil betimlemelerinin karşılaştırılmasına ilişkin görüşünü bu eserde oluşturmuştur.

Fries'e (1945, s. 9) göre, öğrencinin ana dili ile hedef dilin özenli bir şekilde karşılaştırılması sonucu elde edilen bilgilerin ışığında hedef dilin bilimsel olarak çözümlenmesine yönelik hazırlanan gereçler, en etkili gereçlerdir.

Robert Lado ise Fries'in bu konuyla ilgili tespitlerini karşıtsal dilbilim çalışmalarının çıkış noktası kabul edilen "Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers" adlı kitabında dile getirir (Nickel'den Aktaran İşler, 2002).

Lado (1957), hedef dilin, öğrencinin ana diline benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durarak iki dil arasındaki benzerliklerin ikinci dil öğrenme sürecini kolaylaştırdığını, farklılıkların ise ikinci dil ediniminde öğrencide zorluklara neden olduğunu dile getirmektedir.

Yine Lado'ya göre insanlar kendi kültürlerindeki, dillerindeki biçimleri ve anlamları yabancı dil kültürüne aktarmaya meyillidirler. Bu durum hem öğretici (üretici) olarak

konuşmaya ve yeni kültürden edimde bulunmaya çalıştıkları zaman, hem de alıcı (öğrenci) olarak hedef dili ana dil olarak konuşan insanları anlamaya çalıştıkları zaman gerçekleşir. Bu nedenle ana dil ve hedef dil arasındaki güçlüklerin önceden belirlenmesi, bu doğrultuda öğretim ortamının, yöntem ve tekniklerin planlanması, öğrencilerin yabancı dil öğreniminde yaptıkları hataları büyük ölçüde ortadan kaldırır.

Karşılaştırmalı dilbilim yabancı dil öğretimine uygulanmaya başlandığından beri tanımı ve etkinlikleri hakkında çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden ilki olan güçlü görüş Lado'nun "Linguistics Across Cultures: : Applied Linguistics for Language Teachers"adlı eserinde yer almıştır. Bu görüşe göre yabancı dil öğrenen öğrenciye ana dilinde benzerlik olan konular kolay, farklılık olan konular zor gelecektir. Bu nedenle ana dil ve hedef dil arasındaki farklılıklar arttıkça ana dil girişimi de artacaktır (İşler, 2002, s. 127). Yabancı dil öğreniminde karşılaşılan güçlükler ana dil ve hedef dil arasında yapılacak olan karşıtsal çözümleme ile önceden tespit edilebilir. Yabancı dil öğrenme sürecinde öğrenci çoğunlukla ana diline başvurur, sahip olduğu temel dil bilgisi kurallarını hedef dile aktarır. Bu süreçte öğrencinin ana diline başvurması, ana dilin önemine işaretir (Oflaz ve Bolat, 2012, s. 1636).

Zayıf görüş ise güçlü görüşün güçlüklerin önceden belirlenmesini öngören varsayımı kabul etmez. Bu görüş öncelikle ana dil girişimini ele alır, ana dil girişiminde ele alınan verileri iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkları yorumlamada kullanır. Bunun yanında zayıf görüş de güçlü görüş gibi ana dil girişimini kabul eder ve bu girişimle dil öğreniminde karşılaşılabilecek güçlüklerin nedeninin açıklanabileceği ihtimalini inkâr etmez. Ancak bu görüş dil öğretiminde karşılaşılabilecek güçlüklerin öğretim sonunda daha yararlı bir şekilde açıklanabileceğini kabul eder (İşler, 2002a, s. 126).

Orta görüşe göre ise iki dil sistemi arasındaki farklılıklar azaldıkça sınıflama problemi ortaya çıkmasından dolayı zorluklar artacaktır. Bu görüşe göre yabancı dilin öğrenilmesi en güç olan yönleri, ana dil ile çok az farklılık gösteren ses, ses dizisi ve anlamlardır (İşler, 2002a, s. 127).

Karşıtsal çözümlemenin üç hipotezinin ortak noktasını yabancı dil öğreniminde ana dilden hedef dile yapılan aktarım oluştururken her görüş ana dil girişimine farklı yaklaşmaktadır (Koç, 2006, s. 10). Diller arasındaki farklılık arttıkça ana dil girişimi artacaktır diyen güçlü görüşün yanı sıra orta görüş, farklılığın azalmasının doğru genelleme yapmaya engel olacağını ve ana dil girişimini artıracığını varsaymaktadır. Zayıf görüş ise ana dil

girişiminin diller arasındaki farklılıklardan kaynaklanmadığını, aksine ana dil girişiminin hedef dildeki bilgi eksikliği sebebiyle ortaya çıktığını kabul ederek diğer iki görüşten ayrılır. Ancak ana dil ve hedef dil arasında aktarım olduğu her üç görüşün ortak yönünü teşkil etmektedir.

Aydın'a (2007, s. 46) göre karşıtsal çözümleme, iki veya daha fazla dil arasındaki benzer ve farklı yönleri tespit etmeyi hedefleyen çalışmaları kapsar. Bu çalışmalar sonucu elde edilen veriler yabancı dil öğreniminde karşılaşılan güçlüklerin üstesinden gelmek için kullanılır. Zira öğrencinin ana dili ve hedef dil arasındaki örtüşen ve örtüşmeyen durumların öğrenme sürecinden önce ortaya konulması sayesinde yabancı dil öğreticileri, hangi konularda kolaylıklardan faydalanacağı veya hangi konularda zorluklarla karşılaşabileceği hakkında bilgi sahibi olur ve öğrenme faaliyetlerini zorluk düzeyine göre önceden planlar.

Arak'ın (2006, s. 208) belirttiği gibi ana dil ve hedef dilin karşılaştırmalı olarak incelenmesi yabancı dil öğretiminde kullanılacak materyallerin ve izlenecek metodun seçilmesi bakımından önem teşkil etmektedir. İki dil yapısının karşılaştırmalı olarak incelenmesi karşılaşılabilecek hataları önceden ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla iki dildeki yapıların en ince ayrıntısına kadar karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve inceleme sonucunda elde edilen verilerden yabancı dil dersi eğitiminde faydalanılması gerekir.

Yaptığımız çalışmada karşıtsal çözümlemenin güçlü görüşüne dayanarak Arapça ve Kürtçenin Kurmancî lehçesindeki temel cümle yapıları incelenmiştir. Bu iki dildeki cümle yapılarının benzerlik ve farklılık gösteren yönleri ortaya konulmuştur.

3.2. Arapçanın Genel Özellikleri

Diller; köken bakımından Ural-Altay, Hami-Sami, Hint-Avrupa, Çin-Tibet ve Bantu dilleri olarak gruplandırılır. Arapça bu dil ailelerinden Hami-Sami dil ailesinin Sami koluna mensup bir dildir.

Arap alfabesi, 28 sessiz harften oluşup sağdan sola doğru yazılmaktadır. Her harfin kendine has sembolü vardır (Hasan, I, s. 13). Harfler tek başına, kelimenin başında, ortasında ve sonunda farklı şekilde yazılır (Daniels, 2013). Bu harflerin altı tanesi (ا، د، ذ، ر، ز، و) kendinden sonraki harfe birleşmeden yazılır.

Sevinç (2004) harflerin çıkış noktalarını genel olarak üç grupta sınıflandırmıştır:

- a) Boğaz harfleri: “ ا، ح، خ، ع، غ، ه ” harflerinin çıkış yeri boğaz bölgesidir.

b) Dil, diş ve damak yardımıyla çıkan ağız içi harfleri: “ث، ج، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ” harfleri ağız içi harfleridir.

c) Dudak harfleri: “و، م، ف، ب، ” harfleri dudak harfleridir.

Arap alfabesindeki “ض ” harfinin dilin sağ veya sol üst azı dişinin üzerine getirilerek çıkardığı ses diğer alfabelerde olmadığı için Arapçaya “لغة الضاد” (Dâd dili) denmiştir.

Arapçada harflerin üst veya altına konulan hareke adı verilen kısa sesliler ile med harfleri adı verilen uzun sesliler kelimelerin seslendirilmesini sağlar. Harekelerden fetha “ e veya a”, kesra “i” ve damme “u” sesini verir. Uzun seslilerden ise ا (elif) â, و (vav) û, ي (ye) î şeklinde kendinden önceki harfin uzun okunmasını sağlar.

İlk dil bilgisi çalışmalarından beri Arapçada kelimeler isim, fiil ve harf olmak üzere üç bölümde sınıflandırılmıştır (Sibeveyh, I, s. 12). Eğer kelime zamanla alakalı olarak müstakil bir anlam ifade ediyorsa fiil, zamanla alakalı olmaksızın müstakil anlamı kendisinde barındırıyorsa isim, tek başına bir anlam taşımayıp başka kelimelerle birlikte anlam ifade ediyorsa harftir (İbn Akîl, I, s. 13).

Her bir sözcüğün tek başına nasıl okunacağıyla ilgili kurallar sarf; kelimelerin cümle içindeki görevlerine göre son harflerinin farklı şekillerde seslendirilmesi i’rab (nahiv) olarak ele alınır (Güler, 2004, s. 176).

Arapçada kelimeler kök bükümlü olma özelliğini taşır (Aksan, 2009, s. 135). Büküm, çekim sırasında kökün, özellikle de fiil kökündeki ünlünün değişmesidir. Bundan dolayı ekler kelimenin başına, ortasına ve sonuna gelebilir. Örneğin; fiilinden مكتبة ve كتابة gibi başına, ortasına veya sonuna ek getirilerek pek çok kelime türetilir.

Arapça’da iki çeşit köklü fiiller vardır: En az üç kök harften oluşan sülâsi fiiller ve dört kök harfinden oluşan rubâi fiiller. Sülâsi fiiller; salim, mehmuz, mudaaf, ecvef, nakıs ve lefif olmak üzere yedi gruba ayrılır (el-Curcâni, s. 36)

Sülâsi ve rubâi fiiller, kök harflerinin üzerine bir, iki veya üç harf eklenerek türetilir (el-Curcâni, s. 44). Bu harfler kök fiilin başına, ortasına veya sonuna getirilir.

Arapça sözcüklerde cinsiyet farkı gözetilir. Yani isimler ya müzekker (eril) ya da müennes (dişil) tir. Gramerin pek çok konusunda cinsiyet bakımından uyum gözlenir.

Arapçanın kullanımı 7. yüzyıla kadar Arap Yarımadası içinde sınırlı kalmış, İslamiyet'in gelişiyle birlikte Arap yarımadasının dışında büyük bir hızla yayılarak, Irak, Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika'yı kuşatmış, oradaki dillerin yerini almış ve bir kültür ve medeniyet dili olmuştur. Sonraki asırlarda İslami fetihlerin sürmesiyle Arapça doğuda Afganistan ve en batıda İspanya'ya kadar uzanan bölgede konuşulan dil haline gelmiştir.

Çetin'e (1991) göre Arapçanın tarihi, gelişme ve yayılma safhaları şöyledir:

- 1) Eski Arapça: M. S. 500 yılından önce var olduğu bilinen ve klasik Arapçaya geçiş dönemini oluşturan bir zamanda kullanılan Arapça olup örneklerine bazı kitabelerde rastlanmaktadır.
- 2) Klasik Arapça: Günümüze kadar gelmiş olan en eski edebi metinlerde, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde kullanılan ve İslamiyet'in Arap yarımadası dışında yayıldığı yerlerde din, şiir, edebiyat ve ilim dili olarak ana çatısı değişmeden devam eden lehçeler üstü Arapçadır.
- 3) Orta Arapça: Fetihlerle birlikte çeşitli milletlerin İslam dinine girmesi sonucunda Arapça ve diğer diller arasında etkileşim meydana gelmiştir. Bu etkileşim devam ederken bir yandan başka dillerden Arapçaya çeşitli kelimelerin girmesi, diğer yandan da bazı kelimelerin Arapçalaştırılması sonucu oluşan Arapça, Orta Arapça olarak adlandırılır.
- 4) Modern Arapça: 19. yüzyılın başında özellikle Napolyon'un Mısır seferinden itibaren Arap dünyasının Batı kültür ve medeniyetiyle karşılaşması neticesinde yeniden ilim, sanat ve fikir dili olan Arapça, Modern Arapça olarak adlandırılır.
- 5) Mahalli lehçeler: Yeni yerleşim bölgelerine gelen Arapların çoğunluğunun dili olan eski lehçelerin ve bu bölgelere komşu olan ülkelerin dillerinin birbiriyle etkileşimi sonucunda Arapçanın birçok lehçe ve şiveleri doğmuştur.

Arapçanın lehçeleri beş ana grupta toplanmıştır: Körfez lehçesi, Irak lehçesi, Mısır lehçesi, Şam lehçesi, Mağrib lehçesi (Zaidan ve Callison-Burch, 2012, s. 3).

İslamiyet'in kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'de kullanılan dilin Arapça olma özelliği, bu dilin sadece Türkler tarafından değil diğer milletler için de önemli ve öğrenilmesi gerekli bir dil olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Diğer yandan Türk milletinin kültür mirasının vazgeçilmez parçaları olan el yazması ve basılı binlerce eserin Arapça ile yazılması, milletimizin bu dili önemli dillerden kabul etmesi sonucunu doğurmuştur. Türklerin Arapça konuşan toplumlarla Selçuklulardan itibaren gittikçe artan

siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri de bu dilin Türk toplumundaki önemini artıran etkenlerden olmuştur.

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) Dünya Arapça Günü dolayısıyla yayımladığı rapora (2012) göre, Arapça, UNESCO üyesi 22 devletin dilidir ve bu dil Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşayan 422 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Ayrıca Arapça, 18 Aralık 1973 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın altıncı resmi dili olarak kabul edilmiştir.

Günümüzde İlahiyat fakülteleri, Fen Edebiyat fakültelerinin Doğu Dilleri Bölümü ve bazı Eğitim Fakültelerinin Yabancı Diller Bölümünde Arapça eğitimi verilmektedir. Arapça, ilahiyat fakültelerinin de temel derslerinin başında gelmektedir. Ona bu niteliği kazandıran özellik, İslâmî kaynakların neredeyse tümünün Arapça olması ve bu dil bilinmeden bu alanda araştırma yapmanın imkânsız olmasıdır. Ayrıca birçok fakültenin Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih Bölümlerinde Arapça dersi seçmeli ders olarak okutulmaktadır.

Şüphesiz milyonlarca Müslüman, dinini ve İslam kültürünü öğrenmek için Arapça öğrenmeye çaba sarf etmektedir. Ayrıca Arap kültürünü ve İslam dinini merak eden gayri müslimler de Arapçaya ilgi göstermektedirler.

3.3. Kürtçenin Genel Özellikleri

Kürtçe, Kuzeybatı İran Dilleri grubunda yer alır. Temel olarak Farsçaya en yakın dillerdendir. Genel olarak Kuzey Kürtçesi (Kurmancî), Orta Kürtçe (Sorani) ve Güney Kürtçesi (Pehlewani) olarak üç ana lehçeye ayrılır. Genel olarak da, Karl Hadank'ın yaptığı tasnifte olduğu gibi -Batı Kürtçesi ve Doğu Kürtçesi- diye iki ana kola ayrılır. Süleymaniye ve Mukri lehçeleri Doğu grubunu oluştururken Hakkâri ve Bahdinan'ın da yer aldığı lehçeler de Batı grubunu oluşturur (McCarus, 1958, s. 1).

Sorani lehçesi, özellikle 1. Dünya Savaşı sonrası, Kuzey Irak'ın en yaygın dillerinden olmuştur. Bu lehçe, ayrıca hakkında en çok araştırma yapılan lehçedir. Kürt olmayanların en çok ilgi gösterdiği ve öğrenmek istediği lehçedir (Kim, 2010, s. 6).

Kurmancî lehçesinin ilk grameri, 1930 yılında Celadet Ali Bedir Han tarafından yazılmıştır.

İran ve Irak Kürtleri Arap alfabesini kullanırlarken diğer bölgelerde yaşayanlar Latin alfabesini kullanırlar. Arap alfabesinden uyarlanan ve Arabî-Farisî hattı olarak bilinen

yazının kökenleri, XI. yüzyıla kadar uzanır (McCarus, 1958, s. 6). Rusça'nın etkisiyle, Sovyetler Birliği döneminde, Ermenistan ve Azarbaycan Kürtleri, 1930'lardan itibaren Kiril alfabesini kullanmışlardır (Thackston, s. viii). Aslında 1929 yılında Kürtçe için Latin alfabesine dayanan bir yazı sistemi geliştirilmişti; ancak Stalin'in 1937 yılındaki kararnamesi üzerine Kiril Alfabeti'ne geçildi (Thackston, s. viii). Osmanlı Döneminde Kürtçe konuşan Ermeniler, bu dili Ermeni alfabesiyle yazmışlardır. Celadet Ali Bedir Han tarafından Hawar dergisinde yayımlanan iki makale, biri Arap, diğeri de Latin alfabesiyle yazılmıştır (Thackston, s. ix).

Osmanlı döneminde, medreselerde dini eğitim Kurmancî lehçesiyle verilmiştir. Günümüzde Kurmancî, sadece Kuzey Irak'taki Federal Kürdistan bölgesinde, ilköğretimden üniversiteye eğitim dilidir. Dönemin Kürt aydınlarının çabaları sonucunda 1931 yılında Latin Kürt alfabesi kabul edilmiştir.

Latin Kürt alfabesinde 31 harf vardır (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 11). Kurmancî alfabesindeki ünlü harfler (a, e, ê, î, î, o, u, û) ; ünsüz harfler (b, c, ç, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, ş, t, v, w, x, y, z) harfleridir. Ünlülerden “e, i, u” kısa ünlü; a, ê, î, o, û sesleri uzun ünlüdür.

Kürtçede ünsüz harfler şöyle sınıflandırılır (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 11):

Dudaksıl ünsüzler “b, f, m, p, v, w” harfleridir.

Dişsel ünsüzler “d, l, n, r, s, t, z” harfleridir.

Ön damaksılar “c, ç, ş, j, y” harfleridir.

Damaksı ve gırtlaksı ünsüzler “g, h, k, q, x harfleridir.

Kürtçedeki bazı seslerin Arapçada karşılığı vardır. Örneğin; “q” sesi Arapçadaki “ق” sesini, “x” sesi Arapçadaki “خ” sesini verir.

Kürt dili hem eklemeli hem de bükümlü bir dildir. Kelimenin cümledeki görevini, sayısını ve cinsiyetini göstermek için sözcüğün kökünde veya sonunda meydana gelen değişim bükümü gösterir (Yıldırım, 2012, s. 67).

Kürtçede kelimeler basit, türemiş ve bileşik olmak üzere üçe ayrılır:

1. Herhangi bir ekle türetilmemiş ve kök halinde olan *basit kelimeler*. Örneğin ; “dar”, (ağaç), “çiya”, (dağ) gibi.

2. Sözcüğün başına veya sonuna ek getirilerek elde edilen *türemiş kelimeler*. Örneğin; “girin”, (ağlamak) , “Kurdî” (Kürtçe), “biçe”, (git), “meçe” (gitme) gibi.

3. Birden fazla sözcüğün birleşmesinden meydana gelen *bileşik kelimeler*. Örneğin; “dilreş” (kıskanç), “serhişk” (inatçı) gibi (Ciwan, 1992, s. 37).

Kürtçede sözcükler, tek veya çok heceli olabilir. Mesela nan “ekmek”, aw “su”, baş “iyi” gibi kelimeler tek heceli; agir “ateş”, paristin “korumak” gibi kelimeler çok hecelidir.

Kürtçede isimler, yalın halde iken çoğul ekleri almaz. Çoğulluk ve teklik yükleminden anlaşılır.

Kürtçede bütün adlar ya eril ya da dişildir. Eril ya da dişil olmasına göre isimler, isim ve sıfat tamlamalarında farklı ekler alır.

Kürtçede, sıfat tamlamalarında sıfat nitelediği addan sonra gelir.

Kürt dilinin en önemli özelliklerinden biri de ergatif olmasıdır. Dixon’a (1994) göre ergatiflik; cümlede geçişsiz fiillerin öznesinin geçişli fiillerin nesnesiyle paralel işlev gördüğü söz dizim yapısıdır. Kürtçede ergatifi belirleyen durum geçmiş zamandır; geçmiş zamanlı geçişli fiillerde ergatif söz dizimi gözlemlenir (Gündoğdu, 2011, s. 1). Ayrıca kişi zamirleri sabit değildir. Yalın ve bükümlü durumda kullanılmak üzere iki grup kişi zamiri vardır.

BÖLÜM IV

ARAPÇA VE KÜRTÇEDEKİ BASİT CÜMLE YAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

İnsanlar dili kullanarak ve dil yapılarından yararlanarak sözlü ve yazılı olarak iletişim kurarlar. Kişiler, toplumlar ve ülkeler arası iletişimi sağlayan dilin anlaşılması cümleler vasıtasıyla mümkün olmaktadır. Cümlenin yapısı anlaşılmadan rastgele kelimelerin sıralanmasıyla iletişim kurmak mümkün değildir. Bu çalışmada Arapça ve Kürtçedeki basit cümle yapıları ayrı ayrı incelenip karşılaştırılarak her iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.1. Arapçada Cümlenin Tanımı

Arap dilbilimcileri, cümlenin tanımı yanında insanların konuştuğu sözler için çeşitli tanımlar yaparak bunları gruplara ayırmışlardır:

Lafız: Anlamlı veya anlamsız bazı harfleri içeren seslere denir (İbn Hişâm, s. 11). Örneğin زيد “Zeyd” kelimesi anlamlıdır ve lafızdır. Bu kelime tersine çevrildiğinde ديز şeklinde olur ve herhangi bir anlam taşımaz, yine de lafız olur.

Cümle: Cümle sözlükte “bir araya getirmek, toplamak, akıcı olmak, yağın erimesi, güzel ya da hoş olmak” gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzur, s. 127). Bir dil bilgisi terimi olarak cümle, iki veya daha fazla kelimededen oluşan, müstakil bir anlam içeren yapıdır (Hasan, I, s.15, İbn Akîl, I, s. 12). Örneğin; أقبل ضيف “Bir misafir geldi.” cümlesi iki kelimededen oluşup bağımsız bir anlam taşıdığı için cümledir.

Er-Râcihi (1999, I, s. 13) cümlenin tanımını, kelimelerin birbiriyle olan ilişkisini ele aldığından nahiv ilminin alanına dâhil eder. El-Curcânî (1987) ise cümleyi şöyle tarif etmiştir: “ Birbiri arasında isnad bulunan iki kelimededen oluşan terkiptir.”

Cümleyi müsned ve müsnedün ileyhten oluşan söz olarak tanımlayan el-Galayînî (1993, III, s. 284) cümle için terkib-i isnadî ifadesini de kullanmıştır.

Kelâm: Kendisiyle yetinilen tam bir anlam içeren cümledir (el-Galayînî, 1993, s. 14). Eğer cümle tam bir anlam taşımıyorsa kelimelerdir. Örneğin; *إن تجتهد في عملك* “İşinde gayretli olursan” şart cümlesinde cevap zikredilmediği için eksik bir ifadedir, kelimelerdir. *إن تجتهد في عملك تتجح* “İşinde gayretli olursan başarılı olursun.” şeklinde şartın cevabı zikredilirse kelâm olur.

4.2. Kürtçede Cümlelerin Tanımı

Duygularımızı, düşüncelerimizi dile getiren anlamlı sözlere cümle denir. Yazı dilinde cümle büyük harfle başlar ve anlamına göre cümlelerin sonuna “ . , ? , ! ” işaretlerinden biri konur (Ciwan, 1992, s. 195).

Örnek:

Hevalê min nê nî xwar. (Yıldırım,2012, s. 306) “Arkadaşım yemek yedi.”

Kîjan çêtir e? (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 375) “Hangisi en iyisi?”

Xweziya mine wê bidîta! (Ciwan, 1992, s. 198) “Keşke onu göreydim.”

Cümle kelimelerden, kelime hecelerden, hece ise harflerden oluşur. Harf ve hece tek başına anlamsız, kelime ve cümle ise anlamlıdır (Emin’den aktaran Yıldırım, 2012, s. 22).

4.3. Arapçada ve Kürtçede Cümle

İnsan toplumsal bir varlıktır. Toplumdaki bireyler aralarındaki iletişimi dil aracılığıyla sağlar. Duygu ve düşünceler ancak cümlelerle dile getirilir. Cümleler kelimelerden, kelimeler ise harflerden meydana gelir.

Benzer Yönler

a) Geçmişten günümüze kadar birçok Arap dilbilimci cümlelerin tanımını yapmıştır. Bu dilbilimcilerden Hasan (t.y., s. 5) cümlelerin tanımını “İki veya daha fazla kelimeden oluşan, müstakil bir anlam içeren yapıdır.” şeklinde yapmıştır.

Kürtçede ise cümlelerin tanımı duygularımızı, düşüncelerimizi dile getiren anlamlı sözler şeklinde yapılmıştır. Dil kavramı evrensel olduğu için dili oluşturan temel öğeler

olan harf, hece, kelime ve cümle kavramları hemen hemen bütün dillerde genel olarak benzer anlamlar ihtiva etmektedir.

Farklı Yönler

- a) Arapçada cümle ve kelam kavramı birbirini tamamlayacak şekilde kullanılmaktadır. Zira cümlenin tam bir anlam ifade etmediği durumlar mevcuttur. Ancak kelam her zaman tam bir anlam taşır. Ayrıca klasik Arap dilbilimcileri cümlenin tanımını ile ilgili ayrıntılı araştırmalar yapmışlardır. Ancak Kürtçe dilbilgisi kaynakları incelendiğinde cümlenin tanımıyla ilgili derin araştırmalara rastlanmamıştır. Arapçada olduğu gibi lafız, kelim ve kelam terimlerinin Kürtçede karşılığı bulunamamıştır.

4.4. Arapçada ve Kürtçede İsimlerle İlgili Bazı Durumlar

Arapça ve Kürtçedeki cümle yapılarını incelemekten önce çalışmada kolaylık sağlayacağı düşünüldükçe her iki dilde isimlerle ilgili bazı durumlar ele alındı.

4.4.1. Arapçada Cinsiyet Bakımından Sözcükler

Arapçada cinsiyet bakımından müzekker ve müennes olmak üzere ikiye ayrılır. Bu ayırım insan, hayvan, canlı cansız bütün varlıkları kapsar. Tüm varlıklar ya müzekker ya da müennes olarak kabul edilirler. Fiil, sıfat, zamir gibi ögeler ilgili bulunduğu isme cinsiyet yönünden uyum sağlar.

Canlı ve eril varlıklara veya kendisinde dişilik özelliği bulunmayan cansız varlıklara verilen isim türüne müzekker denir (Hasan, III, s. 585, Günday ve Şahin, 2013, s. 11). Örneğin; الأب “baba” canlı ve eril , الديك “horoz” canlı ve eril, الباب “kapı” kendisinde dişilik özelliği bulunmayan cansız varlık olduğundan ötürü müzekkerdir.

Canlı ve dişil varlıklara veya kendisinde dişilik özelliği bulunan cansız varlıklara verilen isim türüne müennes denir (Günday ve Şahin, 2013, s. 11). Mesela; الأم “anne” , عائشة “Ayşe”, الشاة “koyun” السيارة “araba” gibi kelimeler müennestir.

Arapçada bir ismin müennes olduğunu gösteren üç belirti vardır:

- 1) İsimler sonlarına tâ' marbûta (ة) alarak müennes olur (el-Cârim ve Emin, s. 108). Örneğin, الطالبة "kız öğrenci" kelimesi sonuna kapalı te (ta' marbûta) alarak müennes olmuştur.
- 2) İsimler kök harflerinden sonra getirilen elif-i maksûra (ى) ile müennes olurlar (el-Cârim ve Emin, s. 108, el- Galayînî, I, s. 102). Örneğin; بشرى "müjde" kelimesinin son harfi elif-i maksûra olduğu için müennestir.
- 3) İsimler kök harflerinin sonuna getirilen elif-i memdûde (اء) ile müennes olurlar (el-Cârim ve Emin, s. 109). Örneğin, حمراء "kırmızı" kelimesinin sonunda elif-i memdûde olduğu için müennestir. Elifi memdûde ismin kök harflerinden olursa müenneslik alameti sayılmaz (el- Galayînî, I, s. 105). Mesela ماء "su" kelimesinin sonundaki elif-i memdûde kök harflerinden olduğu için bu isim müennes değildir.

Müennes isimler iki ana grupta incelenir:

- 1) Hakikî Müennes: İnsan ve hayvanların dişilerine verilen isim ve sıfatlar hakiki müennes (gerçek dişil) tir. Dişil olan isimlerin sonuna yukarıda zikredilen müenneslik eklerinden biri birleştiğinde lafzî müennes olur. Örneğin; بشرى حسناء, فاطمة gibi isimler hem hakiki hem de lafzî müennestir. Gerçek dişil olup müenneslik eklerinden (tâ' marbûta, elif-i maksûra ve elif-i memdûde) birini almayan isimlere de hakiki manevi müennes denir. Mesela, أم "anne", أخت "kız kardeş", فرس "kısrak", زينب "Zeynep" gibi isimler gerçek dişil isimler oldukları halde müenneslik eklerinden almamışlardır.
- 2) Mecazî Müennes: İnsan veya hayvan türünden olmadığı halde müennes kabul edilen isimlerdir. Bu isimlerin sonunda müenneslik eklerinden biri bulunursa mecazî lafzî müennes olur. Örneğin, سيارة "araba", صحراء "çöl" gibi isimler insan ve hayvan türünden olmayıp sonlarında müenneslik eklerinden birini taşıdığından mecazî lafzî müennestir.

Ayrıca daha önce zikredilen müenneslik belirtilerinden herhangi birini taşımadığı halde müennes kabul edilen bazı kelimeler de vardır (el-Cârim ve Emin, s. 109). Bunlara semai müennes denir. Örneğin, نار "ateş", عين "göz", شمس "güneş" kelimeleri müenneslik özelliklerinden birini taşımadıkları halde Arapçada müennes sayılırlar (Günday ve Şahin, 2013, s. 12).

Arapçada hem müzekker hem de müennes olarak kullanılan isimler vardır. Örneğin, الطريق "yol", الخمر "şarap" gibi isimler hem müennes hem de müzekker olarak kullanılmışlardır.

Sıfatlar kendilerinden önceki isme (mevsuf) cinsiyet, belirlilik ve sayı bakımından uyum sağlar. Ancak sıfatı müşebbehe olup hem müennes hem de müzekker için kullanılan bazı vezinler vardır. Örneğin “فعل، فعول” vezinlerindeki sıfatlar müzekker ve müennes isimler için aynı şekilde kullanılırlar. رجل صبور “sabırlı bir adam”, امرأة صبور “sabırlı bir kadın”, ولد “yaralı bir çocuk”, بنت جريح “yaralı bir kız” gibi sıfatı müşebbehe olan sözcükler hem müzekker hem de müennes isimler için aynı şekilde kullanılmıştır.

Fiiller, fâile cinsiyet bakımından uyum sağlar. Fâil, müennes ve müfred olup fiilden önce geldiğinde fiil “ت” ekini, müennes çoğul olduğunda “ن” (nun-u nisve) ekini alırlar (İbn Hâcib, ty., s. 131). Örneğin, التلميذة müennes ve tekil fâilden sonra fiil كتب şeklinde, التلميذات müennes ve çoğul fâilden sonra fiil كتبن şeklinde kullanılır.

4.4.2. Kürtçede Cinsiyet Bakımından Sözcükler

Kürtçede kelimeler cinsiyet bakımından eril, dişil ve hem eril hem de dişil olmak üzere üçe ayrılır (Ciwan, 1992, s. 46, Yıldırım, 2012, s. 29). Canlıları işaret eden gerçek eril ve gerçek dişilleri tanımak kolaydır. Ancak mecâzi eril ve mecazî dişilleri tanımanın belirli ölçütleri olmasa da bazı dilbilimciler bazı saptamalarda bulunarak genellemeler yapmışlardır:

Dilbilgisi açısından eril kabul edilen varlıkların isimleri ise mecâzi erildir. Örneğin; kevir “taş”, çiya “dağ” vb.

Bir sayısından başka bütün sayılar mecâzi erildir.

Renkler sıfat olarak kullanıldıklarında tümü erildir. Örneğin; şînê behre “deniz mavisi” gibi.

Maden ve metallerin adları erildir.

Aynı türden olan bazı evcil hayvanlar erkek veya dişi olmaları bakımından farklı isimler alırlar. Örneğin, mî “koyun”, mehîn “kısırak” vb. dişi hayvan isimlerinin erilleri farklıdır.

Ayrıca evcil ve yabani hayvanların birçoğunun cinsiyet ayırımı gözetilmeden tek cins adı vardır (Bedirxan ve Lescot, 2012, s. 65). Örneğin, rovî “tilki” eril bir isimdir ancak iki cins için de aynı şekilde kullanılır. Bu tür hayvanların cinsiyeti belirtilmek istenirse hayvan erkek ise cins adından sonra “nêr”, dişi ise cins adından sonra “mê” eki getirilir. Örneğin,

“hirç” adı tek başına “dişi ayı” anlamına gelir. Ancak hirçê nêr “erkek ayı” hirça mê “dişi ayı” şeklinde de kullanılabilir.

Kürtçede doğuran ve yumurtlayan canlıların isimleri gerçek dişildir. Örneğin; xesû “kayınvalide”, mirîşk “tavuk” vb.

Dilbilgisi açısından dişil kabul edilen şeylerin isimleri mecâzi dişildir. Örneğin; gul “gül”, ode “oda” vb.

Başka bir dilden Kürtçeye giren isimler dişildir. Örneğin; filma beyani “yabancı film” gibi.

Ulaşım araçları dişildir. Örneğin; balafir “uçak” gibi.

Müzik aletlerinin tümü dişildir. Örneğin; saz “saz” gibi.

Büro araç gereçleri dişildir. Örneğin; kursi “sandalye” gibi.

Mastarlar dişildir. Örneğin; giriyan “ağlamak” gibi.

Öğün, gün, mevsim ve yıl isimleri dişildir. Örneğin; roja îne “cuma günü”, zivistan “kış” gibi.

Ayrıca hem eril hem de dişil varlıklar için kullanılan bazı isimler vardır. Bunlara iki yönlü isimler denir. Örneğin; heval “arkadaş”, mamoste “öğretmen” gibi isimler hem eril hem de dişil varlıklara işaret eder. Bu isimler tamlama olduklarında cinsiyetlerine göre ek alırlar. Bu ekler dişillerde –a, erillerde –ê ekidir. Örneğin, hevala min “kız arkadaşım” dişil, hevalê min “erkek arkadaşım” erildir.

Sonek olarak -î, -hî, -ahî, -ati, -înî, -tî, -yetî eklerinden birini alan soyut isimler dişildir. Örneğin; mamostatiya min “benim öğretmenliğim” gibi.

Cinsiyet sadece ismin tekil durumunda vardır, çoğul durumunda cinsiyet ayrımı yoktur.

Kürtçede fiillerde erillik veya dişillik ayrımı yoktur. Fiiller her iki cins için de aynı şekilde kullanılır (Bedirxan ve Lescot, 2012, s. 63).

4.4.3. Arapça ve Kürtçede Cinsiyet Bakımından Sözcüklerin Karşılaştırılması

Dünya üzerindeki diller incelendiğinde bazı dillerde isimlerde cinsiyet ayrımının bulunduğu bazı dillerde de cinsiyet ayrımının bulunmadığı görülmüştür. Arapça ve Kürtçede isimlerin eril ve dişillik durumu incelendiğinde aralarındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Benzer Yönler

- a) Arapça ve Kürtçede isimlerde cinsiyet ayrımı yer almaktadır. Kürtçede ve Arapçada erkek varlıkları işaret eden bütün özel ve cins adlar gerçek erildir. Arapçada رجل “adam” sözcüğü Kürtçede “mer” sözcüğüne karşılık gelir. Bu kelime her iki dilde de eril (müzekker)dir. Aynı şekilde her iki dilde dişi varlıkları işaret eden bütün özel ve cins adlar gerçek dişildir. Arapçada امرأة “kadın” kelimesi Kürtçede “jin” sözcüğü gerçek dişil isimlerdir.
- b) Arapçada ve Kürtçede gerçek erillik ve dişillik özelliği taşımadığı halde dilbilgisi açısından eril veya dişil kabul edilen isimler vardır. Böyle isimlere mecâzi müennes veya mecâzi müzekker denir. Bu durumdaki isimleri ayırt etmek her iki dilde de çeşitli kurallarla belirlenmiştir.
- c) Kürtçede hem müzekker hem de müennes olan isimler vardır. Örneğin, heval “arkadaş”, mamoste “öğretmen” gibi isimler hem eril hem de dişil varlıklara işaret eder. Arapçada ise böyle isimlerin asılları müzekkerdir ve sonlarına “ة” olarak müennes olurlar. Ancak Arapçada çok nadir olsa da “الخمير، الطريق” gibi hem müzekker hem de müennes olan isimlere rastlanmaktadır.

Farklı Yönler

- a) Arapçada sözcükler cinsiyet bakımından müzekker ve müennes olmak üzere ikiye ayrılır. Kürtçede kelimeler cinsiyet bakımından eril, dişil ve hem eril hem de dişil olmak üzere üçe ayrılır.
- b) Arapçada isimlerin müenneslik belirtileri sonlarına eklenen tâ’ marbûta, elif-i maksûra ve elif-i memdûdedir. Kürtçede isimler çoğunlukla sonlarına aldıkları eklerle dişil olmazlar. Bu ayırım çeşitli kategorilerle belirlenmiştir.
- c) Kürtçede eril ve dişil isimler tamlama olduklarında cinsiyetlerine göre ek alırlar. Bu ekler dişillerde -a, erillerde -ê ekidir. Örneğin, hevala min “kız arkadaşım” dişil, hevalê min “erkek arkadaşım” erildir. Burada bir benzerlik göze çarpsa da Arapçada böyle isimlerin müzekker veya müennes olması tamlama ile ilişkilendirilmemiştir; ancak buna benzer müzekker isimlerin sonuna daha önce belirtilen müenneslik alametlerinden biri getirilerek müennes yapılan isim ve sıfatlar önemli yer tutmaktadır. Ayrıca hem müzekker hem de müennes için aynı şekilde kullanılan bazı sıfatı müşebbehe vezinleri bulunmaktadır.

- d) Arapçada fiil çekimlerinde de müzekkerlik ve müenneslik vardır. Kürtçede fiil çekimlerinde erilik veya dişillik ayırımı gözetilmez.
- e) Arapçada tekil isimlerde olduğu gibi çoğul isimlerde de cinsiyet ayırımı vardır. Kürtçede ise sadece tekil isimlerde cinsiyet ayırımı vardır. Çoğul isimlerde cinsiyet ayırımı bulunmamaktadır.

4.4.4. Arapçada İsimlerde Marifelik (Belirlilik) ve Nekralık (Belirsizlik) Durumu

Bilinen ve belirli bir isme delalet eden şeye ma'rife (belirli) denir. Özel isimler محمد، عائشة gibi, başına ال takısı alan isimler الطالب gibi, sonuna muttasıl (bitişik) zamir birleşen isimler كتابي "kitabım" gibi, munfasıl (ayrık) zamirler أنا "ben" gibi, ismi mevsuller الذي "ki o" gibi, işaret isimleri هذا "bu" gibi, isim tamlamasında ma'rife bir isme muzaf olan kelime باب البيت "evin kapısı" gibi, nida ile marife olan isimler يا طالب "Ey öğrenci" gibi isimler ma'rifedir (el-Curcâni, 1987, s. 13, el-Cârim ve Emin, s. 112, İbn Akîl, I, s. 76, Abdullatif, 2006, s. 42).

Bilinen ve belirli bir isme delalet etmeyen şeye nekra denir (Hasan, s. 208). Marife isimlerin dışında kalan kelimeler nekradır. Nekra isimlerin başında ال takısı bulunmaz, sonunda tenvin bulunur. Örneğin كتاب "bir kitap" kelimesi marife kelimesinde aranılan özellikleri taşımadığından nekradır.

Nekra isimler başlarına "ال" takısı alarak marife yapılırken sonlarında bulunan tenvin düşerek tek hareke kalır. رجل "bir adam" kelimesi nekra bir isim iken başına ال takısı alarak الرجل "adam" şeklinde ma'rife olur.

4.4.5. Kürtçede İsimlerde Belirlilik ve Belirsizlik Durumu

Konuşan veya dinleyenin her yönüyle tanıdıkları isimler belirlidir (Yıldırım, 2012, s. 55). İsimlerle ilgili olarak belirlilik ve belirsizlik birçok dilde olduğu gibi Kürtçede de birtakım eklerle yapılır. Belirsizlik ekleri "-ek ve -in" ekleridir. Bu ekleri almayan isimler belirli sayılır (Yıldırım, 2012, s. 55).

Kürtçede yalın durumda bulunan her ad belirlidir (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 88). İsimler ancak ek alarak belirli olur.

Örnek:

Kevir ket. “Taş düştü.” cümlesinin öznesi olan “kevir” kelimesi belirsizlik eki almadığı için belirli bir isimdir. Ancak; “Kevirek ket.” (Bir taş düştü.) Cümlesindeki özne olan isim “-ek” ekini aldığı için belirsizdir. Bu cümlenin çoğulu ise “ Hin kevir ketin.” (Bazı taşlar düştü.) şeklinde olur. Bu cümlede özne belirsiz çoğuldur, fiil de özneye sayı bakımından uyum sağlayarak çoğul olarak gelmiştir. Ayrıca belirsizlik ekleri sesli harften sonra gelecek olursa araya kaynaştırma harfi olan “y” gelir. Ev çiyayek e. “O bir dağdır.” cümlesinde yüklem olan “çiya” kelimesi sesli harfle bittiği için araya kaynaştırma harfi olan “y” harfi gelerek “çiyayek” şekline dönüşmüştür.

4.4.6. Arapça ve Kürtçede İsimlerin Belirlilik ve Belirsizlik Durumunun Karşılaştırılması

Her iki dil ile ilgili yapılan araştırmaların sonucunda her iki dildeki isimlerin belirlilik ve belirsizlik durumlarıyla ilgili benzer ve farklı yönler belirlenmiştir:

Benzer Yönler

Her iki dilde de belirlilik ve belirsizlik durumu bulunmaktadır. Arapçada belirlilik durumu, özel isimler, sonuna muttasıl (bitişik) zamir birleşen isimler, munfasıl (ayrık) zamirler, ismi mevsuller, işaret isimleri, isim tamlamasında marife bir isme muzaf olan kelime, nida ile marife isimler marifedir. Kürtçede özel adlar, iyelik zamiri alan isimler, işaret zamirleri belirlidir.

Farklı Yönler

Arapçada belirsiz isimler başına ek alarak belirli olurken Kürtçede belirli isimler sonuna ek alarak belirsiz olmaktadır. Örneğin مسافر “bir yolcu” belirsiz iken başına ال takısı alarak المسافر şeklinde belirli olurken Kürtçede aynı anlama gelen “rêwî” kelimesi ek almadığında belirli iken sonuna “-ek” eki alarak “rêwîyek” şeklinde belirsiz olur.

4.4.7. Arapçada Nicelik Bakımından İsimler

Müzekker veya müennes tek bir varlığı gösteren isim türüne müfred (tekil) denir (el-Cârim ve Emin, s. 84, el-Curcânî, 1987, s. 14). Mesela; فندق “bir otel”, جندي “bir asker” gibi kelimeler bir varlığı işaret ettiği için müfred (tekil)dir. Müfred isimlerin son harfinin

harekesi cümledeki konumuna göre, ref durumunda damme, nasb durumunda fetha, cer durumunda ise kesra olur.

İki varlığı gösteren isim türüne tesniye/müsenna (ikil) denir. İkil bir ismin sonuna ref durumunda (ان) nasb ve cer durumunda (ين) getirilir (el-Cârim ve Emin, s. 84, Abdullatif, 2006, s. 28). Mesela مديران “iki müdür”, بيتان “iki ev” gibi kelimeler tesniyedir.

İkiden daha fazla varlığa işaret eden isim türüne cemi (çoğul) denir. Cemi isimler cemi salim, cemi teksir olmak üzere ikiye ayrılır:

- 1) Cemi salim: Tekilinin yapısı bozulmadan isim ve sıfatların sonuna bazı çoğul ekleri getirilerek yapılan çoğul türüdür. Cemi salim cinsiyet yönünden cem-i müzekker sâlim ve cem-i müennes sâlim olmak üzere ikiye ayrılır:
 - a) Cemi müzekker salim: Müfred ve akıl sahibi müzekker isimlerin ve onların sıfatlarının sonuna ref durumunda (ون) nasb ve cer durumunda (ين) eklemek yoluyla elde edilir. Örneğin معلم “bir öğretmen” kelimesinin sonuna (ون) ilave edildiğinde معلمون “öğretmenler” cemi müzekker salim olur (el-Cârim ve Emin, s. 82, Abdullatif, 2006, s. 32, Günday ve Şahin, 2013, s. 25). Erkeklerle ait özel isimler ve insanlar için kullanılan sıfatlar bu şekilde çoğul yapılır (el-Galayînî, 1993, II, s. 17).
 - b) Cemi müennes salim: Müennes kelimelerin sonlarındaki kapalı te (ة) kaldırılıp onun yerine (ات) getirilerek yapılan çoğuldur (el-Cârim ve Emin, s. 82, Günday ve Şahin, 2013, s. 27). Örneğin مدرسة “bayan öğretmen” müennes ve tekil olan kelime مدرسات “öğretmenler” şeklinde (ة) harf kaldırılıp yerine (ات) getirilerek müennes çoğul yapılmıştır. Müennes özel isimler, sonunda (ة) bulunan isimler ve sıfatlar bu şekilde çoğul yapılır. Örneğin, زينب زينبات, معلمة معلمات.

Cemi müennes salim eki (ات)’nin tâ’sı ref halinde damme, nasb ve cer halinde kesradır. Elif sakın, eliften önceki harf fethadır.

- 2) Cemi Teksir (Mükesser): Müfred olan bir ismin çoğul yapılırken en fazla iki harfinin değişmesiyle elde edilen çoğuldur (el-Cârim ve Emin, s. 82, Günday ve Şahin, 2013, s. 28). Örneğin رجل “bir adam” kelimesi رجال “adamlar” şeklinde çoğul olurken kelimenin yapısında değişiklik meydana gelmiştir.

Cemi teksir herhangi bir kurala bağlı olmaksızın işitilerek veya sözlük yardımıyla yardımıyla öğrenilir.

İnsan dışındaki varlıkların çoğuluna da cemi ğayri âkil denir. Bu türden olan çoğullar müennes ve tekil sayılırlar. Örneğin, البيوت الجميلة “güzel evler” sıfat tamlamasıdır. “Evler” kelimesi akıl sahibi olmayan bir varlığın çoğulu olduğu için sıfatı olan kelime müennes ve tekil olarak gelmiştir. Ancak akıl sahibi varlıkların çoğulu cemi teksir olduğunda yine cemi müzekker veya cemi müennes olarak kabul edilir. Örneğin, الأصدقاء الناجحون “başarılı arkadaşlar” sıfat tamlamasında mevsuf olan “arkadaşlar” kelimesi cemi mükesser (düzensiz çoğul), akıl sahibi bir varlığın çoğulu olduğu için sıfat olan kelime cemi müzekker salimdir.

Ayrıca şekil olarak tekil isme, anlam olarak çoğula benzeyen topluluk isimleri vardır (el-Galayîni, 1993, II, s. 17). Mesela, جيش “ordu” gibi. Bu tür isimler irab bakımından tekil isimler gibidir.

4.4.8. Kürtçede Nicelik Bakımından İsimler

Kürtçede isimler sayı bakımından tekil ve çoğul olmak üzere ikiye ayrılır. Kürtçede kelimeler yalnız başına ve yalın halde iken çoğul eki alamaz (Ciwan, 1992, s. 52). Çoğul eki "-an" ve "-ên" dır; "-ên" tamlama varken sadece tamlanan için kullanılır. Tamlayan için kullanılan "-an" eki geçişli fiillerin şimdiki ve gelecek zamanın nesne durumlarında, geçmiş zamanın özne durumlarında da kullanılır. Kullanılmadığı durumda çoğul anlamı yüklem çekimiyle belirtilir (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 88).

Örnek:

Heval hat. “Arkadaş geldi.”

Heval hatin. “Arkadaşlar geldi.”

Tamlanan durumundaki isimlerde, çoğul eki olarak "-ên" kullanılır. Örneğin; hevalên min “benim arkadaşlarım” tamlamasında, tamlanan durumundaki kelime “-ên” çoğul eki almıştır.

Tamlamalarda, tamlanan çoğul isim "-ên" sonu bir sesliyle biten isimler "-yên" tamlama takısı (tanım harfi), tamlayan isim ise "-an" sonu bir sesliyle bitiyorsa "-yan" takısı alır (Ciwan, 1992, s. 46). Örneğin, pirtûkên şagirtan “öğrencilerin kitapları”, zarokên dibistanê “okulun çocukları”, çalakîyên koman “kulüplerin etkinlikleri” gibi tamlamalarda “ên, -yên, -an” ekiyle biten isimler çoğuldur.

Ayrıca Kürtçede hiçbir çoğul eki almamasına rağmen topluluk anlamını içinde barındıran topluluk isimleri (komenav) vardır. Örneğin, daristan “orman”, artêş “ordu”, pez “koyun sürüsü” gibi sözcükler topluluk ismidir. Topluluk isimleri özne olduğu zaman yüklem tekil çekimlenir.

Örnek:

Pez diçêre. “Koyun sürüsü otluyor.”

4.4.9 Arapçada ve Kürtçede Nicelik Bakımından İsimlerin Karşılaştırılması

Yapılan araştırma sonucunda Arapça ve Kürtçede nicelik bakımından isimler incelenerek benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. Bu konuda farklılıkların benzerliklerden fazla olduğu görülmüştür.

Benzer Yönler

- a) Arapça ve Kürtçede bir varlığı gösteren isimler müfred isimlerdir. Her iki dilde de tekil isimler sonlarına ek almazlar.
- b) Arapçada ve Kürtçede çoğul eki almamasına rağmen topluluk anlamı taşıyan isimler vardır. Ayrıca bu sözcükler her iki dilde de tekil isimler gibi işlev görürler.

Farklı Yönler

- a) Arapçada kelimeler müfred, tesniye ve cemi olarak üçe ayrılır. Ancak Kürtçede kelimeler sayı bakımından tekil ve çoğul olmak üzere ikiye ayrılır. Bir varlığı gösteren kelime tekil, birden fazla varlığı gösteren kelime çoğuldur. Arapçada ise bir varlığı işaret eden kelime müfred, iki varlığı işaret eden kelime tesniye, ikiden fazla varlığı işaret eden kelime cemidir. Kürtçede iki varlığa delalet eden kelime de çoğuldur, yani tesniye diye sayı gösteren bir kavram bulunmamaktadır.
- b) Arapçada çoğullar kendi arasında cemi salim ve cemi teksir olarak ikiye ayrılır. Cemi salim de cemi müzekker salim ve cemi müennes salim olmak üzere iki grupta incelenir. Kürtçede ise çoğullar Arapçada olduğu gibi gruplara ayrılmamıştır.
- c) Arapçada çoğul ekleri hakiki müzekker isim veya sıfatlarda “ون” veya “ين” , hakiki müennes isim veya sıfatlarda “ات” ekleridir. Kürtçede isimler çoğul yapılırken eril veya dişil olma durumuna göre farklı ekler almazlar. İsimler sonlarına gelen -an ekiyle çoğul olurlar.

- d) Arapçada çoğullar cümle içinde kullanıldıklarında cümledeki konumlarına göre aldıkları ekler ve hareketlerde bazı değişiklikler meydana gelir.. İster ref, ister nasb, ister cer durumunda olsunlar cümlede çoğul olarak bulunurlar. Kürtçede ise isimler bükümlü olmadıklarında yani yalın durumda iken cümlede çoğul eki almazlar. İsmi tekil veya çoğul olması yüklem aldıkları ekten anlaşılır.
- e) Arapçada isim tamlamasında muzaf olan cemi müzekker salim ismin sonundaki “ن” düşer. Örneğin, المدرسة “okulun öğretmenleri” isim tamlamasında muzaf olan ismin sonundaki “ن” harfi düşmüştür. Ancak diğer çoğul çeşitlerinde böyle bir değişiklik görülmez. Kürtçede ise tamlamalarda isimler bükümlü olurlar. Bu nedenle çoğul eki alırlar. Tamlanan çoğul isim "-ên" eki ile sonu bir sesliyle biten isimler "-yên" tamlama takısı, tamlayan isim ise "-an" sonu bir sesliyle bitiyorsa "-yan" takısı alır. Örneğin, pirtûkên şagirtan “öğrencilerin kitapları”, malên hevalan “arkadaşların evleri” gibi tamlamalarda “ên, -yên, -an” ekiyle biten isimler çoğuldur. Ayrıca Arapçada olduğu gibi eril ve dişil isimlerin çoğul ekleri birbirinden farklı değildir. Çünkü Kürtçede cinsiyet sadece ismin tekil durumunda vardır, çoğul durumunda cinsiyet ayrımı yoktur.
- f) Arapçada bulunan cemi teksir türüne Kürtçede rastlanılmamıştır. Ayrıca Arapçada bulunan insan dışı varlıkların çoğulunun tekil sayılması gibi bir kural Kürtçede yoktur.

4.5. Cümle Çeşitleri

4.5.1. Arapçada Cümle Çeşitleri

Hangi dilde olursa olsun tek sözcükten oluşan bir yargıyı yansıtan cümlelere rastlandığı gibi birden çok duygu ve düşüncüyü anlatan karmaşık yapıyı yansıtan cümlelere de rastlanmaktadır (Aksan, 2009, s. 122). Cümleler kendini meydana getiren kelimelerin anlamlarına, bulundukları yere ve türlerine göre özellikler gösterir.

Arapçada cümle, muhtelif şekillerde sınıflandırmalara tabi tutulmuştur:

İbn Hişâm (1985, s. 247) cümleyi isim cümlesi, fiil cümlesi ve zarf cümlesi olmak üzere üçe ayırmıştır. el-Curcânî (1987) cümleyi başlangıçta isim cümlesi, fiil cümlesi, zarf cümlesi ve şart cümlesi olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Daha sonra zarf cümlesini isim cümlesinin içinde şart cümlesini de fiil cümlesinin içinde ele almıştır. el- Hâşimi (1999) ise anlam bakımından cümleyi, öncelikle haberi ve inşâî cümle şeklinde ikiye ayırmış, haberi

cümleyi olumlu ve olumsuz cümle olarak; inşâî cümleyi de şart cümlesi, yemin cümlesi, nida cümlesi, emir cümlesi şeklinde sınıflandırmıştır.

Sevinç (2004) doktora tezinde yapı bakımından cümleleri basit cümle ve birleşik cümle olarak gruplandırmıştır. Basit cümleyi de kendi arasında isim cümlesi ve fiil cümlesi olarak ikiye ayırmıştır. Anlam bakımından cümleyi öncelikle haberî ve inşâî cümle şeklinde ikiye ayırmıştır. Haberî cümleyi müsbet ve menfi isim cümlesi, müsbet ve menfi fiil cümlesi; inşâî cümleyi kendi arasında, istek bildiren ve istek bildirmeyen inşâ cümlesi olarak sınıflandırmıştır. İstek bildiren inşâ cümlesini emir, nehiy, soru, temenni, nida ve dua cümlesi; istek bildirmeyen inşâ cümlesini de medih ve zem, taaccüp, terecci, yemin, akit ve şart cümlesi olarak sınıflandırmıştır. Arapçada i'rabtaki fonksiyonları bakımından cümleleri i'rabta mahalli olan cümleler ve i'rabta mahalli olmayan cümleler olarak gruplandırmıştır. Zamanlarına göre cümleleri mazi (geçmiş) zamanlı, geniş zamanlı, gelecek zamanlı cümle, emir ve istek cümleleri, birleşik zamanlı cümleler olarak tasnif etmiştir.

4.5.2. Kürtçede Cümle Çeşitleri

Kürtçede de bazı dilbilimciler tarafından cümle tasnifi yapılmıştır:

Bedir Xan ve Lescot (2011) cümleyi yalın, yan ve karmaşık olmak üzere üç ana grupta incelemişlerdir. Yalın cümleyi olumlu, olumsuz, soru ve ünlem cümlesi olarak sınıflandırmışlardır. Yan cümleyi ad ve sıfat yan cümlesi, tümleyici yan cümle, bağlantılı yan cümle, durumsal yan cümle olarak sınıflandırmışlardır.

Yıldırım (2012) Kürtçede cümleyi yüklem çeşidi açısından isim ve fiil cümlesi; anlam bakımından olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, ünlem cümlesi ve dilek cümlesi olarak gruplandırmıştır. Dilek cümlesini de kendi arasında dua, emir, beddua cümleleri olarak gruplandırmıştır. Yargı ve yüklemelerin sayısı açısından cümleyi; sade (basit) cümle, bileşik cümle, bağlantılı cümle, şart cümlesi; yüklem yeri açısından kurallı cümle, kuralsız cümle, kesik cümle olarak gruplandırmıştır.

4.5.3. Arapça ve Kürtçede Cümle Çeşitleri

Arapça ve Kürtçede cümleler bazı açılardan benzer, bazı açılardan farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.

Benzer Yönler

- a) Kürtçede anlamları açısından cümleler Arapçada olduğu gibi haberi ve inşaî olarak ayrılmasa da cümle çeşitlerine bakıldığında aralarında benzerlik olduğu görülmektedir. Zira her iki dilde de olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, ünlem cümlesi, şart cümlesi, dua cümlesi ve emir cümlesi bulunmaktadır.
- b) Arapça ve Kürtçede farklı başlıklar altında incelenmiş olsa da isim ve fiil cümlesi önemli bir yer tutmaktadır.

Farklı Yönler

- a) Arapçada yapı bakımından cümleler basit cümle, isim cümlesi, fiil cümlesi, birleşik cümle olarak gruplandırılmıştır. Basit ve birleşik cümle Kürtçede yüklemlerin sayısı açısından cümle türleri olarak adlandırılmıştır. Ayrıca çalışmamızda önemli yer tutan isim ve fiil cümlesi Arapçada yapıları bakımından cümleler başlığı altında incelenmiş; Kürtçede ise yüklem çeşidi bakımından cümlelerde incelenmiştir.
- b) Kürtçede i'rab olmadığı için i'rabtaki fonksiyonları bakımından cümle çeşitlerine rastlanmamaktadır.
- c) Arapçadaki zamanlarına göre cümle tasnifine Kürtçede rastlanılmamıştır. Bu tasnif Kürtçede fiil cümlesi başlığı altında incelenmiştir.
- d) Kürtçede yüklem yeri açısından sınıflandırmaya tabi tutulan cümle türü (devrik/kurallı) Arapçada yoktur.

4.6. Yapıları Bakımından Cümle Çeşitleri

Duygu ve düşünceleri ifade etmek için kullanılan cümleler yapıları bakımından basit cümle, isim cümlesi, fiil cümlesi, bileşik cümle olarak sınıflandırılmıştır. Bu çalışmada basit cümle yapıları incelendiği için birleşik cümleye değinilmemiştir.

4.6.1. Arapçada Basit Cümle (الجملة البسيطة)

Basit cümle; bir yargıyı, bir isteği, bir olayı açık olarak anlatan, unsurlarından her biri münferit bir cümle olmayan dil birliğidir (Çörtü, 2007, s. 59). Bir mübteda ve haber veya sadece mübtedası hazfedilmiş haber ile yetinir; fiil ve fâil veya fâili gizli kalmış fiil ile sınırlı kalır (Hasan, I, s. 16).

Örnek:

. تناولنا طعام العشاء . “Akşam yemeğini yedik.”

cümlesi fiil, fâil ve mef'ulden oluşmuştur.

العمال في المصنع. “İşçiler fabrikadadır.”

cümlesi mübteda ve haberden oluşmuştur.

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü gibi basit cümle, fiil ya da isim cümlesi olabilir.

İçinde tek yargı barındıran fiil cümlesi, basit fiil cümlesidir.

Örnek:

قرأ محمود رواية. “Mahmut bir roman okudu.”

İçinde tek yargı bulunan isim cümlesi, basit isim cümlesidir.

Örnek:

الكهرباء مهمة جدا في حياتنا. “Elektrik, hayatımızda çok önemlidir.”

4.6.2. Kürtçede Basit Cümle (Hevokên Xwerû)

İçinde tek bir yargı barındıran cümlelere basit cümle denir (Ciwan, 1992, s. 218). Basit cümle için bazı Kürt dilbilimciler “sade cümle”, bazıları ise “yalın cümle” ifadesini kullanmışlardır.

Örnek:

Pelîn ji dibistanê tê. “Pelin okuldan geliyor.”

cümlesi tek bir yargıyı içerdiğinden basit cümledir.

Ez mamoste me. “Ben öğretmenim.”

cümlesi de içinde bir yargı barındırdığından basit cümledir.

Basit cümlelerde adlar, zamirler, sıfatlar, mastarlar ve ad gibi kullanılan sıfat ve isim fiiller özne rolü oynayabilirler (Bedirxan ve Lescot, 2012, s. 369).

Örnek:

Çûyîn zehmet e. (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 369) “Gitmek güçtür.” cümlesinde özne olan “çûyîn” kelimesi mastardır.

Adlar ve ad olarak kullanılan kelimeler, sıfatlar ve sıfat olarak kullanılan sözcükler, bazı belirteçler, eklenme ya da niteleme bağıntıları, yüklem işlevi görür (Bedirxan ve Lescot,

2012, s. 324). Basit cümlede yüklem, ilgili olduğu sözcük veya sözcük grubu ile fiil arasında yer alır ve bir edatla bağlanmadığında yalın kalır.

Örnek:

Kêfa min siwar bûna hespan e. (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 370) “Zevkim, at(lar)a binmektir.”

cümlesinde ögeler özne, yüklem, tümleç şeklinde sıralanmıştır.

Kürtçede nesne ya da tümleç, özne ile fiilin arasına girer. Nesne, öznenin yaptığı işten etkilenen ögedir. Ancak geçişsiz fiillerle oluşan cümlelerde nesne bulunmaz.

Örnek:

Azad dibize. “Azad koşuyor.”

cümlesinde Azad özne, dibize kelimesi yüklemidir. Öznenin koşmasından etkilenen öge olmadığı için bu cümlede nesne yoktur.

Azad nên dixwe. “Azad ekmek yiyor.”

cümlesinde “Azad” özne, “dixwe” yüklemidir. Bu işten etkilenen kelime “nên” kelimesi “nan” kelimesinin bükümlü halidir ve cümlede nesne konumundadır (Ciwan,1992, s. 205).

Basit cümlede ögelerin sıralanışı genellikle özne, tümleç, yüklem şeklindedir (Bedirxan ve Lescot, 2012, s. 327)

4.6.3. Arapça ve Kürtçede Basit Cümlelerin Karşılaştırılması

Tablo 1. Arapça ve Kürtçede Basit Cümlelerin Karşılaştırılması

ARAPÇA	KÜRTÇE
1 Arapçada basit cümle, bir yargıyı, bir isteği, bir olayı açık olarak anlatan; tek bir bağımsız yargıya sahip olan ögedir.	Kürtçede, içinde bir tek bağımsız yargı içeren cümlelere basit cümle denir.
2 Arapçada basit cümle fiil ve isim cümlesi olmak üzere ikiye ayrılır. Basit cümle isim ile başlarsa isim cümlesi, fiil ile başlarsa fiil cümlesi olur.	Kürtçede basit cümle, yüklemının çeşidine göre isim ve fiil cümlesi olarak ikiye ayrılır. Yüklemi ad olan cümleler isim cümlesi, yüklemi fiil olan cümleler fiil cümlesidir.

Benzer Yönler

- a) Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi hem Arapçada hem de Kürtçede basit cümle tek bir yargı taşır. تذهب زينب الى المدرسة. “Zeynep okula gidiyor.” cümlesinde fiil olan تذهب kelimesi, tek bir yargı içerdiğinden bu cümle, basit cümledir. Aynı şekilde bu cümlenin Kürtçe karşılığı olan “Zeynep diçe dibistane.” cümlesindeki “diçe” fiili tek yargı içerdiği için bu cümle de basit cümledir. Dolayısıyla Arapça ve Kürtçe, basit cümlelerin özellikleri açısından benzerlik taşır.
- b) Arapçada isimle başlayan cümlelerin yüklemi (haber) de isim olduğu takdirde Kürtçeyle benzerlik taşır.

Örnek:

سيارتكم سريعة. “Arabanız hızlıdır.”

cümlesi isimle başladığı için isim cümlesi olmasının yanı sıra haber olan سريعة kelimesi isimdir. Aynı cümle Kürtçede “Erebeya we bilez e.” şeklinde olup yüklem isim soylu bir kelimeden oluştuğu için isim cümlesidir. Zira Kürtçede yüklem (pêveber) isim ise cümle isim cümlesi olur. Arapçada ise cümle, isimle başladığı için isim cümlesi olur.

Farklı Yönler

- a) Arapçada ve Kürtçede basit cümle, isim ve fiil cümlesi olarak ikiye ayrılır. Arapçada basit cümle isim ile başlarsa isim cümlesi, fiil ile başlarsa fiil cümlesi olur. مرت الأيام “Günler geçti” cümlesi مر fiiliyle başladığı için bu cümle fiil cümlesidir. Ancak aynı cümle الأيام kelimesi ile başladığında bu kelime isim olduğu için cümle isim cümlesi olur. Kürtçede ise basit cümlelerin isim veya fiil cümlesi olarak ayırma tabi tutulması yüklem olan kelimenin türüne bağlıdır. Yüklem isim veya isim soylu bir kelime ise cümle isim cümlesi, fiil ise fiil cümlesi olur. Basit cümleyi isim veya fiil cümlesi diye adlandırmak için Arapçadaki gibi cümlelerin hangi kelimeyle başladığına değil de yüklemine bakılır. Örneğin; Heval diçe. “Arkadaş gidiyor.” cümlesinde yüklem, fiil soylu bir kelime olduğu için cümle, fiil cümlesi olarak adlandırılır.
- b) Arapçada isimle başlayan cümlelerin yüklemi fiil ise, bu cümle Arapçada isim cümlesi olmasına karşın; Kürtçede yüklemi fiil olduğu için fiil cümlesi olarak kabul edilir. Yani Arapçada cümle fiil ile başladığı takdirde fiil cümlesi olurken Kürtçede cümlelerin

yüklemi fiil köklü bir kelime olduğu zaman fiil cümlesi olur. يلعب الأولاد cümlesi Kürtçeye çevrildiğinde “Zarok dilîzin.” biçiminde olur. “Çocuklar oynuyor.” anlamına gelen bu cümle, Arapçada fiille başladığı için fiil cümlesi iken Kürtçede yüklemi fiil olduğu için fiil cümlesidir.

- c) Arapçada söz dizimi açısından basit fiil cümlesi genellikle fiil (yüklem), fâil (özne), mef’ul (nesne); basit isim cümlesi mübteda ve haber şeklinde sıralanır. Kürtçede ise basit isim ve fiil cümlesinde ögeler genellikle özne, yüklem veya özne, tümleç, yüklem şeklinde sıralanır.

4.7. İsim Cümlesi

4.7.1. Arapçada İsim Cümlesi (الجملة الاسمية)

Mübteda ve haberden oluşan cümleye isim cümlesi denir (el-Galâyînî, II, s. 254). İsim veya ismin yerini tutan zamir, işaret ismi, ilgi zamiri vb. kelime ile başlayan ve onu takip eden haberden oluşan cümledir (Günday ve Şahin, 2013, s. 32).

Örnek:

الكتاب مفيد. “Kitap faydalıdır.”

İsim cümlesi mübteda ve haber olmak üzere iki kısımdan oluşur:

4.7.1.1. Mübteda (المبتدأ)

Başında herhangi bir lafzî amil bulunmayan; genellikle isim cümlesinin başında yer alan sarîh isim, munfasıl zamir veya mastar müevvel olan; isnadın (yargının) üzerine inşa edildiği ve haber ile birlikte anlamlı bir cümle meydana getiren, genellikle marife ve ref durumunda bulunan ögedir (İbn Hişâm, s. 116, İbn Akîl, s. 152, Hasan, s. 402, Günday ve Şahin, 2013, s. 31). Mübteda, müsnedun ileyh veya mahkûmun aleyhtir; yani isim cümlesindeki yargıyı veya hükmü yüklenir.

Örnek:

الكتاب مفيد. “Kitap faydalıdır.”

cümlesinde “الكتاب” kelimesi mübtedadır. Bu cümlede mübteda, marife bir isimden oluşmuştur. Bu cümledeki mübteda “ال” takısı alarak belirli hale gelmiştir.

زيد قائم. “Zeyd kalkmaktadır.”

Cümlesinde ise “زيد” kelimesi mübtedadır. Bu cümledeki mübteda özel isim olduğu için marifedir.

Mübtedayla İlgili Durumlar

a) Mübteda müfred ve merfu olarak gelir (Abdullatif, 2006, s. 97, İbn Hişâm, s. 116, Hasan, s. 447). Müfred kelimesiyle mübtedanın cümle olmaması kastedilmektedir.

b) Mübtedada esas olan marife olması, nekra olmamasıdır. Çünkü nekra genellikle meçhuldür. Bu nedenle meçhul üzerinde yargıda bulunmak bir anlam ifade etmez (İbn Hişâm, s. 117, Abdullatif, 2006, s. 98).

İsim cümlesinde asıl olan mübtedanın marife olmasıdır. Ancak bazen mübteda nekra olarak gelebilir. Bu durumda mübteda ya umumilik ya da hususilik ifade eder (İbn Hişâm, s. 117).

Mübtedanın nekra olarak geldiği durumlar şunlardır:

1) Mübteda, olumsuzluk edatından sonra nekra olarak gelebilir (Ayd, 1989, s. 209).

Örnek:

ما رجل في الدار. “Evde hiç adam yok.”

2) Mübtedanın başında bir soru edatı bulunursa nekra olarak gelebilir (er-Râcihi, 1999, s. 93).

Örnek:

هل غنى خير من غنى النفس. “Maddi zenginlik, gönül zenginliğinden daha mı hayırlıdır?”

3) Mübteda, mevsuf olursa nekra olarak gelebilir (er-Râcihi, 1999, s. 94).

Örnek:

و لعبد مؤمن خير من مشرك. “Mümin bir kul elbette ki müşrikten daha hayırlıdır.”

4) Mübteda, dua anlamı içerdiğinde nekra olarak gelir (er-Râcihi, 1999, s. 93)

Örnek:

نصر للمؤمنين. “Mü'minlere yardım et.”

5) Mübteda, haberden sonra gelip haber şibh veya cümle haber olursa mübteda nekra olarak gelir (er-Râcihi, 1999, s. 93).

Örnek:

”Ağacın üzerinde bir kedi var.” فوق الشجرة قطّة.

6) Mübteda, lafzen ve manen izafet olursa nekra olarak gelir (Ayd, 1989, s. 209).

Örnek:

”Allah gece ve gündüz beş vakit namazı emretti.” خمس صلوات كتبهن الله في اليوم و الليلة .

7) Mübteda, mufacee (إذا) sından sonra nekra olarak gelir (Ayd, 1989, s. 210).

Örnek:

”Çıktım, bir de ne göreyim bir aslan yatıyor.” خرجت فإذا أسد رابض.

8) Mübteda, (لو لا) dan sonra gelirse nekra olarak gelir (er-Râcihi, 1999, s. 96).

Örnek:

”İhmal olmasaydı kurtuluşa ererdim.” لولا إهمال لأفلح.

9) Mübteda, şart edatı olursa nekra olarak gelir (er-Râcihi, 1999, s. 93).

Örnek:

”Kim çalışırsa başarılı olur.” من يجتهد ينجح .

10) Mübteda, taaccup anlamı ifade ederse nekra olarak gelir (Ayd, 1989, s. 210).

Örnek:

”Ev ne güzel!” ما أجمل البيت !

11) Mübteda, sıfat mevsufun yerine geçince nekra olur (el- Galayîni, II, s. 256).

Örnek:

”Âlim (kişi) cahil (kişi)den daha hayırlıdır.” (رجل) عالم خير من جاهل.

12) Mübteda, kendisinden sonra gelen kısma i’rab bakımından etki ettiğinde nekra olur (el- Galayîni, II, s. 256).

Örnek:

”İyiliği emretmek sadakadır.” أمرٌ بمعروفٍ صدقةٌ.

13) Mübteda,(كم) haberiye olursa nekra olarak gelir (Hasan, s. 489)

Örnek:

.كم نصيحة بذلنا. “Ne kadar da nasihat verdik.”

4.7.1.2. *Haber* (الخير)

Mübtedayla birlikte cümleyi anlam bakımından tamamlayan lafızdır (Hasan, s. 461, İbn Akîl, s.161, İbn Hişâm, s. 117). Mübtedayı takip eden haber nekre olup mübtedayla ilgili olarak yargı ifade eder, onu anlam bakımından tamamlar ve cümlede yüklem işlevi görür. Mübtedayla haber arasında müzekkerlik ve müenneslik (erillik ve dişillik) ,müfred, tesniye, cemilik (tekillik, ikillik, çoğulluk) yönünden uyum aranır. Fakat mübtedanın akılsız varlıkların isimlerine delalet eden bir çoğul olması durumunda haber müfred ve müennes olarak gelir (Günday ve Şahin, 2013, s. 31).

Örnek:

.الطالب مجتهدُ. “Öğrenci çalışkandır.”

cümlesinde mübteda müzekker ve müfred olduğu için haber de müzekker ve müfred şeklinde gelmiştir.

.الطالبان مجتهدان. “İki öğrenci çalışkandır.”

cümlesinde mübteda müzekker ve tesniye olarak geldiği için haber de müzekker ve tesniye olarak gelmiştir.

.الطلاب مجتهدون. “Öğrenciler çalışkandır.”

cümlesinde mübteda müzekker ve cemi olarak geldiği için haber de müzekker ve cemi olarak cümledeki yerini almıştır.

.الطالبة مجتهدة. “Kız öğrenci çalışkandır.”

cümlesinde mübteda müennes ve müfred olduğundan haber de müennes ve müfred olarak gelmiştir.

.الطالتان مجتهدتان. “İki kız öğrenci çalışkandır.”

cümlesinde mübteda ve haber uyumu ikisinin de müennes ve tesniye olması şeklindedir.

.الطالتات مجتهدات. “Kız öğrenciler çalışkandır.”

Cümlesinde mübteda ve haber uyumu her ikisinin de müennes ve çoğul olması yönündedir.
الكتب مفيدة. “Kitaplar faydalıdır.”

cümlesinde mübteda cemi gayri âkil olduğundan haber müennes ve müfred olarak cümledeki yerini almıştır.

Haber Çeşitleri

Bir isim cümlesinde haber müfred ve cümle olmak üzere iki şekilde gelir (el-Galayînî, 1993, II, s. 262, ez-Zemahşeri, 1993, s. 44).

1-Müfred Haber: Haber; müfred (cümle olmayan) isimden, sıfat ve isim tamlaması gibi cümle olmayan terkiplerden, şibhi izafetten veya şibhi fiillerden oluşur.

Örnek:

أحمد ولد صغير. “Ahmet küçük bir çocuktur.”

هذا أبو علي. “Bu, Ali’nin babasıdır.”

Haber tesniye veya çoğul olsa bile cümle değildir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 263).

Örnek:

المهندسان منتظران في الموقف. “İki mühendis durakta beklemektedir.”

cümlesinde haber tesniyedir ama cümle olmadığı için müfred haberdir.

2-Cümle Haber: Haber cümle olarak kullanıldığında isim veya fiil cümlesi olarak gelebilir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 264).

Örnek:

العامل خلقه حسن. “İşçinin ahlakı güzeldir.”

cümlesinde haber خلقه حسن isim cümlesi olduğundan mübtedaya dönen açık ة zamiri bulunmaktadır.

Örnek:

الحق يعلو. “Hak yücedir.”

Burada haber olan يعلو fiil cümlesi olduğundan haberde mübtedaya dönen zamir müstetir (gizli özne) bulunmaktadır. Haber, fiil cümlesi olduğunda haberde mübtedaya dönen gizli zamir bulunur (Hasan, I, s. 494).

Haberin başında zarf veya harfî cer olabilir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 265).

Örnek:

المجد تحت عَلم العلم. “Şeref, ilim bayrağının altındadır.”

Cümlesinde haber zarf olan تحت kelimesiyle başladığı için şibh cümle olmuştur.

Örnek:

العلم في الصدور لا في السطور. “İlim satırlarda değil, gönüllerdedir.”

Burada da haber, car ve mecrurdan meydana geldiğinden şibh cümledir.

Haberin Öne Geçtiği Yerler

1) Mübteda nekra olup haber de şibh cümle olduğunda (zarf ya da harfî cerle mecrur olunca) haber öne geçer (el-Galâyînî, 1993, II, s. 267, Hasan, I, s. 501, Çörtü, 2013, s. 103).

Örnek:

عندي كتاب “Yanımda bir kitap vardır.”

cümlesinde عندي kelimesi zarf olduğu için haber öne geçmiştir.

Örnek:

في جيبِي قلم. “Cebimde bir kalem vardır.”

cümlesinde ise haber car ve mecrurdan oluştuğu için öne geçmiştir.

2) Haber soru edatı, şart edatı, taaccup ما’sı, ismi mevsul olduğunda başa gelir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 268).

من أنت؟ “Sen kimsin?”

cümlesinde “من” soru edatıyla başladığı için mübtedanın önüne geçmiştir.

Soru isminden sonra gelen sözcük müfred (cümle olmayan isim) ise soru ismi haber konumunda gelir. Soru isminden sonra gelen kısım fiil cümlesi veya şibh cümle ise soru ismi olan kelime mübteda olur (Günday ve Şahin, 2013, s. 221).

Örnek:

من جاء؟ “Kim geldi?”

ما عندك؟ Yanınızdaki nedir?

Bu cümlelerde geçen “من” ve “ما” soru edatları mübteda konumundadır.

3) Mübtedada habere ait bir zamir bulunduğunda haber başa gelir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 268, Hassan, I, s. 501, Çörtü, 2013, s. 103).

Örnek:

“Bahçenin sahibi bahçededir.” في البستان صاحبه.

4) Mübtedada hasr (özellik veya hükmün sadece kendisine ait olması) kastedilince haber başa gelir

(el-Galâyînî, 1993, II, s. 268, Hassan, I, s. 502, Çörtü, 2013, s. 103).

Örnek:

“Ancak Allah adildir.” ما عادل إلا الله.

4.7.2. Kürtçede İsim Cümlesi (Hevokên Navî)

Yüklemi isim veya isim soyundan sıfat, zamir, zarf v.b. olan cümlelere isim cümlesi denir (Ciwan, 1992, s. 204).

Örnek:

Berîya Mêrdînê berîyek dûz e. “Mardin ovası düz bir ovadır.”

cümlesinin yüklemi olan “berîyek” kelimesi isim olduğu için bu cümle isim cümlesidir.

Kürtçede şahıs ekleri, aidiyet bildiriminin yanı sıra isim cümlesinde ek fiil görevi görürler. Şahıslara göre ek-fiil, şu eklerle kelimelerde görülür:

Ez (ben) “im” eki alır. Sesli harfle biten bir kelimeden sonra “im” eki “me” eki şeklinde olur.

Örnek:

Ez nûjdar im. “Ben doktorum.” Ez çardeh salî me. “Ben ondört yaşındayım.”

Tu (sen) “î” eki alır. Sesli harfle biten bir kelimeden sonra “î” eki “yî” eki şeklinde olur.

Örnek:

Tu nûjdar î. “Sen doktorsun.” Tu çardeh salî yî. “Sen ondört yaşındasın.”

Ew (o) “e” eki alır. Sesli harfle biten bir kelimedenden sonra “e” eki “ye” eki şeklinde olur.

Örnek:

Ew nûjdar e. “O doktordur.” Ew çardeh salî ye. “O ondört yaşındadır.”

Em (biz) “in” eki alır. Sesli harfle biten bir kelimedenden sonra “in” eki “ne” eki şeklinde olur.

Örnek:

Em nûjdar in. “Biz doktoruz.” Em çardeh salî ne. “Biz ondört yaşındayız.”

Hûn (siz) “in” eki alır. Sesli harfle biten bir kelimedenden sonra “in” eki “ne” eki şeklinde olur.

Örnek:

Hun nûjdar in. “Siz doktorsunuz.” Hun çardeh salî ne. “Siz ondört yaşındasınız.”

Ew (siz) “in” eki alır. Sesli harfle biten bir kelimedenden sonra “in” eki “ne” eki şeklinde olur.

Örnek:

Ew nûjdar in. “Onlar doktordur.” Ew çardeh salî ne. “Onlar ondört yaşındalar.”

İsim cümlesinde temel öğeler özne ve yüklemidir:

4.7.2.1. Özne (Biker)

Cümlede eylemi yapan veya oluşturan öge öznedir (Ciwan,1992, s. 198). Özne bir veya birkaç kelimedenden oluşabilir. Cümlede özneyi bulmak için “kim, ne” anlamını taşıyan “kî, çi” soruları sorulur (Yıldırım, 2012, s. 302).

Örnek:

Payiz xweş e. “Sonbahar güzeldir.”

cümlesinde “Çi xweş e?” (Güzel olan nedir?) sorusunun cevabı “Payiz” (sonbahar) olduğundan bu kelime öznedir.

Özne genellikle yüklemden önce gelir (Bedir Xan ve Lescot, 2012, s. 370).

Örnek:

Ba sar e. “Rüzgâr soğuktur.”

cümlesinde “ba” kelimesi özne, “sar” kelimesi ise yüklemdir. Bu cümlede de yüklem olan kelime isim olduğu için isim cümlesidir. Ayrıca özne yalın bir kelime olduğu için yüklem “e” ekini almıştır.

Yalın halde bulunan ve iyelik zamiri almayan özne çoğul eki almaz. Kelimenin tekil veya çoğul olduğu yüklem aldıkları ekten anlaşılır.

Örnek:

Nan heye. “Ekmek var.”

cümlesinde yüklem aldıkları ekten öznenin tekil olduğu anlaşılmaktadır.

Örnek:

Nan hene. “Ekmekler var.”

cümlesinde yüklem aldıkları ekten öznenin çoğul olduğu anlaşılmaktadır. Ancak iyelik zamiri alan özne çoğul olur.

Örnek:

Nanên min hene. “Benim ekmeklerim var.”

cümlesinde özne, iyelik eki aldığı için aynı zamanda çoğul eki almıştır.

4.7.2.2. Yüklem (Leker)

Cümleyi bir hükümle sonuca bağlayan öge olan yüklem bir kelime, kelime grubu, kelime niteliğindeki hece veya harf olabilir (Ciwan, 1992, s. 201). Adlar ve ad olarak kullanılan sözcükler, sıfatlar veya sıfat olarak kullanılan sözcükler, bazı belirteçler, eklenme veya niteleme bağıntıları cümlede yüklem görevini üstlenebilir (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 370).

Örnek:

Ahmed mamoste ye. “Ahmet öğretmendir.”

cümlesinde Ahmet kelimesi özne, mamoste kelimesi ise yüklemdir.

İsim cümlesinde ana öğelerle oluşan cümlelerde önce özne, sonra yüklem gelir. Cümlede temel öğelerin yanında yardımcı öğeler varsa; bu öğeler özne ile yüklem arasına öznenin önce veya yüklemden sonra gelebilir (Ciwan, 1992, s. 211).

Örnek:

Azad li gundê xwe mamoste ye. “Azad köyünde öğretmendir.”

cümlesinde ögeler özne, tümleç, yüklem şeklinde sıralanmıştır. Aynı cümle “Li gundê xwe Azad mamoste ye.” şeklinde ifade edildiğinde tümleç, özne, yüklem şeklinde sıralanmış olur. Cümlede ögeleri dizilişi özne, yüklem, tümleç olarak sıralanırsa “Azad mamoste ye li gundê xwe.” şeklinde dile getirilir.

Bazen yüklem başa, özne sona gelebilir. Bu durumda vurgulanmak istenen cümle, cümlelerin normal anlamı değil, şaşkınlık, hayret veya teslimiyet ifade eder (Ciwan, 1992, s. 210).

Örnek:

Mamoste ye Azad. “Öğretmendir Azad.”

cümlesi şaşkınlık ifade ettiği için yüklem başta yer almıştır.

Yüklem Çeşitleri

Kürtçede yüklem; isim, sıfat, isim tamlaması, sıfat tamlaması, zamir, fiil, edat, bağlaç, ünlem ve ek olabilir.

Örnek:

Ez Azad im. (Yıldırım, 2012, s. 303) “Ben Azad’ım.”

cümlesinde yüklem olan kelime “Azad” isimdir.

Rengê ku Kurd pir ji hez dikin, sor e. (Yıldırım, 2012, s. 303)

“Kürdün çok sevdiği renk kırmızıdır.” cümlesinde yüklem olan kelime “sor” sıfattır.

Jinikâ çavbihâsir diya keçikâ ye. (Ciwan, 1992, s.202) “Gözü yaşlı kadın, kızın annesidir.” cümlesinde yüklem olan “diya keçikâ ye” kelime grubu isim tamlamasıdır.

Agirî li Tirkîyeyê bilindtirîn çiya ye. (Yıldırım, 2012, s. 303) “Ağrı, Türkiye’deki en yüksek dağdır.”

cümlesinde yüklem olan kelime grubu “bilindtirîn çiya ye” sıfat tamlamasıdır.

Hevalê min ê herî baş, tu yî. “En iyi arkadaşım sensin.” (Yıldırım, 2012, s. 303) cümlesindeki yüklem “tu” zamiridir.

Ez diçim sînemayê. “Ben sinemaya gidiyorum.”

cümlesinde yüklem olan kelime “diçim” fiildir.

4.7.3. Arapça ve Kürtçede İsim Cümlesinin Karşılaştırılması

Kürtçede cümle çeşitleri yüklemının türüne göre bir ayırımı tabidir. Ancak Arapçada böyle bir gruplandırmaya rastlanmamaktadır. Bunun yerine cümleinin kendisiyle başlandığı ilk kelime esas alınmıştır. Her iki dilde de isim cümleleri incelenmiş olup benzer ve farklı yönler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. Arapça ve Kürtçede İsim Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	KÜRTÇE
1	İsimle başlayan cümleye isim cümlesi denir.	Yüklemi isim veya isim soyundan sıfat, zamir, zarf vb. kelime olan cümlelere isim cümlesi denir.
2	Haber (yüklem) isim soylu bir sözcük veya fiil olabilir.	Yüklemin isim soylu bir kelime olması gerekir.
3	Mübteda merfu olarak gelir.	Özne yalın durumda gelir.
4	Haber mübtedaya sayı bakımından uyum sağlar.	Özne çoğul eki almaz, öznenin çoğul olması yükleminden anlaşılır.
5	Haber mübtedaya cinsiyet bakımından uyum sağlar.	Yüklem ve özne arasında cinsiyet bakımından uyum aranmaz.

Benzer Yönler

- Arapçada isim cümlesinde iki ana öge bulunur. Birincisi kendisiyle başlanılan anlamına gelen mübteda, ikincisi mübtedaya sayı ve cinsiyet ve i’rab bakımından uyum sağlayan cümleinin yargısını taşıyan haberdir. Kürtçede de isim cümlesinde özne ve yüklem olmak üzere iki öge bulunur.
- Arapçada isim cümlesi olan bir cümle, Kürtçede yüklem isim soyundan bir kelime olursa isim cümlesi olur.

Örnek:

أنا فلاح. “Ben çiftçiyim.”

Cümlesi Kürtçeye “Ez cotkar im.” şeklinde çevrilir. Bu cümle hem Arapça hem de Kürtçede isim cümlesidir. Arapçada bu cümle isimle başladığı için, Kürtçede de yüklemi isim olduğu için isim cümlesidir. Görüldüğü gibi Arapçada cümlenin haberi isim soyundan bir kelime olduğu zaman Kürtçedeki isim cümlesiyle örtüşür.

- c) Eğer cümle ana öğelerden oluşuyor ise her iki dilde de önce özne, sonra yüklem gelir. Arapçada özne konumundaki öğeye mübteda, yüklem konumundaki kelimeye haber denmektedir. Kürtçede ise özne konumundaki kelimeye biker, yüklem konumundaki kelimeye pêveber denir.
- d) Kürtçede yüklemün başta, öznenin sonda olduğu devrik cümleler bulunmaktadır.

Örnek:

Qelbê wî ye Wadiya Muqaddes “Mukaddes Vadi onun yüreğidir.” (Xanî, 2014, s. 382) dizesi yüklem ve öznenin oluşmuştur. Öznenin önce gelen yüklem isim soylu bir kelime olduğu için dize isim cümlesidir. Arapçada da haberin öne geçtiği durumlar vardır. Haber zarf veya harfî cer ve mecrurdan oluşuyorsa, haber soru ismi ise veya mübtedada habere ait zamir var ise haber, mübtedadan önce gelir.

Örnek:

؟این علی “Ali nerede?” haber soru edatı olduğu için mübtedadan önce gelmiştir. Görüldüğü gibi her iki dilde de bir takım sebeplerden dolayı haber (yüklem) cümlenin başında yer alabilmektedir.

- e) Arapçada haber çeşitleri müfred ve cümle haber olmak üzere ikiye ayrılır. Cümle haber de kendi arasında isim cümlesi, fiil cümlesi ve şibh cümle haber olmak üzere üçe ayrılır. Kürtçede yüklem isim, sıfat, isim tamlaması, sıfat tamlaması, zamir, fiil, edat, bağlaç, ünlem ve ek olabilir. Kürtçede isim, sıfat, isim tamlaması, sıfat tamlaması olan yüklem çeşidi; Arapçadaki müfred haber ile örtüşmektedir. Kürtçede yüklemi fiil olan cümle Arapçadaki haberi fiil cümlesi olan isim cümlesi ile benzerlik göstermektedir.

Farklı Yönler

- a) Arapçada cümlenin isim cümlesi olmasını belirleyen kıtas başındaki kelimenin isim olmasıdır. Bu isim olan kelime özel isim, zamir, işaret zamiri olabilen marife bir isim olabilir. Kürtçede ise isim cümlesini, Arapçada olduğu gibi ismin başta olması değil yüklemün çeşidi belirler. Yüklem isim veya isim soylu bir kelime ise isim cümlesi olur.

Örnek:

Neqşê te dibinin ew di avê. (Xanî, 2014, s. 22) “Senin nakşını suda görürler.”

Dizesi isimle başlamasına rağmen yüklemi fiil olduğu için isim cümlesi değildir.

b) Arapçada isim cümlesinde mübteda ma’rife (belirli), haber ise nekre (belirsiz) dir.

Örnek:

الشتاء بارد. “Kış soğuktur.”

cümlesinde الشتاء kelimesi mübteda (özne), بارد kelimesi yüklem (haber)dir. Mübteda ma’rife (belirli), haber ise nekre (belirsiz) dir. Ayrıca mübteda ve haber arasında cinsiyet ve sayı bakımından uyum vardır. Bu cümlede mübteda müfred (tekil) ve müzekker (eril) olduğu için haber müfred, müzekker olarak gelmiştir. Bu cümleyi Kürtçeye çevirirsek “Zivistan sar e.” şeklinde olur. Görüldüğü gibi “mübteda”nın karşılığı olan “zivistan” kelimesi özne olarak yazılır. Daha sonra “haber”in karşılığı olan “sar ” kelimesi yüklem yapılır ve yüklem sonuna “-ê” şahıs eki getirilir. Bu durumda her iki dilde de cümle öğelerinin sıralanışı aynı olur. Önce özne, daha sonra yüklem yazılır. Ancak yukarıdaki örnek cümlede görüldüğü gibi Kürtçede özne ve yüklem de belirli bir isimdir; Arapçada ise yüklem karşılığı olan “haber” belirsizdir.

Arapçada özne (mübteda) belirli olması gerekirken Kürtçede böyle bir zorunluluk söz konusu değildir. Özne belirli veya belirsiz olarak gelebilir.

c) Erillik dişillik ile ilgili her iki dilde de çeşitli kurallar bulunmaktadır.

Örnek:

تەزەم ئۆگرتەندىر. “Teyzem öğretmendir.”

cümlesinde teyze kelimesi müennes (dişil) olup mübteda (özne) görevindedir. Mübteda muttasıl zamir olarak belirli olmuştur. Diğer kelime ise cümle haber olup mübtedaya cinsiyet ve sayı bakımından uyum sağlayarak müennes ve müfred şeklinde gelmiştir. Aynı cümle Kürtçe “Meta min mamoste ye.” biçiminde ifade edilir. Hala kelimesi gerçek dişil bir isimdir. Bu nedenle met kelimesi sonuna “-a” ekini almıştır. Çünkü Kürtçede eril ve dişil isimlerin sonuna gelen ekler farklıdır. Yüklem olan “mamoste” kelimesi ise hem eril hem de dişil için aynı şekilde kullanılır. Zira Kürtçede cinsiyet ayrımı yüklemde belirtilmez. Ancak Arapçada yüklem (haber) olan kelime mübteda müennes olduğu için kapalı te (ة) olarak مدرسة şeklinde gelmiştir. Mübteda ve haber yani özne ve yüklem

arasında bulunan müzekkerlik ve müenneslik uyumu Arapça ve Kürtçede farklılık arz eden bir durumdur. Zira Kürtçede bu uyum gözetilmez.

- d) Arapçada cemi gayri âkil (insan dışındaki varlıkların çoğulu) müennes sayılır. Mübteda cemi gayri âkil şeklinde bir isimden olduğu takdirde haber müennes ve tekil biçimde cümledeki yerini alır.

Örnek:

.الصفوف نظيفة. “Sınıflar temizdir.”

cümlesinde sınıf kelimesi gayri âkil bir kelime olduğundan çoğulu olan kelime müennes ve tekil sayılır. Bu nedenle cümledeki haber olan kelime müfred ve müennes gelmiştir. Kürtçede ise insan dışı varlıkların çoğulu da çoğul sayılır. Ancak özne, cümlede iyelik zamiri almadan yalın durumda bulunursa çoğul eki almaz. Öznenin çoğul veya tekil olması yüklem aldıkları ekten anlaşılır. Aynı cümle Kürtçede “Fergêh paqij in.” şeklinde ifade edilir. Özne yalın durumda olduğu için çoğul eki almamıştır. Öznenin çoğul olduğu yüklem sonundaki ekten anlaşılır. Arapçada cemi gayri âkil adında bir çoğul çeşidi olmasına rağmen Kürtçede bu tür bir çoğul çeşidi bulunmamaktadır. Ayrıca Arapçada mübteda cemi gayri âkil olduğu için haber tekil olur. Kürtçede ise yüklem çoğulsa özne çoğul kabul edilir. Özne çoğul eki almaz.

- e) Kürtçede zamir yüklem olabilmektedir.

Örnek:

Hevalê min tu yî. “Benim arkadaşım sensin.” cümlesinde “tu” zamiri yüklemidir. Aynı cümle Arapçaya çevrildiğinde “أنت صديقي” şeklinde olur.

Kürtçede zamiri yüklem olarak kullandığımız gibi Arapçada yüklem olarak kullanamayız. Çünkü zamir belirli bir isimdir; ancak özne olabilir. Arapçada kişi zamiri marife (belirli) dir ve mübteda (özne) konumundadır. Kürtçede kişi zamiri cümlede özne veya yüklem konumunda bulunabilmektedir.

- f) Arapçada, isimlerde çekim eki yoktur. Haber mübtedaya sayı ve cinsiyet bakımından uyum sağlar. Kürtçede ise yüklem özneye uygun olarak sonuna “-em, -in, -e” gibi çekim ekleri alır.

Örnek:

Ez birçi me. “Ben açım.”

Yüklem özneye uygun “-me” ekini almıştır. Aynı cümle Arapçada “أنا جوعان” şeklinde ifade edilir. Görüldüğü gibi haber olan “جوعان” kelimesi herhangi bir ek almamıştır.

4.8. Fiil Cümlesi

4.8.1. Arapçada Fiil Cümlesi (الجملة الفعلية)

Fiil ile başlayan, bir fiil ve fâilden veya naibi fâil ve fiilden oluşan, nakıs fiil veya onun ismi ve haberinden oluşan cümleye fiil cümlesi denir (el-Galâyînî, 1993, s. 284, Abdullatif, 2006, s. 116). Fiil cümlesi en az bir müsned ve müsnedun ileyhten oluşur (Lassar, 2014, s. 126). Fiil müsned, fâil müsnedun ileyhtir.

Örnek:

“Öğretmen geldi.” حضر المعلم

cümlesinde حضر fiili müsned, المعلم fâil yani müsnedun ileyhtir.

Fiil cümlesinde fiil; mazi, muzari veya emir fiil olabilir.

Fiil cümlesinde fiil, çeşitli açılardan sınıflandırılır. “Mef’ûlün bih” alıp almamasına bağlı olarak lazım (geçişsiz), müteaddi (geçişli) fiil olarak adlandırılır.

a) Lazım fiil, fâil ile yetinir ve mef’ûlün bihe ihtiyaç duymaz (el-Galâyînî, 1993, I, s. 46).

Örnek:

“Sait gitti.” ذهب سعيد.

b) Müteaddi fiil, fâil ile yetinmeyen mef’ûlün bihe ihtiyaç duyan fiildir (el-Galâyînî, 1993, I, s. 34). Fiil cümlesinde öğelerin sıralanışı fiil, fâil, mef’ul şeklindedir (Günday ve Şahin, 2013, s. 43).

Örnek:

“Tarık, Endülüs’ü fethetti.” فتح طارق الأندلس.

cümlesinde öğeler fiil, fâil ve mef’ûlün bih şeklinde sıralanmıştır.

Müteaddi fiillerin bir kısmı bir mef’ûlün bih, bir kısmı da iki veya daha fazla mef’ûlün bih alır.

Örnek:

“Halit’in yolcu olduğunu sandım.” ظننت خالدًا مسافرًا.

cümlesi iki mef'ûlün bih almıştır.

4.8.2. Kürtçede Fiil Cümlesi (Hevokên Lekerî)

Yüklemi çekimli fiil olan cümlelere fiil cümlesi denir (Ciwan, 1992, s. 204).

Örnek:

Ez diçim malê. “Ben eve gidiyorum.”

cümlesinde “diçim” kelimesi çekimli bir fiil olduğu için cümle fiil cümlesidir.

Örnek:

Şivên berx anî. “Çoban kuzuyu getirdi.”

cümlesinde “anî” kelimesi cümle yüklemidir. Yüklem olan kelime fiil olduğu için cümle fiil cümlesidir.

Fiil cümlesi geçişli ve geçişsiz fiil cümlesi olarak ikiye ayrılır:

- a) Geçişsiz Fiil Cümlesi: Temel ögeleri özne ve yüklemden oluşan cümlede, önce özne sonra yüklem gelir.

Örnek:

Serdar hât. “Serdar geldi.”

Cümlede temel ögelerin yanı sıra yardımcı ögeler varsa yardımcı ögeler özne ile yüklem arasına, öznenin önce veya yüklemden sonra gelebilir.

Örnek:

Azad li çolê dibeze. “Azad çölde koşuyor.” cümlesi özne, tümleç, yüklem şeklinde sıralanmıştır.

Örnek:

Ahmed çû çolê. “Ahmet çöle gitti”

cümlesinde ise yardımcı ögelerden tümleç, yüklemden sonra gelmiştir. Örnek:

Li çolê Azad dibeze. “Çölde Azad koşuyor.”

cümlesinde ögelerin sıralanışı tümleç, özne, yüklem şeklindedir.

Yüklemi geçişsiz olan bir fiil cümlesinde yüklem, özne, tümleç bulunur; ancak nesne bulunmaz (Badıllı, 1965, s. 170).

Örnek:

Hesen çû Stanbole. “Hasan İstanbul’a gitti.”

cümlesinde nesne olmadığı için geçişsiz fiil cümlesidir.

Yönelme bildiren (gitmek, düşmek, vermek, gelmek, vs.) gibi fiillerle kullanılan tümleç herhangi bir takı almadan cümlede bulunur ise eğik durum² halinde olur ve fiilden hemen sonra gelir (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 237).

Örnek:

Lezgîn diçe bajêr. “Lezgin şehre gidiyor.”

cümlesinde tümleç olan “bajêr” kelimesi kendinden önce herhangi bir takı almadığı için fiilden sonra gelmiştir. Eğik durumdadır, bükümlüdür.

Aynı cümlede tümleçten önce takı olursa tümleç fiilden önce gelir.

Örnek:

Lezgîn lî bajêr diçe.

cümlesinde tümleçten önce “lî” edatı geldiği için tümleç fiilin önüne geçmiştir.

İsim cümlesinde olduğu gibi fiil cümlesinde de yüklem başa özne sona gelebilir. Bu durumda vurgulanmak istenen cümle, cümlenin gerçek anlamını değil, şaşkınlık, hayret veya teslimiyeti ifade eder (Ciwan, 1992, s. 210).

Örnek:

Difira çivik. “Uçuyor kuş.”

cümlesi şaşkınlık ifade ettiği için yüklem başta yer almıştır. Ayrıca yüklem başa geldiği devrik cümle daha çok şiirlerde kullanılmaktadır.

² Kürtçede isimler eğik veya düz durumda bulunabilir. Düz durumda isimler yalın, eğik durumda isimler bükümlüdür. Büküm, hem sözcükteki değişim yoluyla hem de büküm ekleri vasıtasıyla meydana gelir. Örneğin; “bajar” kelimesi cümlede tümleç durumunda iken “Ez diçim bajêr” şeklinde kelimenin yapısında meydana gelen değişiklik ile bükümlü olur. “Hesp” kelimesi ise tümleç konumunda iken “Ez hespî dibînim” şeklinde kelimenin sonuna “-î” büküm ekini alır (Bedirxan ve Lescot, 2012, s. 94).

- b) Geçişli Fiil Cümlesi: Temel öğelerin yanı sıra nesne alan cümlelerdir. Temel öğelerin sıralanışı bakımından önce özne sonra yüklem gelir. Nesne, özne ile yüklem arasında yer alabileceği gibi yüklemden sonra da gelebilir (Ciwan, 1992, s. 211).

Örnek:

Lêvik cam şikand. “Erkek çocuğu camı kırdı.”

cümlesi özne, nesne, yüklem şeklinde sıralanmış olup nesne aldığı için geçişli fiil cümlesidir.

Örnek:

Azad vedixwe avê. (Yıldırım, 2012, s. 324) “Azad suyu içiyor.”

Geçişli fiil cümlesinde öğeler özne, yüklem, nesne şeklinde sıralanmıştır.

4.8.3. Arapçada ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması

Tablo 3. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	KÜRTÇE
1	Fiil ile başlayan cümleye fiil cümlesi denir.	Yüklemi çekimli fiil olan cümleye fiil cümlesi denir.
2	Fiil cümleinin ilk ögesidir.	Fiil genellikle öznenin sonra gelir.
3	Lazım (geçişsiz) fiil cümlesi fiil ve fâilden oluşur.	Geçişsiz fiil cümlesi özne ve yüklemden oluşur.
4	Müteaddi (geçişli) fiil cümlesi fiil, fâil ve mef'ûlün bihten meydana gelir.	Geçişli fiil cümlesi özne, yüklem ve nesneden meydana gelir.

Benzer Yönler

- a) Arapçada fiil ile başlayan cümle fiil cümlesidir. Kürtçede yüklemi çekimli fiil olan cümle fiil cümlesidir. Her iki dilde de ister başta ister sonda olsun fiil cümlesinde fiil soylu bir kelimenin bulunması gerekir.
- b) Kürtçede bazen vurgulanmak istenen cümle, cümleinin normal anlamı değil, şaşkınlık, hayret veya teslimiyet ifade ederse yüklem başa gelir. Yüklemi çekimli fiil olan fiil cümleinin başında yer aldığında Arapça ile biçimsel benzerlik gösterir.

- c) Her iki dilde nesne (mef'ûlün bih) alan fiiller (geçişli) ve mef'ûlün bih almayan (geçişsiz) fiiller vardır. Geçişsiz (lazım) fiil cümlesi Arapçada fiil ve fâilden oluşur ve mef'ûlün bih dışındaki yardımcı ögeleri alabilir. Kürtçede de geçişsiz fiil cümlesinin ana ögeleri özne, yüklem, yardımcı ögeleri ise nesne dışındaki tümleçlerdir.
- d) Arapçada geçişli (müteaddi) fiil cümleleri fiil, fâil ve mef'ûlün bihten oluşur. Kürtçede geçişli fiil cümlesi özne, düz tümleç (nesne) ve yüklemden oluşur.

Farklı Yönler

- a) Arapçada basit yapıllı bir cümle fiil cümlesi olarak adlandırılması için fiille başlaması gerekir. Aksi takdirde cümle fiil cümlesi olarak kabul edilmez. Kürtçede ise cümle fiil ise cümle fiil cümlesidir. Fiilin cümle içindeki konumu, cümle fiil cümlesi olmasını engellemez.
- b) Arapçada fiil cümlesinin ögeleri genellikle fiil, fâil, mef'ul şeklinde sıralanır.

Örnek:

رأى الطالب المعلم. “Öğrenci, öğretmeni gördü.”

cümlesi fiille başladığı için fiil cümlesidir. Ögeleri de fiil, fâil (özne), mef'ul (nesne) şeklinde sıralanmıştır. Kürtçede ise fiil cümlesi sadece temel ögelerden oluşuyorsa özne, yüklem şeklinde sıralanır. Cümle, temel ögelerin yanı sıra yardımcı ögeler de ihtiva ediyorsa ögelerin dizilişi genellikle özne, tümleç, yüklem şeklindedir.

Örnek:

Azad li çolê dibeze. “Azad çölde koşuyor.”

- c) Geçişsiz (lazım) fiil cümlesi Arapçada fiil, fâil ve mef'ûlün bih dışındaki yardımcı ögelerden oluşabilir. Yardımcı öge harfi cer ve onu takip eden bir isim olabilir. Kürtçede de geçişsiz fiil cümlesi ana ögeler dışında tümleç alabilir. Ancak tümleç kendinden önce takı alırsa yüklemden önce, takı almazsa yüklemden sonra gelir.

Örnek:

Osman çû çolê. “Osman çöle gitti.”

cümlesi özne, yüklem, tümleç şeklinde sıralanmıştır. Yardımcı ögelerden tümleç, yüklemden sonra gelmiştir. Çünkü tümleç kendinden önce takı almamıştır.

- d) Kürtçede yüklemın başa geçtiğı şaşkınlık hayret ve teslimiyet bildiren devrik cümle tipi Arapçada yoktur.

4.9. Fiil Cümlesinin Temel Öğeleri

4.9.1. Arapçada Fiil Cümlesinin Temel Öğeleri

Fiil cümlesini oluşturan temel öğeler fiil ve fâildir.

4.9.1.1. Fiil (الفعل)

Fiil, cümlede bağımsız bir eylemi zamana bağılı olarak bildirir (Hasan, II, s. 204, el-Antakî, s. 29). Fiil cümlesinin ilk ögesidir. Cümlede başında müfred olarak gelir. Fâile cinsiyet bakımından uyum sağlar.

Fiil zaman bakımından mazi, muzari ve emir olmak üzere üçe ayrılır (el-Galâyînî, 1993, I, s. 33):

Mazi fiil: Geçmiş zamanda meydana gelen eylemi işaret eden fiildir (el-Galâyînî, 1993, I, s. 33).

Konuşulan andan önce meydana gelen işi gösteren kelimedir (Hasan, I, s. 47).

Örnek:

جاء “geldi”, تَعَلَّمَ “öğrendi” gibi fiiller geçmişte yapılan bir eylemi bildirdiğı için mazi fiildir.

Muzari fiil: Şimdiki zaman veya gelecek zamanda meydana gelen eylemi işaret eden fiildir (el-Galâyînî, 1993, I, s. 33). Muzari fiil başına (نَأَيْت) harflerinden birini alır. (el-Antakî, s. 29)

يَجِيءُ “geliyor”, يَتَعَلَّمُ “öğreniyor” fiilleri şimdiki zamanı gösterdiğinden muzari fiillerdir. Yukarıdaki fiiller başına muzari fiilin harflerinden “ي” harfini almıştır.

Emir Fiil: Muhatabından bir işin gerçekleştirilmesini istemeye -emir lamı olmaksızın- işaret eden fiildir (el-Galâyînî, 1993, I, s. 33). جِيءَ “gel”, تَعَلَّمَ “öğren” gibi fiiller muhatabından bir eylemin gerçekleştirilmesini istediğı için emir fiildir.

4.9.1.2. Fâil (الفاعل)

Fâil, cümlede eylemi gerçekleştiren kişi, hayvan veya herhangi bir nesneye denir. Fâil, malum (etken) fiil veya fiile benzeyen fiile isnad edilen, fiili işleyen merfu bir isimdir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 233, Hasan, II, s. 63, İbn Akîl, I, s. 368). Fiile benzeyenden kasıt, ismi fâil, sıfatı müşebbehe, mastar veya ismu tafdil, zarf, car ve mecrurdur (İbn Akîl, I, s. 368, el-Antakî, s. 23)

Örnek:

“İşte o, kardeşi başarılı olan (kişidir).” cümlesinde “ناجح” kelimesi ismi fâil olup fiil gibi amel etmiştir. “أخو” ismi onun fâili konumundadır.

“Zeyd’in yüzü güzeldir.” cümlesinde “حسن” kelimesi sıfatı müşebbehedir ve fâil gibi amel etmiş olup “وجه” ismi onun fâilidir.

“Zeyd’in Amr’ı dövmesine şaşırdım.” cümlesinde “ضرب” kelimesi mastardır ve fiil gibi amel etmiştir. “زيد” ismi onun fâili durumundadır.

“Senin yanındaki Zeyd’in babasıdır.” cümlesinde “عند” kelimesi zarf olup fiil gibi amel etmiştir. “أبو” ismi onun fâili konumundadır.

“Babası en faziletli olan (kişiye) rastladım.” cümlesinde “أفضل” kelimesi ismi tafdil olup fiil gibi amel etmiştir. “أبو” ismi onun fâili konumundadır.

“Nerde yolculuk!” cümlesinde “هيهات” kelimesi isim fiil olup fiilin yerine geçmiştir. “السفر” ismi onun fâili konumundadır.

Fâil bir cümle olmayıp yalnız bir kelimedir. Bu kelime açık bir isim veya mastar müevvel olabilir. (er-Râcihî, 1999, I, s. 174)

Örnek:

“Zeyd kalktı.” قام زيد .

cümlesinde fâil olan “زيد” açık bir isimdir.

“Ziyaretin beni mutlu eder.” يسعدني أن تزورني.

Burada ise تَزُور fiilinin başına أَنْ edatı gelerek onu nasb ederek anlamını mastara çevirmiştir. Böyle mastarlara mastar müevvel denir. Mastar müevvel bu cümlede fâil konumunda olup mahallen merfudur.

Fâil olan kelime merfudur (el-Galâyînî, 1993, II, s. 234). Fiil cümlesinde fâil konumunda olan müfred (tekil), mükesser çoğul ve cemi müennes salim isimlerin merfuluk alameti dammedir. (Günday ve Şahin, 2013, s. 43).

Örnek:

رسم الفنانُ صورة. “Sanatçı bir resim çizdi.”

Fiil cümlesinde, fiilden sonra gelen fâil ister müfred (tekil) ister tesniye (ikil) ister cemi(çoğul) olsun fiil daima tekil olarak gelir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 240, İbn Akîl, I, s. 370, Günday ve Şahin, 2013, s. 43).

Örnek:

استراح المسافر. “Yolcu dinlendi.”

استراح المسافران. “İki yolcu dinlendi.”

استراح المسافرون. “Yolcular dinlendi.”

Fiilin müzekker veya müennes olması cümledeki fâile bağlıdır. Fâil, müzekker müfred, müzekker tesniye veya cemi müzekker salim olduğunda fiil müzekker olarak gelir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 240).

Örnek:

تنجح الطالبة. “Kız öğrenci başarılı oluyor.” cümlesinde fâil müennes ve tekil,

تنجح الطالبتان. “İki kız öğrenci başarılı oluyor.” cümlesinde fâil müennes ve tesniye,

تنجح الطالبات. “Kız öğrenciler başarılı oluyorlar.” cümlesinde fâil cemi müennes salim olduğundan fiil müennes olarak gelmiştir.

Fiil ile fâilin arasına ال edatı girerse fiil müzekker veya müennes olabilir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 240).

Örnek:

ما قام إلا فاطمة. “Fatma’dan başkası kalkmadı.”

Bu cümlede “Fatma” müennes olduğu halde araya ال edatı girdiği için fiil müzekker olarak gelmiştir. Ancak İbn Akîl (s. 377) cumhurun görüşüne göre fiil ile fâilin arasına “ال” edatı gelirse fiilin müenneslik ta’sı almasının caiz olmadığını belirtmiştir.

Fâil semai veya hakiki müennese ait müstetir zamir olursa fiil müennes olarak gelir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 240).

Örnek:

الشمس تطلع. “Güneş doğuyor.”

Cümlesinde fâil, semai müennes olan الشمس kelimesine ait هي zamiri olduğu için fiil müennes olarak gelmiştir.

Fiil övme veya yerme ifade eden camid bir fiil, fâil ise hakiki müennes bir isim olduğunda fiil müzekker veya müennes olarak gelebilir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 242)

Örnek:

نعم المرأة veya نعمت المرأة “Kadın ne iyidir.”

Cümlesinde camid fiil kullanıldığı için fiil müzekker veya müennes olabilir.

Fâil müzekker olup ات ile çoğul olursa fiil müzekker veya müennes olarak gelebilir.(el-Galâyînî, 1993, II, s. 242).

Örnek:

جاء طلحات /جاءت طلحات “Talhalar geldi.”

Fâil müzekker veya müennes bir ismin düzensiz çoğulu olduğunda fiil müzekker veya müennes olarak gelebilir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 242).

Örnek:

جاء الرجال /جاءت الرجال “Adamlar geldi.”

Gayr-i âkil (insan dışındaki varlıklar) cemiler müfred ve müennes olarak kabul edildiğinden bu kelimeler fâil olduklarında fiilleri müennes olur (Çörtü, 2013, s. 84).

Örnek:

انكسرت الأقلام. “Kalemler kırıldı.”

Fâil müennes olduğu halde fiilden ayrı düşerse yani fiille fâil arasına başka kelime girerse fiil müzekker veya müennes olabilir (İbn Akîl, I, s. 377).

Örnek:

حضرت القاضي امرأة. “Hâkimin huzuruna bir kadın geldi.”

حضر القاضي امرأة. “Hâkimin huzuruna bir kadın geldi.”

Bir fiil cümlesinde müzekker fâil ve müennes fâil atıf sebebiyle bir arada bulunursa öge dizilişinde önce gelene bakılır. Önce gelen fâil müzekker ise fiil müzekker, müennes ise fiil müennes olur (Çörtü, 2013, s. 85).

Örnek:

اجتهدت الطالبة والطالب. “Kız ve erkek öğrenci çalıştılar.”

Bu cümlede fâil olarak önce müennes isim geldiği için fiil müennes olmuştur.

Fiil cümlesinde fâil üç şekilde gelebilir:

1) Açık isim şeklinde gelebilir.

Örnek:

جاء الطالب. “Öğrenci geldi.”

2) Açık veya gizli zamir olarak gelebilir. Ayrıca zamir bitişik veya ayırık şekilde bulunabilir. Mesela قمت “Kalktın.” cümlesindeki ت bitişik ref zamir olup cümlede fâil konumundadır. ما قام الا أنا “Sadece ben kalktım.” cümlesinde “أنا” munfasıl (ayırık) zamiri fâildir. سعيد يقوم “Sait kalkıyor.” cümlesinde ise fâil gizli zamir olan هو dir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 244).

3) Mastar müevvel şeklinde gelebilir. لو، ما، إنَّ، أنَّ، harflerinden sonra gelen fiil mastar müevvel olur.

Örnek:

يعجبني أن تجتهد. “Çalışman hoşuma gidiyor.”

Cümlesinde mastar müevvel fâil durumunda olup يعجبني اجتهدك anlamındadır (el-Galâyînî, 1993, II, s. 245).

4.9.2. Naibi Fâil (نائب الفاعل)

Meçhul fiil ile oluşturulan cümlede fâilin yerine geçen merfu isimdir (Abdullatif, 2006, s. 119). Meçhul fiil veya meçhul fiil hükmündeki (ismi meful veya ismi mensub) fiilden sonra gelen müsnedun ileyhtir (el-Galâyînî, 1993, s. 246).

Mazi malum bir fiili meçhul yapmak için, sondan bir önceki harf kesra ile diğer harekeli harfler ise damme ile harekelenir. Fiilin son harfinin harekesinde bir değişiklik olmaz.

Örnek:

“yazdı” malum fiili كُتِبَ “yazıldı” şeklinde meçhul fiil olur.

Malum muzari fiili meçhul yapmak için ise ilk harf damme, diğer harekeli harfler ise fetha ile harekelenir. Fiilin son harfinin harekesine dokunulmaz.

Örnek:

“yazıyor” malum fiili يُكْتُبُ “yazılıyor” şeklinde meçhul fiil olur.

Naibi fâil, cümlede fâil hazfedildikten sonra fâilin yerine geçer ve fâilin tabi olduğu hükümlere sahip olur (İbn Akîl, I, s. 394, el-Galâyînî, 1993, s. 246). Fâil şu durumlarda hazfedilir:

a) Fâil bilinmediği zaman hazfedilir (İbn Hişâm, s. 187).

Örnek:

سُرِقَ الْمَتَاعُ. “Eşya çalındı.”

Cümlesinde fâil bilinmemektedir

b) Fâil, konuşulan kişiden gizlenmek istendiği zaman hazfedilir (el-Galâyînî, 1993, s. 237).

Örnek:

رُكِبَ الْحَصَانُ. “Ata binildi.”

Cümlesinde ata binen kişinin ismi gizlenmek istenmiştir.

c) Fâilin bilinip ayrıca zikredilmesine gerek duyulmayan durumlarda hazfedilir (el-Galâyînî, 1993, s. 237).

Örnek:

خُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا. “İnsan zayıf olarak yaratılmıştır.” (Nisa Sûresi, 28)

d) Fâilden veya yaptığı işten korkulduğunda fâil hazfedilir (el-Galâyînî, 1993, s. 247).

Örnek:

ضَرَبَ فُلَانٌ. “Fılan dövüldü.”

Cümlesinde döven kişi konuşan tarafından belli olup korkudan dolayı adı zikredilmek istenmemiştir.

e) Fâil yüceltilmek, onuru muhafaza edilmek istendiğinde hazfedilir (el-Galâyînî, 1993, s. 247).

Örnek:

عمل عمل منكر. “Çirkin bir iş yapıldı.”

cümlesinde fâil bilindiği halde kişinin şerefini muhafaza etmek için zikredilmemiştir.

f) Fâilin zikredilmesi bir önem taşııyorsa fâil hazfedilir (el- Galâyînî, 1993, s. 247).

Örnek:

وإذا حييتم بتحية فحيوا بأحسن منها أو ردوها (Nisa Sûresi, 86) “Size selam verildiğinde daha iyisiyle veya misliyle karşılık verin.”

Ayetinde selam verenin zikredilmesi önemli değilken selamı almanın önemine dikkat çekilmiştir.

Cümlede Fâilin Hazfedilmesi ile Onun Yerine Geçen Unsurlar

Malum fiil birden fazla mef’ûlün bih sarih alıyorsa, fiil meçhul olduğunda birinci mef’ul naibi fâil olarak merfu, ikinci mef’ul ise meful ve mansub olarak kalır (el-Galâyînî, 1993, s. 248, Çörtü, 2013, s. 99).

Örnek:

سميت الطفل أحمد. “Çocuğa Ahmet ismini verdim.”

Cümlesinde iki tane mef’ûlün bih bulunmaktadır. Bu cümledeki fiil meçhule çevrildiğinde mef’ullerden ilki naibi fâil konumuna geçer, ikincisi ise mef’ul olarak kalır ve cümle سَمِّيَ “Çocuğa Ahmet ismi verildi.” şeklinde meçhul olur.

Malum fiilin mef’ulü harfi cer alıyorsa meçhul yapıldığında naibi fâil harfi cerli isim olur (Çörtü, 2013, s. 100).

Örnek:

مرت عائشة بمريم. “Ayşe, Meryem’e uğradı.”

مر بمريم. “Meryem’e uğrandı.”

Naibi fâil, harfi cerli isim olursa isim müzekker de olsa müennes de olsa fiil müzekker olur.

Cümlede mef’ûlün bih bulunmazsa mastar (mef’ûlün mutlak) naibi fâil olur (İbn Hişâm, s. 189, İbn Akîl, s. 399).

Örnek:

قال المعلم قولاً جميلاً “Öğretmen güzel bir söz söyledi.”

cümlesinde mef’ûlün mutlak olan قولاً kelimesimastardır. Cümledeki fiil meçhul olduğunda قيل قولٌ جميلٌ “Güzel bir söz söylendi.” Master olan mef’ûlün mutlak konumundaki kelime naibi fâil olur.

Zaman zarfı da naibi fâil olabilir (el-Galâyînî, 1993, II, s. 249).

Örnek:

مَشَى يَوْمَ كَامِلٍ. “Tam bir gün yüründü.” cümlesinde zaman zarfı naibi fâil konumunda gelmiştir.

Mekân zarfı içeren cümle meçhul olduğunda mekân zarfı da naibi fâil olabilir (Hasan, II, s.116).

Örnek:

جَلَسَ أَمَامَكَ “Kardeşin senin önüne oturdu.” cümlesi meçhul yapıldığında جَلَسَ أَمَامَكَ şeklinde olup mekan zarfı أَمَامَ kelimesi naibi fâil olur.

Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki; zaman veya mekân zarfı olarak cümlelerde geçen kelimeler mansub olmadıklarında zarf olmaktan çıkıp cümlede naibi fâil olarak yer aldıkları için merfu olmuşlardır.

4.9.3. Kürtçede Fiil Cümlesinin Temel Öğeleri

Kürtçede fiil cümlesinin ana unsurları özne ve fiilden meydana gelir.

4.9.3.1. Özne (Biker)

Cümlede eylemi yapan veya oluşturan öge öznedir (Ciwan,1992, s. 198). Özne bir veya birkaç kelimeden meydana gelebilir. Cümlede özneyi bulmak için “kî, çi” kim veya ne sorusu sorulur (Yıldırım, 2012, s. 302).

Adlar, zamirler, sıfatlar, mastarlar ve ad gibi kullanılan sıfat fiiller cümlelerin öznesi olabilir (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 370).

Örnek:

Ez nexweş ketim. “Ben hasta oldum.”

cümlesinde özne zamir olan “ez” kelimesidir.

Baran dibare. “Yağmur yağıyor.”

cümlesinde özne isim soylu olan “baran” kelimesidir.

Genellikle özne fiilden önce gelir. Fiil geçişsiz, edilgen / geçişli şimdiki ve gelecek zamanda olduğunda, özne yalın durumda kalır. Özne cümlede yalın bir şekilde yer aldığı zaman tekil olarak gelir (Bedir Xan ve Lescot, 2011,s. 70)

Örnek:

Ba hat. “Rüzgâr esti.”

cümlesinde yüklem geçişsiz olduğu için özne olan “ba” kelimesi yalın durumda kullanılmıştır (Yıldırım, 2012, s. 302).

Fiili geçmiş zaman olan ve geçişsiz fiilin öznesi olan isimler çoğul eki almaz, fiil çoğul ekini alır (Yıldırım, 2012, s. 55). Öznenin tekil ya da çoğul olması fiilin cümledeki çekim durumundan ortaya çıkar.

Örnek:

Mirov hat. “Adam geldi.”

cümlesinde fiil olan “hat” kelimesinin tekil olması öznenin tekil olduğuna işaret etmektedir. Aynı cümlede sadece fiilin çoğul olması “Mirov hatin.” öznenin çoğul olduğunu göstermektedir.

Ancak geçmiş zaman geçişli fiilin öznesi olan isimler çoğul eki olarak –an ekini alırlar.

Örnek:

Keçan pirtûk xwend. “Kızlar kitap okudular.”

Bu cümlede ise özne çoğul olduğu halde fiil tekil olarak gelmiştir. Çünkü geçişli fiillerin kullanıldığı geçmiş zamanlı cümlelerde fiil sayı bakımından özneye değil nesneye uyum sağlar. Cümlede nesne olan pirtûk “kitap” kelimesinin tekil olduğu fiilin tekil durumda olmasıyla anlaşılır.

Örnek:

Keçan pirtûk xwendin. “Kızlar kitapları okudular.” ,

Cümlesinde nesnenin çoğul olması fiildeki çoğul ekinden anlaşılır.

Yüklemi şimdiki zaman olan geçişsiz fiilin öznesi yalın durumda olup fiil çoğul ekini alır (Yıldırım, 2012, s. 55).

Örnek:

Heval diçe. “Arkadaş gidiyor.” cümlesinde özne yalın, yüklem tekil durumda yer almıştır. Heval diçin. “Arkadaşlar gidiyorlar.” cümlesinde özne yalın durumdadır. Fiilin çoğul olması öznenin çoğul olduğuna işaret etmektedir. Ancak şimdiki zamanlı geçişli fiillerde nesne çoğul eki alır.

Örnek:

Heval şekerî dixwe. “Arkadaş şekeri yiyor.” cümlesinde özne ve nesne tekil olarak gelmiştir. Heval şekeran dixwe. “Arkadaş şekerleri yiyor.” cümlesinde nesne “-an” çoğul ekini almıştır.

Öznesi kişi zamiri olan geçişli geçmiş zaman dışındaki cümlelerde yüklem kişi zamirine uygun ek alır (Bedirxan ve Lescot, 2012, s. 71).

Örnek:

Ez hatim. “Ben geldim.”

cümlesinde fiil geçişsiz olduğu için özneye göre çekimlenmiştir.

Kürtçede geçişli geçmiş zamanlı fiil cümlelerinde ergatif yapı kullanılır. Fiil geçişli olup geçmiş zamanda kullanılmışsa tekil dişil olmak şartıyla özne eğik durum eki alır.

Örnek:

Mizgînê pirtûk xwend. “Mizgin kitap okudu.”

cümlesinin fiili geçişli olup geçmiş zamanda kullanılmasının yanı sıra özne tekil ve dişil olduğu için eğik durum eki olan -ê ekini almıştır (Yıldırım, 2012, s. 302)

Eğik durum, diğer dillerdeki bulunma, çıkma, tamlama vb. durumların tümünün işlevini yerine getirir (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 347). Eğik durum ad çekim eklerinden “-î, -ê” ekleri tekil isimler için, “-an” eki çoğul isimler içindir (Bedirxan ve Lescot, 2012, s. 94).

Örnek:

Lawikê mezin cam şikand. “Büyük çocuk camı kırdı.”

cümlesinin öznesi “lawikê mezin” (büyük çocuk) bir sıfat tamlamasıdır (Ciwan,1992, s. 198).

Örnek:

Lêwik û biraya xwe cam şikand. “Çocukla kardeşi camı kırdılar.”

Özne birden fazla kelimedir. Bu cümlede özne çoğul olduğu halde "şikand" fiili tekildir. "şikandin" şeklinde çoğul olarak gelmemiştir. "Lêwik û birayê xwe cam şikand" cümlesinde fiil geçişli olduğu için fiil, geçmiş zamanlarda özneye göre değil nesneye göre tekil ve çoğul durumunu alır. Nesne bir tek “cam” olduğu için fiil tekil olarak kullanılmıştır. Eğer cümle “Lêwik û birayê xwe cam şikandin” şeklinde olursa cümlemin anlamı “Çocukla kardeşi camları kırdılar” olur.

Kürtçedeki ergatiflik özelliği kişi zamirlerinde de görülür. Şöyle ki; Kürtçede iki grup zamir vardır:

Birinci grup zamir: Geçişli fiillerin -geçmiş zaman dışındaki- bulunduğu cümlelerde bu gruptaki şahıs zamiri özne olur. Geçişsiz fiillerin tüm zamanlarda birinci grup kişi zaminerine göre çekimlenir (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 130).

Örnek:

Ez hatim. “Ben geldim.”

Tu hatî. “Sen geldin.”

Ew hat. “O geldi.”

Em hatin. “Biz geldik.”

Hun hatin. “Siz geldiniz.”

Ew hatin. “Onlar geldiler.”

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü gibi Kürtçede fiil, geçişsiz fiil olduğunda özne kişi zamiri olarak gelirse birinci grup kişi zamiri kullanılır.

İkinci grup zamir: Geçişli fiillerin geçmiş zamanda bulunduğu cümlelerde bu grup zamirler özne olur. İkinci grup kişi zamirleri “min (ben), te (sen) , wî (o, eril için) wê (o, dişil için), me (biz), we (siz), wan (onlar)” dır.

Örnek:

Min sêv xwar. “Ben elma yedim.”

Te sêv xwar. “Sen elma yedin.”

Wî sêv xwar. (eril için) “O elma yedi.”

Wê sêv xwar. (dişil için) “O elma yedi.”

Me sêv xwar. “Biz elma yedik.”

We sêv xwar. “Siz elma yediniz.”

Wan sêv xwar. “Onlar elma yediler.”

Cümlelerde görüldüğü gibi Kürtçede geçişli fiil cümlesi - geçmiş zamanda- ergatif yapıya sahip olduğundan özne kişi zamiri olarak gelirse ikinci grup kişi zamiri kullanılır. Fiil, sayı ve çekim eki bakımından nesneye uyum sağlar.

Kürtçede bazı durumlarda, açık özne olmadan, gizli öznenin yardımıyla da cümleler kurulabilir. Fiil çekimlerinde -m (-im), -î (-yî), (-e), -n (-in), isim cümlelerinde im (me), î (yî) e (ye) in (ne) olan bitişik zamirler, geçişsiz fiilin bütün zamanları ile geçişli fiilin şimdiki, geniş, gelecek zaman ve emir kipinde özne ile yüklem (fiil) arasında bağ kurulmasını sağlarlar (Ciwan, 1992, s. 200).

4.9.3.2. Fiil (Leker)

Fiiler eylem, iş ve oluş belirten sözcüklerdir; zaman ve şahıs eklerini alarak yargı bildirirler. Fiillerin şahıslara göre aldıkları ekler her zaman bitişik yazılır. Fiillerin zamanlara göre değişen geçmiş zaman ve şimdiki zaman olmak üzere iki farklı temel kullanımı vardır. Geçmiş zaman kökü, bütün geçmiş zamanlar için kullanılırken; şimdiki zaman kökü, şimdiki ve gelecek zaman ile emir kipinde kullanılır.

Geçmiş zaman kökü: Bir mastardan mastar eki atıldığında üçüncü tekil şahsın geçmiş zamana göre çekimi kalır. Örneğin; parastin sözcüğünden mastar eki atıldığında geriye parast (korudu) fiili kalır.

Şimdiki zaman kökü: Gelecek zaman ve emir kipinde de kullanılır. Fiillin şimdiki zaman kökünden önce “-di” takısı; şimdiki zaman kökünden sonra da şahıs eki getirilir. “Direvi” (koşuyor) fiilinden şimdiki zaman eki çıkarıldığında “rev” kökü kalır. Şimdiki zaman kökünden önce “-bi” eki getirilerek gelecek zaman elde edilir. Öznenin sonra "dê/ê/wê" takılarından biri gelir.

Örneğin; Ez dê bi-rev-im “ Ben koşacağım” şeklinde gelecek zaman olur. Emir kipi için de fiilin başına -bi eki getirilir. Örneğin; bireve “koş” şeklinde emir kipi oluşturulur.

4.9.3.3. Sözde Özne

Cümlede öznenin belirtilmediği durumlarda edilgen yapıdaki fiil kullanılır. Özne bazı nedenlerden dolayı belirtilmez:

a) Özne bilinmediği zaman belirtilmez.

Örnek:

Bavê Zozanê hatiye kuştin. “Zozan’ın babası öldürüldü.”

b) Özne herkes tarafından bilindiği zaman belirtilmez.

Örnek:

Cîhan hatiye afirandin. “Kâinat yaratıldı.”

c) Öznenen korkulduğu zaman belirtilmez.

Örnek:

Pirtûka min hatiye dizîn. “Kitabım çalındı.”

d) Özne için korkulduğunda belirtilmez (Yıldırım, 2012, s. 105).

Örnek:

Pirtûka qedexe tê xwendin. “Yasaklı kitap okundu.”

Edilgen (pasif) çatılı fiillerde nesne yani sözde özne bulunur. Fiil sözde özneye göre kişi zamiri eki alır. Edilgen (pasif) yapı yalın veya bileşik geçişli fiilin önüne hatin (gelmek) yardımcı fiili getirilerek yapılır (Bedir Xan ve Lescot, 2011, s. 221). Edilgen anlamını ifade etmek için “hatin” yardımcı fiiliyle birlikte cümlede geçen esas fiil mastar durumunda kullanılır (İncekan, 2013, s. 130). Kişi ve zamana uygun olarak “hatin” fiili çekimlenir.

Örnek:

Hefteya Ehmedê Xanî tê lidarxistin. “Ahmede Xani haftası organize ediliyor.”

Bu cümlede “tê” kelimesi “hatin” fiilinin şimdiki zaman üçüncü tekil kişisine göre çekimlenmiş halidir ve esas fiil olan “lidarxistin” fiili mastar durumundadır. Sözde özne çoğul olduğunda “tê” yardımcı fiili çoğul eki alır.

Örnek:

Sêvan tên xwarin. “Elmalar yeniyor.”

cümlesinde sözde özne olan “sêvan” kelimesi çoğul olduğu için yardımcı fiil “tên” şeklinde çoğul olmuştur.

Edilgen çatının gelecek zamanında “hatin” fiili “bê/bên” ya da “were/werin” şekline dönüşür. Ek olarak, gelecek zaman edatı “dê” kullanılır. Sözde özne tekilse; bê ya da were, çoğulsa bên ya da werin kullanılır.

Örnek:

Kovar dê bê çapkirin. / Kovar dê were çapkirin. “Dergi basılacak.”

cümlelerinde yardımcı fiilin bê ve were şeklinde kullanımıdır. Sözde özne tekildir.

Rojname û kovar dê bên xwendin./ Rojname û kovar dê werin xwendin. “Gazete ve dergi okunacak.”

cümlelerinde sözde özne çoğul olduğundan aynı anlama gelen fiiller çoğul eki almıştır.

Geçmiş zamanın edilgen çatısında sözde özne tekil ise “hat” fiili, çoğul ise “hatin” fiili kullanılır.

Örnek:

Rojname hat belavkirin. “Gazete dağıtıldı.”

cümlesinde sözde özne tekil olduğu için fiil “hat” şeklinde tekil olarak gelmiştir.

Rojname û kovar hatin belavkirin. “Gazete ve dergi dağıtıldı.”

cümlesinde ise sözde özne birden fazla varlığı ifade ettiği için fiil “hatin” şeklinde çoğul olarak gelmiştir.

4.9.4. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Temel Ögelerinin Karşılaştırılması

Tablo 4. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Temel Ögelerinin Karşılaştırılması

	ARAPÇA	KÜRTÇE
1	Fiil cümlesi fiil ile başlayan cümledir.	Yüklemi fiil olan cümledir.
2	Fiil fâilden önce gelir.	Özne, yüklemden önce gelir.
3	Fâil, açık bir isim, mastar, zamir olabilir.	Adlar, zamirler, sıfatlar, mastarlar ve ad gibi kullanılan sıfat fiiller cümlelerin öznesi olabilir.
4	Fâil; tekil, ikil ve çoğul olabilir.	Bazı durumlarda özne çoğul eki alır, bazı durumlarda almaz.
5	Cümlede birden fazla fâil bulunmaz.	Cümlede birden fazla özne bulunabilir.
6	Fâil her zaman merfudur.	Özne bazı durumlarda yalın, bazı durumlarda bükümlüdür. Geçişli geçmiş zamanlı fiil cümlelerinde ergatif yapısını sergiler.
7	Malum (etken) fiilin fâili, meçhul (edilgen) fiilin naibi fâili vardır.	Etken fiilin öznesi, edilgen fiilin sözde öznesi vardır.

Benzer Yönler

- Arapça ve Kürtçede fiil, zaman ve şahıs ekleri olarak iş, oluş ve hareket bildiren sözcüklerdir.
- Arapça ve Kürtçede fiiller başta ve sonda ek alabilirler.
- Arapçada fiiller zamanları açısından mazi, muzari ve emir fiil olarak gruplandırılır. Kürtçede geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve emir kipi olarak gruplandırılır. Arapçada mazi fiil Kürtçedeki geçmiş zamana, muzari fiil şimdiki ve gelecek zamana, emir fiil de emir kipine karşılık gelmektedir.
- Arapçada ve Kürtçede fâil (özne) cümlede belirtilen işi gerçekleştiren ögedir. Cümlede özneyi bulmak için “kim” veya “ne” sorusu sorulur.
- Arapçada da Kürtçede de fâil (özne), açık bir isim, mastar veya zamir olabilir. Mesela, أنا أكتب “Ben yazıyorum.” cümlesinin karşılığı Kürtçede “Ez dinivîsim.” şeklinde olup her iki dilde de özne zamirdir.
- Arapçada tek bir fiil ya da fiil ve fiilin aldığı şahıs ekleriyle cümle meydana gelebilir. Örneğin; ذهب “Gittim” çekimli fiili bir fiil cümlesidir. Öznesi de fiilin sonuna gelen “ت” zamiridir. Kürtçede de bazı durumlarda, açık özne olmadan, gizli öznenin yardımıyla cümleler kurulabilir. Bitişik zamirler, fiil çekimlerinde bazı eklerle geçişsiz

fiilin bütün zamanlar ile geçişli fiilin şimdiki, geniş, gelecek zaman ve emir kipinde özne ile yüklem(fiil) arasındaki ilgiyi sağlarlar. Örneğin, “Çum” (gittim) çekimli fiili aynı zamanda bir fiil cümlesidir. Bu cümledeki “m” çekim eki öznedir. Örneklerden de anlaşılacağı gibi her iki dilde de fiilin sonuna birleşen şahıs zamir eki özne olmuştur.

- g) Arapça ve Kürtçede cümlede fiil, 3. tekil şahıs çekimi ile kullanılırsa fiil çekim eki almaz, yalın halde bulunur. Mesela ذهب “Gitti.” cümlesinde ise fâil gizli özne “هو” zamiridir. Aynı cümle Kürtçede “Çû.” (Gitti.) şeklinde çevrilip, gizli özne “ew” şahıs zamiridir.
- h) Arapçada isimlerin merfu olma durumu Kürtçedeki yalın duruma karşılık gelmektedir. Arapça fiil cümlesinde fâil merfu durumundadır. Kürtçede ise geçişli geçmiş zaman dışındaki fiillerin öznesi yalın durumdadır.

Farklı Yönler

- a) Arapçada fiil cümlesinin en önemli özelliği fiil ile başlamasıdır. Fiilden sonra cümlede ikinci ögesi olan fâil cümlede eylemi gerçekleştiren merfu (yalın) bir isimdir. Cümlede hangi ögenin fâil olduğu “i’rab” denilen kelimelerin cümle içinde yüklendikleri göreve uygun şekilde ismin sonundaki harf veya harekede meydana gelen değişimden anlaşılmaktadır. Örneğin, tekil, cemi gayri âkil ve cemi müennes salimler son harflerinin harekesinin damme olmasıyla merfu olurlar. Tesniye isimler (ل) elif ile, cemi müzekker salimler (و) vav ile merfu olurlar. Kürtçede de özne genellikle yalın durumda cümlede bulunur. Fiil cümlesindeki özne “kim” veya “ne” sorusuna verilen cevaptan anlaşılır. Kürtçede fiil cümlesinde Arapçada olduğu gibi cinsiyet bakımından uyum aranmaz. Cümlede öznenin eril veya dişil olması durumunda fiilde değişiklik meydana gelmez.
- b) Arapçada fiil cümlesinde fâil, açık bir isim olarak gelirse fiil daima tekil olur; fakat fâil müzekker ise fiil de müzekker, fâil müennes ise fiil de müennes olur.

Örnek:

. جاءت فاطمة / فاطمتان / فاطمات . “Fatma / İki Fatma / Fatmalar geldi.”

. جاء المهندس / المهندسان / المهندسون . “Mühendis/ İki mühendis / Mühendisler geldi.”

Kürtçede fiil çekimlerinde erillik ve dişillik ayırımı yoktur. Geçişsiz geçmiş zaman ve şimdiki zamanda özne çoğul eki almaz. Öznenin çoğul olması fiilden anlaşılır.

- c) Arapçada fiil ister geçişli olsun ister geçişsiz olsun fâil müfred, tesniye veya cemi olabilir. Kürtçede ise özne takı alabilir durumda ise, fiil geçişsiz geçmiş zaman, edilgen, şimdiki ve gelecek zamanda geçişli olduğunda, yalın durumda kalır (Yıldırım, 2012, s. 55). Öznenin tekil ya da çoğul olması fiilin cümledeki çekim durumundan ortaya çıkar.

Örnek:

Mirov hat. “Adam geldi.”

cümlesinde fiil olan “hat” kelimesinin tekil olması öznenin tekil olduğuna işaret etmektedir. Aynı cümlemin sadece fiilinin çoğul olması “Mirov hatin” öznenin çoğul olduğunu göstermektedir.

- d) Arapçada fiilin zamanına veya geçişli olup olmamasına göre fâilde değişiklik meydana gelmez. Cümledeki fâil ister müzekker ister müennes olsun her zaman merfudur. Ancak Kürtçede fiil geçişli olup geçmiş zamanda kullanılmışsa tekil ve dişil olmak şartıyla özne eğik durum eki alır.

Örnek:

Zelalê av vexwar. “Zelal suyu içti.”

cümlesinin fiili geçişli olup geçmiş zamanda kullanılmasının yanı sıra özne tekil ve dişil olduğu için eğik durum eki olan -ê ekini almıştır. Arapçada ise özne dişil olursa fiilin aldığı çekim eki değişir. Öznenin ayrıca bir ek alma durumu söz konusu değildir. Eğik durum ekine benzer bir ek Arapçada bulunmamaktadır.

- e) Arapçada fiil ister lazım ister müteaddi olsun başta tekil olarak gelir. Fâil dışındaki bir öge de fiili etkilemez. Kürtçede ise geçmiş zaman geçişli fiilin öznesi olan isimler çoğul eki olarak -an ekini alırlar. Fiil sayı bakımından özneye değil nesneye uyum sağlar.

Örnek:

Keçan pirtûk xwend. “Kızlar kitap okudular.”

Bu cümlede özne çoğul olduğu halde fiil tekil olarak gelmiştir. Çünkü geçişli ve geçmiş zamanlı cümlelerde fiil sayı bakımından özneye değil nesneye uyum sağlar.

- f) Arapçada fiil cümlesinde öznenin tekil olup fiilin çoğul olması mümkün değildir. Daha önce belirtildiği gibi fiil, cümlemin başında tekil olarak yer alır ve öznenin tekil olup

fiilin çoğul olması söz konusu değildir. Kürtçede ise geçişsiz fiil cümlesinde fiil özne yalın durumda olur. Cümleyi çoğul hale getirdiğimizde özne, tekil durumda olmaya devam eder fakat fiil çoğul olur. Fiilin çoğul olmasından öznenin de çoğul olduğu anlaşılır.

Örnek:

Zarok diçe. “Çocuk gidiyor.”

cümlesinde özne yalın, fiil tekil durumda yer almıştır.

Zarok diçin. “Çocuklar gidiyorlar.”

Cümlesinde özne yalın durumdadır, fiilin çoğul olması öznenin çoğul olduğunu göstermektedir.

g) Arapçada temel ögeler başta, yardımcı ögeler sonda yer alır. Kürtçede yardımcı ögeler temel ögelerin arasında yer alır.

Örnek:

يكتب الطالب درسه. “Öğrenci dersini yazıyor.”

cümlesinde temel ögelerden, önce fiil sonra fâil gelmiştir. Yardımcı öge daha sonra gelmiştir. Aynı cümle Kürtçeye “Xwendekar dersa xwe dinivîse.” şeklinde çevrildiğinde yardımcı öge özne ve yüklem arasında yer alır.

h) Arapçada fiil cümlesinde özne bir sözcüktür. Kürtçede ise özne birden fazla sözcük olabilir.

Örnek:

جاء أحمد و علي. “Ahmet ve Ali geldi.”

Cümlesinde fâil “أحمد” isimdir. Aynı cümleyi Kürtçede “Ehmed û Ali hatin.” şeklinde söylenir. Özne iki tane isimdir.

i) Arapçada isim cümlesindeki mübteda özne konumundadır. Fiil cümlesindeki fâil de özne konumundadır. Kürtçede böyle bir ayrım söz konusu değildir. İsim ve fiil cümlesinde de özne aynı konumdadır.

j) Arapçada lazım ve müteaddi fiillerle oluşturulan cümlelerde munfasıl (ayrık) zamir farklılık göstermez. Ancak Kürtçede iki grup şahıs zamiri vardır. Şimdiki zamanlı bir

fiil cümlesinde birinci grup şahıs zamiri, geçmiş zamanlı geçişli fiil cümlesinde ikinci grup şahıs zamiri kullanılır.

Örnek:

Ez nên dixwim. “Ben ekmek yiyorum.” cümlesinde birinci grup şahıs zamiri,

Min nan xwar. “Ben ekmek yedim.” cümlesinde ikinci grup şahıs zamiri kullanılmıştır. Yukarıdaki cümleler Arapçaya çevrildiği zaman şimdiki zamanda “أنا أكل الخبز.” geçmiş zamanda ise “أنا أكلت الخبز.” şeklinde olup her iki cümlede de aynı şahıs zamiri (munfasıl zamir) kullanılmıştır. Zira Arapçada iki grup şahıs zamiri bulunmamaktadır. Fiil hangi zamanda olursa olsun şahıs zamiri değişiklik göstermez.

- k) Arapçada naibi fâil (sözde özne) öznenin yerini alan merfu bir isimdir. Meçhul fiil cinsiyet bakımından naibi fâile uyum sağlar. Kürtçede sözde öznenin cinsiyetine değil sayısına bakılır.
- l) Arapçada bazı hareke değişikliği yapılarak mazi ve muzari fiilde edilgen (meçhul) fiil elde edilir. Kürtçede ise “hatin” yardımcı fiiliyle edilgen çatılı fiil oluşturulur. Bu yardımcı fiil zamanlara göre çekimlenir. Şahıs ekini yardımcı fiil alır. Esas fiil yardımcı fiilden sonra mastar şeklinde gelir.

4.10. Fiil Cümlesinin Yardımcı Ögeleri

4.10.1. Arapçada Fiil Cümlesinin Yardımcı Ögeleri

Arapçada fiil cümlesini tamamlayan unsurlardan bazıları “mef’ûlün bih”, “mef’ûlün mutlak”, “mef’ûlün fih”, “mef’ûlün leh” ve “mef’ûlün maah” dır.

4.10.1.1. Mef’ûlün Bih (المفعول به)

Fiil cümlesinde, fâilin gerçekleştirdiği eylemden etkilenen ögedir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 5, el-Curcânî, 1987, s. 23, eş-Şafiî, 2004, II, s. 405, el-Cârim ve Emin, I, s. 44).

Örnek:

فتح الطالب الباب. “Öğrenci kapıyı açtı.”

cümlesinde fâilin gerçekleştirdiği eylemden etkilenen kelime الباب kelimesi mef’ûlu bihtir. Müteaddi (geçişli) fiiller mansup mef’ûlün bih alır (el-Curcânî, 1987, s. 22). Mef’ûlün bih

sarih ve gayrı sarih olmak üzere ikiye ayrılır (el-Galâyînî, 1993, III, s. 5). Harfi cersiz olan mef'ûlün bihe mef'ûlün bih sarih, harfi cer alan mef'ûlün bihe mef'ûlün bih gayrı sarih denir.

Cümlede müteaddi fiil bir veya birden çok mef'ûlün bih alabilir. Müteaddi fiiller dörde ayrılır:

- 1) Bir mef'ûlün bihi nasb eden müteaddi fiiller: أخذ، غفر gibi fiiller.
- 2) Aslı mübteda ve haber olan iki mef'ûlu nasb eden müteaddi fiiller: ظن، حسب، خال، زعم، علم، وجد، درى، تعلم gibi zan bildiren fiillerdir. هب جعل fiilleri yakîn bildirir. هب اتخذ، جعل، وهب fiilleri birşeyin hal değiştirmesini ifade eder.

Örnek:

اتخذتك صديقاً “Seni arkadaş edindim.”

Cümlesinde birinci mef'ul ك zamiri, ikinci mef'ul صديقاً sözcüğüdür.

- 3) Aslı mübteda ve haber olmayan iki mef'ûlü nasb eden fiiller: أعطى، كسا، سأل gibi fiillerdir.

Üç mef'ûlü nasb eden müteaddi fiiller: حدث، أخبر، نبأ، أنبأ، أرى، أعلم، أنبأ، نبأ، أخبر، خبر، حدث (el-Cârim ve Emin, I, s. 315)

Mef'ûlu bih sarih; zahir isim, bitişik zamir (zamir müstetir), ayırık zamir (zamir munfasıl), mastar müevvel ve cümle olmak üzere beş şekilde gelir:

- 1) Zahir (açık) isim (el-Galâyînî, 1993, III, s. 6).

a) Son harfi illet harfi (ا، و، ي) olmayan isimlerde fetha ile mansup olur.

Örnek:

رمى الحارس الكرة “Kaleci topu attı.”

الكرة son harfi illet harfi olmayan bir isim olduğu için fetha ile mansuptur.

b) Son harfi elif-i maksura (ى) olan isimler takdirens mansuptur.

Örnek:

شاهدت يحيى “Yahya’yı gördüm.”

c) Mankus isimlerde sonundaki fetha ile mansuptur.

Örnek:

طارد الشرطي الجاني. “Polis suçlunun peşine düştü.”

d) Tesniye isimlerde ي ile mansup olur.

Örnek:

شرح الدرسين جيدا “İki dersi güzel anlattım”

e) Cemi müzekker salimlerde ي ile mansup olur.

Örnek:

رأيت المعلمين. “Öğretmenleri gördüm.”

f) Cemi müennes salimlerde fetha yerine kesra ile mansup olur.

Örnek:

هنا الأستاذ الطالبات المتفوقات. “Hoca başarılı kız öğrencileri tebrik etti.”

g) İşaret ismi olduğunda sükun üzere mebni olup nasp mahallindedir.

Örnek:

خذ هذه الورقة “Bu kâğıdı al.”

h) İsmi mevsul olduğunda sükun üzere mebni olup nasp mahallindedir.

Örnek:

أنفقت ما في جيبِي “Cebimdekini harcadım.”

i) Esmâi Hamse (Beş isim) den olduğunda “ا” ile mansup olur.

Örnek:

رأيت أباك “Babanı gördüm.”

2) Muttasıl zamir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 6)

Muttasıl zamirler mef’ûlün bih olduklarında fiile bitişip fâilden önce gelir ve mahallen mansup olurlar.

Örnek:

أعجبك الدرس. “Sen dersi beğendin.”

Cümlesinde ك muttasıl zamiri mef’ûlün bihtir, fâilden önce gelmiştir ve mahallen mansuptur. زارنا محمد “Muhammet bizi ziyaret etti.” Bu cümlede نا muttasıl zamiri mef’ûlün bih olup mahallen mansuptur.

Fiil cümlesinde mef’ûlün bih olan kelime zamir olup fâil de açık bir isim ise mef’ûlün bih fâilden önce gelir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 5).

Örnek:

ضربني صديقي. “Arkadaşım bana vurdu.”

Burada mef’ûlu bih zamir olduğu için fâilden önce gelmiştir.

3) Munfasıl zamir (el-Galâyîni, 1993, III, s. 6)

Mef'ûlün bih munfasıl zamir ise إيّا edatına muttasıl zamir birleşerek gelir.

Örnek:

إياك نعبد “Yalnız sana ibadet ederiz.” (Fatiha Sûresi, 4)

4) Mastar müevvel (el-Galâyîni, 1993, III, s. 6)

Cümlede fiili muzariden önce nasb edatları لام التعليل، كي، أن gelirse mastar müevvel ve mef'ûlün bih olur.

Örnek:

أريد أن أشرب الشاي. “Çay içmek istiyorum.”

5) Cümle (el-Galâyîni, 1993, III, s. 6)

Mef'ul bih cümle olarak gelirse mahallen mansup olur.

Örnek:

ظننت الطفل يلعب. “Çocuğun oynadığını sandım.”

Bu cümlede iki tane mef'ûlün bih vardır: Birincisi “الطفل” kelimesi, ikincisi يلعب fiilidir. Ayrıca ikinci mef'ûlün bih cümledir ve mahallen mansubtur.

Bir fiil cümlesinin öğelerin sıralanışında mef'ûlün bih genellikle fiil ve fâilden sonra üçüncü sırada yer alır (Günday ve Şahin, 2013, s. 51). Ancak mef'ûlün bihin fâilin önüne geçmesinin mümkün olduğu bazı durumlar vardır:

1) Mef'ûlün bih olan isme dikkat çekmek için fâilin önüne geçebilir.

Örnek:

يخشى الله العلماء “Alimler Allah’tan korkar.”

2) Fâil, kendisini niteleyen veya tamlayan birkaç kelime ile birlikte geliyorsa mef'ûlün bihin önüne geçebilir.

Örnek:

زار المغرب عدد كثير من السياح. “Birçok turist Fas’ı ziyaret etti.”

Mef'ûlün bihin bazı durumlarda fâilin önüne geçmesi gerekir:

- 1) Fâilde mef'ûlün bihe ait bir zamir varsa mef'ûlün bihten sonra gelir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 9).

Örnek:

تلهي الإنسان أمواله. "Malları, insanı oyalar."

- 2) Mef'ûlün bih zamir, fâil açık isim olarak gelirse fâilden önce gelir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 10).

Örnek:

تَسْتَعْرِفُهُ تِجَارَةٌ. "Ticaret onu meşgul ediyor."

- 3) Fiil istisna edatı الّا ile hasredilirse mef'ûlün bih fâilden önce gelir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 10).

Örnek:

ما أكرم سعيداً إلا خالد "Sait'e sadece Halit ikram etti."

Cümlesinde fiil istisna edatıyla hasredildiği için mef'ûlün bih fâilden önce gelmiştir.

Bazı durumlarda mef'ûlün bihin fiil ve fâilden önce gelmesi zorunludur:

- 1) Mef'ûlün bih soru edatı olduğunda başa gelir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 13).

Örnek:

من رأيت؟ "Kimi gördün?"

- 2) Mef'ûlün bih şart edatı olursa başa gelir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 12).

Örnek:

من تكرم بكرمك "İkram ettiğin kişiden ikram görürsün."

- 3) Mef'ûlün bih munfasıl nasb zamiri olarak geldiğinde başa gelir.

Örnek:

إياك نعبد و إياك نستعين (Fatiha Sûresi, 4) "Yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım bekleriz."

- 4) nın cevabı mef'ûlün bihi nasb ederse başa gelir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 12).

Örnek:

أما الأب فأطع "Öyleyse babaya itaat et."

5) Mef'ûlün bih haberiyet bildiren كم ve كَأَيْن olursa başa geçer (el-Galâyînî, 1993, III, s. 12).

Örnek:

كم كتاب ملكت “Ben şu kadar kitaba sahibim.”

4.10.1.2. Mef'ûlün Mutlak (المفعول المطلق)

Fiilin anlamını pekiştirmek, türünü veya sayısını bildirmek için fiille aynı kökten gelen mastardır (İbn Akîl, s. 474, Hasan, s. 206, el- Galayînî, 1993, III, s. 32).

Fiilin anlamını pekiştirmek için gelen ve onunla aynı kökten mastar olan mef'ûlün mutlak, müfred olur (İbn Akîl, s. 437).

Örnek:

ضربت ضرباً. “Öyle bir dövdüm ki...”

cümlesinde mef'ûlün mutlak olan ضرباً kelimesi fiille aynı kökten gelmiştir.

Fiilin çeşidini belirtmek için gelen mef'ûlün mutlak genellikle isim veya sıfat tamlaması şeklinde gelir (Çörtü, 2013, s. 182). Ayrıca bu türdeki mef'ûlün mutlak tesniye veya cemi olabilir (Hasan, II, s. 212, el-Galâyînî, 1993, III, s. 33).

Örnek:

مشى القط مشية الأسد. “Kedi, aslan gibi yürüdü.”

Burada mef'ûlün mutlak isim tamlaması olarak gelmiştir.

Örnek:

تطور بلادنا تطوراً كبيراً. “Ülkemiz büyük bir gelişme gösterdi.”

cümlesinde ise mef'ûlün mutlak sıfat tamlaması şeklinde gelmiştir.

قرأت الكتاب قرأتين. “Kitabı iki kez okudum.”

Bu cümlede mef'ûlün mutlak fiilin kaç kez yapıldığını belirtmektedir.

Mef'ûlün mutlak olan mastar farklı şekillerde gelebilir. Tekid için kullanılan mastar fiilin eksiksiz olarak anlamını karşılar (el-Galâyînî, 1993, III, s. 32, Hasan, II, s. 207).

Örnek:

قامت قياماً “Öyle bir kalktım ki...”

cümlesinde mef’ûlün mutlak olan mastar, fiil ile aynı anlamda tekid için kullanılmıştır. Bu durumda mastar tesniye veya cemi olmaz. Çünkü mastar pekiştirilmek için tekrar söylenmesi gereken fiili telaffuz etmemek için zikredilir.

Mef’ûlün mutlak fiilin telaffuz edilmediği durumlarda fiil yerine kullanılabilir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 32).

Örnek:

سمعا و طاعةً. “Baş üstüne” cümlesinde fiil telaffuz edilmediği için mef’ûlumutlak fiil yerine kullanılmıştır. أسمع و أطيع “Duyuyorum ve itaat ediyorum” fiili yerine aynı anlamı taşıyan mastarlar zikredilmiştir.

Mef’ûlün mutlak emir, nehiy, dua, azarlama v.b. ifadeleri yerine kullanılabilir (Hasan, II, s. 221, el-Galâyînî, 1993, III, s. 40).

Örnek:

كالم “Kalk!” قاماً fiilinin yerine; شكرًا جزيلًا “Çok teşekkür ederim.” ifadesinde أشكر fiilinin yerine kullanılmıştır.

Fiile tür ve sayı bakımından anlam katmak üzere mef’ûlün mutlak gelir.

Örnek:

سرت سير العقلاء. “Akıllıların yürüyüşü gibi yürüdüm.”

Mastar Yerine Geçen Kelimeler

a) Mef’ûlün mutlak aynı kökten gelen farklı bir mastar olabilir (el-Galâyînî, III, s. 34).

Örnek:

سلمت سلاماً. “Öyle bir selam verdim ki...” cümlesinde fiil rubai mezid iken mef’ûlün mutlak olan سلاماً mastarı fiilin sülasi köküne aittir.

b) Mef’ûlün mutlak mastarın sıfatı olabilir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 34, İbn Hişâm, s. 226).

Örnek:

اذكر الله كثيراً “Allah’ı çok zikredin.”

Bu cümlede ذكراً mastarı hazfedilmiştir.

c) Mastar fiilin eş anlamlısı olabilir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 34, Hasan, II, s.216) .

Örnek:

وقفاً “Öyle bir kalktım ki...” cümlesinde وقفاً kelimesi fiilin eş anlamlısıdır.

d) Mef’ûlün mutlak fiilin sayısına delalet edebilir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 34, Hasan, II, s.217).

Örnek:

أنذرتة ثلاثاً “Onu üç kez uyardım.”

Bu cümlede mastar yerine sayı kullanılmıştır.

e) Mastar yerine ismi alet kullanılabilir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 35).

Örnek:

ضربت اللص سوطاً. “Hırsıza kamçı ile vurdum.”

Burada mef’ûlün mutlak yerine geçen “سوط” kelimesi ismi alet olup mastar yerine kullanılmıştır.

f) ما ve أي soru edatları mef’ûlün mutlak yerine kullanılabilir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 35).

Örnek:

أي عيش تعيش؟ “Nasıl bir hayat yaşıyorsun böyle?”

cümlesinde أي soru edatı mef’ûlu mutlaklıdır.

g) بعض gibi kelimeler mastara muzaaf olduklarında mef’ûlün mutlak yerine geçer (el-Galâyînî, 1993, III, s. 36).

Örnek:

سعت بعض السعي. “Biraz çalıştım.”

h) İşaret ismi mef’ûlün mutlak yerine geçebilir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 36)

Örnek:

قلت ذلك القول. “Öyle dedim ki.”

cümlesinde ذلك işaret ismi mef’ûlün mutlak yerine kullanılmıştır (el-Galâyînî, 1993, III, s. 36).

4.10.1.3. Mef’ûlün fih (المفعول فيه)

Fiilin işlendiği yeri ve zamanı bildiren kelimedir (el-Galayînî, III, s. 48). Harfi cer olan في anlamını taşıyan zaman ve mekân zarfıdır (İbn Hişâm, s. 229, İbn Akîl, s. 447, Hasan, II, s.244). Mef’ûlün fih, zarf olarak da adlandırılır (İbn Hişâm, s. 229).

Zarflar, mekân ve zaman zarfı olmak üzere ikiye ayrılır. Cümlede eylemin yapıldığı zamana işaret eden mansub isim zaman zarfıdır (el-Cârim ve Emin, II, s. 168).

Örnek:

سافرت ليلاً. “Gece yolculuk yaptım.”

Burada yolculuğun yapıldığı zaman ifade edildiğinden zaman zarfıdır (el-Galayînî, III, s. 48). En önemli zaman zarfları ساعة “saat”, أسبوع “hafta”, شهر “ay”, سنة “yıl”, صباح “sabah”, غد “yarın”, لحظة “an”, حين “dış”, قبل “önce”, بعد “sonra” zarflarıdır.

Cümlede eylemin meydana geldiği yeri gösteren mansub isim mekân zarfıdır(Emin ve Carim, II, s. 168).

Örnek:

وقفت تحت علم العلم. “İlim bayrağının altında durdum.”

Bu cümlede ise mef’ûlün fih yer belirttiği için mekân zarfıdır (el-Galâyînî, 1993, III, s. 49).

En önemli mekân zarfları أمام “önünde”, وراء “arkasında”, خلف “arkasında”, يمين “sağında”, عند “altında”, تحت “üzerinde”, فوق “ortasında”, وسط “doğusunda”, شرق “solunda”, شمال “yanında” zarflarıdır.

Mübhem mekân zarfı belirli olmayan bir yere işaret eder (el-Galâyînî, 1993, III, s. 49). Zahiri hislerle idrak edilmeyen altı yön (ön, arka, sağ, sol, üst, alt) , alan ölçüleri kilometre, mil gibi birimler mübhem mekân zarflarıdır. Muhtas mekân zarfı belirli bir yeri gösterir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 50). الدار “ev”, المدرسة “okul”, المسجد “mescit”, البلد “ülke”, القرية “köy”, النهر “nehir”, البحر “deniz” vb. isimleri bu gruba girer.

Örnek:

“Evde oturdum.” جلست في الدار.

Burada mef'ûlün fihten önce harfî cer geldiği için mahallen mansuptur.

Zarf Yerine Geçen Kelimeler

Zarfin yerine geçen kelime mef'ûlu bih olduğunda şu durumlarda nasb olur:

a) Zarfa muzaaf olduğunda كل kelimesi zarfın yerine geçer.

Örnek:

“Bütün gün ders çalıştım.” درست كل النهار

cümlesi aslen كل وقت النهار biçiminde olduğundan كل zaman zarfıdır.

b) Zarf hazfedildikten sonra zarfın sıfatı zarfın yerine geçer.

Örnek:

“Uzun bir zaman durdum.” وقت طويلاً من الزمان.

cümlesi aslen وقت زماناً طويلاً şeklinde olması gerekirken zarf olan زماناً kelimesinin yerini طويلاً sıfatı almıştır (el-Galâyînî, 1993, III, s. 53).

c) İşaret ismi zarfın yerine geçebilir.

Örnek:

“Bugün yürüdüm.” مشيت هذا اليوم.

Burada işaret zamiri هذا zarfın yerini almıştır.

d) Temyiz olan sayı zarfın yerine geçebilir.

Örnek:

“30 gün yürüdüm.” سافرت ثلاثين يوماً.

Örneğinde ثلاثين sayısı zaman zarfının yerine geçmiştir (İbn Akîl, I, s. 55).

e) Zarf, zamanı ve mekânı belirleyen mastara izafe edilir. Bu durumda mastar zarfın yerine geçebilir.

Örnek:

“Güneş doğarken seyahate çıktım.” سافرت طلوع الشمس.

Bu cümlede وقت طلوع الشمس olması gerekirken muzaf olan zarf hazfedilmiş mastar zarf yerine geçmiştir.

4.10.1.4. Mef'ûlün Leh (المفعول له)

Zaman ve fâilin ortak olduğu eylemin oluş sebebini anlatan, temeli الشفقة، الحياء، الخوف “Şefkat, utanma, korku” gibi soyut duyguları içeren kalbi mastardır (Hasan, II, s. 237, el-Galâyînî, 1993, III, s. 43, İbn Hişâm, s. 226). Mef'ûlün lieclih veya mef'ûlün min eclih diye isimlendirilebilir.

Örnek:

“İlim arzusuyla gurbete gittim.” اغتربت رغبة في العلم.

Cümlesinin mastarı soyut bir duyguyu ifade ettiği için kalbî mastardır. Niçin sorusuna cevap vermektedir. Cümlemin eylemi geçmiş zaman, öznesi de mütekellim zamiridir. Somut eylemlerle ilgili olan قراءة، كتابة “okumak, yazmak” gibi mastarlar kalbi mastarların karıştıdır (el-Galayînî, 1993, III, s. 43).

Hasan (s. 238) ve el- Galayînî (1993, III, s. 44)’ye göre mef'ûlün lehin nasb olmasının bazı şartları vardır:

a) Mastar olması gerekir.

Örnek:

“Yeryüzünü yaratılmışlar için sabit yaptı.” (Rahman Sûresi, 10) والأرض وضعها للأنام.

ayetinde mef'ûlu leh mastar olmadığı için nasb olmaz.

b) Kalbi mastar olması gerekir. Şayet mastar içsel duyguları ifade etmiyorsa nasb olmaz.

Örnek:

“Okumak için geldim.” جئت للقراءة.

cümlesindeki mastar somut eylem ifade etmediğinden nasb olmaz.

c) Kalbî mastarın öznesi ile fiilin öznesi aynı olmalıdır.

Örnek:

أحببتك لتعظيمك العلم. “İlme saygından dolayı seni sevdim.”

Bu cümlede fiilin öznesi mütekellim zamiridir, mastarın öznesi de muhatab zamiridir.

Mefʿûlün lehin nasb olmasının dört şartından herhangi birini taşımadığında mefʿûlün leh, في ب، من، ل، gibi sebep bildiren harfî cerlerden birini almalıdır (el-Galayînî, 1993, III, s. 45).

Örnek:

جئت للكتابة. “Yazmak için geldim.”

cümlesindeki mastar kalbî olmadığından sebep bildiren ل harfî cerrini almıştır.

Mefʿûlün leh ile İlgili Hükümler

Mefʿûlün leh, ister cer, ister nasb durumunda olsun fiilin önüne geçebilir.

Örnek:

للتجارة سافرت. “Ticaret yapmak için yolculuk yaptım.”

cümlesinde mefʿûlün leh cer konumunda olup fiilin önüne geçmiş,

رغبة في العلم أتيت. “İlim öğrenme isteğiyle geldim.”

cümlesinde ise nasb konumunda olup fiilin önüne geçmiştir.

el-Galayînî (1993, III, s. 47)’ye göre nasb olma şartlarına haiz olan mefʿûlün leh üç şekilde kullanılabilir:

1) Muzaf olarak kullanılabilir.

Örnek:

تركت المنكر خشية الله. “Allah korkusundan kötülüğü bıraktım.”

cümlesinde خشية mefʿûlün leh konumunda kalbî mastar olup muzaf şeklinde kullanılmıştır.

2) Harfî tarif (ل) takısı alarak kullanılabilir. Bu durumda çoğunlukla harfî cerle mecrur olur.

Örnek:

سافرت للرحلة في العلم. “İlim öğrenme isteğiyle yolculuk yaptım.”

cümlesinde mef'ûlün leh harfî tarif aldığı için ل harfî ceriyle mecrur olmuştur.

3) Mef'ûlün leh nekre olarak gelebilir. Bu durumda genellikle nasb olur.

Örnek:

وقف الناس احتراماً للعلم. “İnsanlar ilme saygı göstermek için ayağa kalktı.”

cümlesinde mef'ûlün leh nekre olduğu için nasb olmuştur.

4.10.1.5. Mef'ûlün maah (المفعول معه)

مع anlamındaki و harfinden sonra gelen birliktelik anlamı taşıyan, kendinden sonraki ismi nasb eden mefuldür (İbn Akîl, s. 457).

Örnek:

سيري و الطريق مسرعة. “Yol boyunca hızlıca yürü.”

cümlesinde و harfinden sonra gelen الطريق ismi, mef'ûlün maah olup beraberlik ifade eder.

Mef'ûlün maah cümleden çıkartıldığında cümle, cümle olma özelliğini yitirmemelidir.

Örnek:

اشترك سعيد و خليل. “Said ve Halil ortak oldu.”

cümlesinde و harfini cümleden çıkardığımızda anlam bozulmaktadır. Bu nedenle mef'ûlün maah değildir. Buradaki و harfî atıf vavidir (el-Galâyînî, 1993, III, s. 73).

Cümlede و harfinin beraberlik anlamında kullanılmaması durumunda mef'ûlün maah olmaz.

Örnek:

جاء خالد و سعيد قبله. “Halit geldi, Said ondan önce geldi.”

Buradaki و beraberlik anlamında kullanılmadığından mef'ûlün maah olmaz.

Mef'ûlu ma'nın fiilin önüne geçmesi caiz değildir (Abdullatif, 2006, s. 124).

Örnek:

والنهر سرت. örneğindeki gibi mef'ûlün maahnın başta gelmesi uygun görülmemiştir.

4.10.2. Kürtçede Cümlelerin Yardımcı Öğeleri

Kürtçede cümlelerin yardımcı öğeleri nesne ve tümleçlerdir.

4.10.2.1. Nesne (Bireser)

Cümlede fiilin yaptığı işten doğrudan etkilenen öğeye nesne (bireser) denir (Ciwan, 1992, s. 205). Nesne alan genellikle özne ile yüklem arasında yer alır.

Örnek:

Azad nê n dixwe. “Azad ekmek yiyor.

Cümlesinde “Azad” özne, “dixwe” yüklemidir. Öznenin yaptığı işten doğrudan doğruya etkilenen öğe “nê n”(ekmek) sözcüğüdür. Öyleyse bu cümlede nesne "nê n"dir.

Şimdiki ve gelecek zamanlı geçişli fiil ihtiva eden cümlede yüklem özne ile uyumludur.

Örnek:

Tu min nas diki. “Sen beni tanıyorsun.”

Cümlesinde geçişli fiil şimdiki zamanda olduğu için yüklem özneye göre çekimlenmiştir. Özne düz durumda olduğundan “tu” birinci grup zamiri, nesne ise eğik durumda olduğundan “min” ikinci grup zamiri kullanılmıştır.

Geçişli fiiller geçmiş zamanda ise nesneye uygun çekim eki alır.

Örnek:

Min tu ditî. “Ben seni gördüm.”

Cümlesinde tu zamiri geçmiş zaman geçişli fiilin nesnesidir. Fiil nesneye uyum sağlamıştır. Nesne düz durumda olduğundan “tu” birinci grup zamir, özne ise eğik durumda olduğundan “min” ikinci grup zamir kullanılmıştır.

Örnek:

Min ew dît. “Ben onu gördüm.”

Bu cümlelerin nesnesi “ew” zamiridir. Fiil nesne durumundaki “ew” (o) zamirine uyum sağlamıştır.

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü gibi geçmiş zaman geçişli fiillerin nesnesi, geçişli geçmiş zaman dışındaki fiillerin öznesiyle aynı davranır. Zira ikisi de fiilin kişi zamirine

göre alacağı çekim ekini belirler. Geçişli geçmiş zamanlı fiilin nesneye göre şahıs ekini alması, diğer zamanlarda fiilin özneye göre şahıs eki alması Kürtçenin ergatif bir dil olma özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan geçişli fiillerle kullanılan nesneler emir kipinde, şimdiki zaman ve gelecek zamanda eğik durum eki almak zorundadırlar (İncekan, 2013, s. 76). Eğik durum ekleri eril, tekil ve belirsiz durumdaki bir kelimede -ekî; dişil ve tekil bir kelimede -ê; dişil tekil ve bağımsız bir kelimede -ekê; çoğul eril ve dişil bir kelimede -an ekleridir.

Örnek:

Ew mektûbê dişîne. “O mektubu gönderiyor.”

Cümlesinde nesne durumundaki sözcük “mektûbê” kelimesidir. Cümledeki fiil şimdiki zamanı gösterdiği için nesne -ê ekini almıştır. Ayrıca nesne olan kelimenin son harfi ünlü ise eklerden önce araya (y) kaynaştırma harfi girer.

Nejad nameyekê dinivîse. “Nejat bir mektup yazıyor.”

Cümlesinde nesne durumunda olan name sözcüğü belirsiz ve dişil olduğu için -ekê ekini, son harfi ünlü olduğu için de “y” kaynaştırma harfini almıştır.

Ayrıca Kürtçede geçişli fiillerde geçmiş zamanlı cümlelerde nesne çoğul olduğunda bile tekil olarak yazılır. Nesnenin çoğul olduğu fiilin sonundaki çoğul ekinden anlaşılır.

Örnek:

Min pirtûk xwand. “Ben kitap okudum.”

Cümlesinde nesne olan pirtûk kelimesinin tekil olduğu yüklem tekil olmasından anlaşılmaktadır. Aynı cümlemin yüklemi çoğul olduğunda “Min pirtûk xwanden.” (Ben kitapları okudum.) şeklinde yazılır. Nesnenin çoğul olduğu yükleminden anlaşılmaktadır.

4.10.2.2. Tûmleç (Terker)

Cümleyi çeşitli anlam ilgileriyle tamamlayan unsurlara tûmleç denir (Ciwan, 1992, s. 206).

Örnek:

Ez ji gund hatim. “Ben köyden geldim.”

Min ew li kuçâ dît. “Onu sokakta gördüm.”

Tümleçler zarf ve edat tümleci olmak üzere ikiye ayrılır:

1- Zarf Tümleçleri

Cümleyi zaman, yer, yön, durum, nicelik bildirmek amacıyla tamamlayan unsurlara zarf tümleci (durumsal tümleç) denir (Ciwan, 1992, s. 206).

a) Cümleyi zaman ilgisiyle tamamlayan tümleçler:

Kürtçede kullanılan bazı zaman zarfları şunlardır: Duh “dün” , îro “bugün”, nîvro “öğleyin”, serê sibê “sabahleyin” , piştî nîvro “öğleden sonra” , berê evarê “akşamdan önce” sibê heta êvarê “sabahtan akşama kadar”, par “geçen yıl”, îsal “bu sene”, îşev “bu akşam” vb.

Örnek:

Min par dibistan xelas kir. “Geçen sene okulu bitirdim.”

Burada “par” sözcüğü öznenen sonra gelip yüklemi zaman bakımından tamamlamıştır.

Örnek:

Duh ez çûm mala apê xwe. (Tan, 2011, s. 309) “Dün amcamın evine gittim.”

cümlesinde “duh” sözcüğü cümleinin başında yer alıp cümleyi zaman açısından tamamlamıştır.

b) Cümleyi yer ve yön ilgisiyle tamamlayan tümleçler:

Bazı yer ve yön zarfları şunlardır: derve “dışarı”, hundir “içeri”, jor “yukarı”, jêr “aşağı”, pêş “ileri”, paş “geri” vs.

Örnek:

Cotkar genime xweli sûke difiroşe. “Çiftçi buğdayını pazarda satar.”

Burada tümleç, yüklemi yer açısından tamamlamıştır (Bedirxan ve Lescot, 2012, s. 327).

Ew çûn jêr. “Onlar aşağı gittiler.”

cümlesinde yön zarfı kullanılmıştır.

c) Cümleyi durum ya da tarz ilgisiyle tamamlayan tümleçler:

Örnek:

Baş birikire û rast bibâje. “İyi düşün ve doğru konuş.”

cümlesinde “baş” ve “rast” sözcükleri yüklemeleri durum açısından tamamlamıştır (Ciwan, 1992, s. 207).

d) Cümleyi miktar ilgisiyle tamamlayan tümleçler:

Örnek:

Ez biqasî te bixwînim ez â bibim filozof. “Senin kadar okusam filozof olurum.”

cümlede “qasî” sözcüğü yüklemi miktar açısından tamamlamıştır (Ciwan, 1992, s. 207).

Ez gelekî westiyam. (Tan, 2011, s. 308) “Ben çok yoruludum.”

cümlesinde fiil miktar bildiren zarf ile tamamlanmıştır.

e) Cümleyi soru ilgisiyle tamamlayan tümleçler:

Yüklemin zaman, miktar, sebep gibi durumlarını soru yoluyla tamamlayan zarflardır.

Bazı soru zarfları şunlardır: Çima “neden”, çawa “nasıl”, kengî “ne zaman”, heta kengî “ne zamana kadar” vb.

Örnek:

Te çawa ew birî? “Onu nasıl kestir?”

Tu dê kengî kitêba min bînî? “Kitabımı ne zaman getireceksin?”

cümlelerindeki soru zarfları cümleyi soru ilgisiyle tamamlayan tümleçlerdir.

2- Edat Tümleçleri:

Cümleye çeşitli anlam ilgileri kazandıran edatları ihtiva eden tümleçlerdir (Ciwan, 1992, s. 206).

Edat tümleçleri, yüklemin anlamını araç, birliktelik, beraberlik yönünden tamamlayan sözcük ya da sözcük gruplarıdır.

Örnek:

Ez ber bi hevalekî xwe ve meşiyam. “Bir arkadaşşıma doğru yürüdüm.”

cümlesinde ön edat “bi” ve son edat “ve” kullanılıp edat tümleci oluşturulmuştur.

Hesen bi balafirê çû Stenbolê. “Hasan uçakla İstanbul’a gitti.”

cümlesinde edat tümleci eylemin hangi araç ile gerçekleştiğini belirtmiştir.

Ew bi diya xwe re çû sûkê. “O annesiyile birlikte çarşıya gitti.”

cümlesinde edat tümleci cümlelerin anlamını beraberlik yönünden tamamlamıştır.

Netice olarak Kürtçenin söz dizimi özne, nesne, yüklem olarak sıralansa da Bedirxan ve Lescot (2012, s. 329) bugünkü yazı dilinde esneklik olduğunu şöyle dile getirmişlerdir: “Cümlelerin öğeleri ifade edilen fikirlerin mantıki sırasına göre, gerek söylemin gelişmesi içinde onlardan şuna ya da buna verilen öneme göre böylece yerlerini bulurlar ve bu takdirde normal sıra tamamen alt üst olabilir.”

4.10.3. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Yardımcı Öğelerinin Karşılaştırılması

Tablo 5. Arapça ve Kürtçede Fiil Cümlesinin Yardımcı Öğelerinin Karşılaştırılması

ARAPÇA	KÜRTÇE
1	Fiil cümlesi fiil, fâil ve mef'ulden oluşur.
2	Fiil cümlesi özne, tümleç, yüklem veya özne, nesne ve yüklemden oluşur.
2	Mef'ûlün bih, mef'ûlün fih, mef'ûlün leh, mef'ûlün mutlak, mef'ûlün maah olmak üzere beş çeşit mef'ul vardır.
3	Düz tümleç (nesne), zarf tümleci ve edat tümleci olmak üzere üç çeşit tümleç vardır.
3	Nesnenin eğik ve düz durumda bulunduğu yerler vardır. Tümleçlerde eğik veya düz durum yoktur.

Benzer Yönler

- Arapçada mef'ûlün bih, mef'ûlün mutlak, mef'ûlün lieclih, mef'ûlün fih, mef'ûlün maah olmak üzere beş çeşit mef'ul vardır. Kürtçedeki bireser (nesne), zarf ve edat tümleci olmak üzere iki tümleç (terker) bulunmaktadır. Bu öğeler her iki dilde de cümlelerin yardımcı öğeleridir.
- Arapçada mef'ûlün bih Kürtçedeki nesnenin karşılığıdır. Arapçada mef'ûlün bihin fâilden önce gelmesine cevaz verildiği bazı durumlar olduğu gibi mef'ûlün bihin fâilden önce gelmesini gerekli olduğu durumlar vardır. Ayrıca mef'ûlün bih bazı durumlarda fiil ve fâilden önce de gelebilir. Kürtçede de nesnenin yüklemden önce geldiği durumlar vardır.
- Mef'ûlün bih sarih, zahir isim, bitişik zamir (zahir müstetir), ayırık zamir (zahir munfasıl), mastar müevvel ve cümle olmak üzere beş şekilde gelir. Kürtçede isim veya isim soylu kelimeler cümlede nesne olarak kullanılır.

- d) Arapçada zahir isim olan mef'ûlün bih mansup olarak gelir. Mef'ûlün bihin mansup olarak gelmesi isme göre farklılık gösterir. Müfred ve son harfi illetli olmayan isimlerde fetha ile tesniye isimlerde ve müzekker çoğul isimlerde ي ile, müennes çoğul isimlerde kesra ile mansup olur. Kürtçede de geçişli fiillerin şimdiki ve gelecek zamanlarında nesne, geçmiş zamanlarında ise özne bükümlü olur.

Örnek:

Ez avê vedixwim. “Ben suyu içiyorum.” cümlesinde nesne bükümlüdür.

Zînê kevir avêt. (Tan, 2011, s.304) “Zin taş attı.” cümlesinde özne bükümlüdür.

- e) Arapçada geçişli fiil cümlesinde birden fazla mef'ûlün bih bulunabilir. Kürtçede de geçişli fiil cümlesinde birden fazla nesne bulunabilir.
- f) Arapçada mef'ûlün mutlak fiilin anlamını pekiştirmek, sayısını veya çeşidini bildirmek için kullanılır. Kürtçede zarf tümleci yüklem bildirdiği işin durumunu, miktarını ve sayısını bildirir. Zarf tümleci Arapçadaki mef'ûlün mutlak ile birebir örtüşmemekle birlikte mef'ûlün fih, mef'ûlün liecliyi de kapsamaktadır. Zira mef'ûlün fih, eylemin meydana geldiği yer ve zamanı bildirir. Zarf tümleci de zaman, yer, yön, durum ve nicelik açısından cümleyi tamamlayan öge olması bakımından Arapçadaki mef'ûlün fihi karşılamaktadır. Eylemin yapılış sebebini açıklayan mef'ûlün lieclih de Kürtçedeki zarf tümlecine tekabül etmektedir. Arapçada cümlede özneye beraberlik anlamı katan mef'ûlün maahın Kürtçedeki karşılığı bazen özne, bazen edat tümleci, bazen zarf tümleci olabilmektedir. Örneğin سرت و الطريق “Yol boyunca yürüdüm.” mef'ûlün maah cümleye “mesafe” anlamı kattığı için Kürtçedeki zarf tümlecine karşılık gelmektedir.

Farklı Yönler

- a) Arapçada fiil cümlesi fiil, fâil ve mefulden oluşmaktadır. Kürtçede de özne, tümleç ve yüklemden oluşmaktadır. Arapçada temel ögeler başta, yardımcı ögeler sonda yer alır. Kürtçede ise yardımcı ögeler genellikle ortada yer alır.
- b) Arapçada mef'ûlün bih her zaman nasb durumundadır. Cümledeki fiilin zamanı mef'ûlün bihin durumunu etkilemez. Ancak Kürtçede Arapçada mef'ûlün bihin karşılığı olan nesne (bireser) fiilin zamanına göre farklı şekillerde gelebilir. Mesela

şimdiki ve gelecek zamanlı fiillerin nesneleri bükümlü olur. Diğer zamanlarda nesne bükümlü olmaz.

Örnek:

Zarok pirtûkê dixwîne. “Çocuk kitap okuyor.”

cümlesinin fiili şimdiki zamanlı olduğu için nesne bükümlü olmuştur.

Zarok pirtûk xwend. “Çocuk kitap okudu.”

cümlesinde ise nesne yalın durumda bulunmaktadır.

- c) Arapçada fiil nesneye sayı ve çekim bakımından uyum sağlamaz. Kürtçede ise fiilin geçmiş zamanda ve geçişli olması durumunda yüklem nesne ile uyum sağlar.

Örnek:

Min tu dîtî (Thackston, 2016, s. 18). “Ben seni gördüm.”

Cümlesinde fiil nesneye göre çekimlenmiştir. Aynı cümle Arapçaya (أنا رأيتك) şeklinde çevrilir. Fiilin mef’ûlün bih ile uyum içerisinde olma durumu olmayıp fiilin fâil ile uyum sağladığı görülmüştür.

- d) Arapçada mef’ûlün bih fiile göre harfî cerli veya harfî cersiz olarak bulunabilir. Zira bazı fiiller farklı harfî cerlerle farklı anlamlar içerirler. Bazı fiiller de ancak harfî cerlekullanılırlar. Kürtçede mef’ûlün bihin karşılığı olan nesne başına herhangi bir ek almaz. Başına ek alan sözcük cümlede tümleç türlerinden birini karşılar.
- e) Arapçada zarf olarak sadece mef’ûlün fih kullanılmaktadır. Kürtçede ise zarflar oldukça geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Şöyleki; Arapçada zarflar yalnız fiilin zamanını ve mekânını belirtmekle sınırlı iken Kürtçede zarf tümleci zaman ve yer bildiriminin yanında miktar, durum açısından da cümleyi tamamlamaktadır. Zira daha önce belirtildiği gibi Kürtçedeki zarf tümleciyle Arapçadaki mef’ûlün mutlak, mef’ûlün fih, mef’ûlün leh, mef’ûlün maah örtüşmektedir.
- f) Arapçada zarflar pek çok açıdan ayrıntılı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Örneğin mübhem zaman ve mekân zarfı, mutasarrıf ve gayrı mutasarrıf zarflar gibi. Kürtçede ise cümleyi mekân ve zaman açısından tamamlayan zarflarda bu denli sınıflandırmalar yapılmamıştır.
- g) Arapçada fiilin anlamını pekiştirmek, türünü ve sayısını belirtmek için fiille aynı kökten gelen mastar olan mef’ulu mutlak çeşidi Kürtçede anlam olarak zarf tümleciyle örtüşmektedir. Ancak Kürtçede fiille aynı kökten gelen mastar şeklindeki zarf tümlecine bulunmadığı gibi bu türden hiçbir tümlece rastlanmamıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojik gelişmelerle birlikte her geçen gün küçülen dünyamızda farklı toplumlar arasında iletişim günden güne önemini artırmaktadır. Kürtçe ve Arapça birbirine yakın veya aynı coğrafyalarda kullanılan dillerdir. İnsanların duygu ve düşüncelerini dile getirmek için oluşturduğu cümleler dil bilgisi açısından her iki dilde de önemli yer tutmaktadır. Bu iki dilin farklı dil ailelerine sahip olmaları aralarında farklılıklar olmasını kaçınılmaz kılmıştır. Çalışma çerçevesinde yapılan araştırmalar sonucunda bu iki dil arasındaki farklılıklara dair araştırmaya rastlanamamıştır. Bu alandaki eksikliğin giderilmesi doğrultusunda konunun bir boyutu olan “iki dildeki basit cümle yapıları” karşılaştırılmıştır.

Şunu belirtmek gerekir ki; Arapça yazım geleneği köklü olup dil bilgisi alanında yazılmış sayısız kaynak bulunmaktadır. Bu nedenle araştırma yapılırken konumuzla ilgili Arapça kaynak sıkıntısı yaşanmamıştır. Ancak Kürtçe için dil bilgisi ile ilgili kaynakların azlığı nedeniyle sıkıntı yaşanmıştır. Ülkemizde Kürtçe öğretiminin son yıllarda ivme kazanmasına rağmen Kürtçe yazılı kaynakların sınırlı olduğu görülmüştür.

Elde edilen kaynaklar incelendiğinde Kürtçenin tam olarak hak ettiği seviyede yetkin eserlerle araştırılmadığı tespit edilmiş ve mevcut eserler incelendiğinde ise biri diğerinin neredeyse kopyası olduğu görülmüştür. Özellikle cümle yapılarıyla ilgili kaynakların kısıtlı olması, ülkemizde Kürtçe ve Arapça dillerinin karşılaştırması yoluyla hazırlanan eserlerin ülkemizde bulunmayışı çalışmamızın en önemli zorluklarından biri olmuştur.

Şüphesiz Kürtçe eserlerin yetersizliğine rağmen bu eserlerin Kürtçenin özelliklerinin belirlenmesindeki ve öğretilmesindeki katkıları inkâr edilemez. İlerideki günlerde Kürtçe dil bilgisini daha detaylı inceleyen eserlerle buluşmayı ümit etmekteyiz. Bu dilin gerçek

zenginliğinin ortaya çıkarılması, dünya dilleri arasında hak ettiği yeri almasını sağlayacaktır.

Yapılan bu çalışmada Arapça ve Krtde yapı ve anlam bakımından cümle eşitleri incelenmiştir. İki dildeki temel cümle yapıları ve bu yapıları meydana getiren ögeler dilbilgisi açısından ele alınmıştır. Daha sonra her iki dil arasındaki temel cümle yapıları karşılaştırılarak aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Daha önce belirttiğimiz gibi Arapçanın Hami-Sami dil ailesine mensup bir dil olması nedeniyle Hint Avrupa dil ailesine mensup Krt ile farklılıklar gösterir. Ancak bu durum her iki dilin hiçbir konuda birbiriyle örtüşmeyeceği anlamına gelmemelidir. Yapılan alışma sonucunda Krt ve Arapçadaki cümle yapılarında benzerliklerin de azımsanmayacak düzeyde olduğu grlmştir.

Çalışmada her iki dildeki cümle yapıları incelenmeden önce isimlerle ilgili bazı özelliklere değinildi. İsimlerde müzekkerlik (erillik) ve müenneslik (dişillik) olması bakımından iki dil arasında benzerlik bulunmaktadır. Ancak insan ve hayvan dışındaki isimlerin müzekker veya müennes olma kuralları bazı farklılıklar göstermektedir. Ayrıca isimler sayı bakımından ele alınarak Arapçadaki iki varlığa delalet eden tesniye (ikil) kavramının Krtde olmadığı grlmştir.

Bu çalışmanın asıl karşılaştırma alanı olan basit cümle yapılarına gelince her iki dilde de cümle, öncelikle isim ve fiil cümlesi olmak üzere iki guruba ayrılarak incelenmiştir. Bu iki cümle yapısında da benzerlikler olduğu kadar farklılıkların da olduğu grlmştir. Arapçada isim cümlesinin yükleme (haber) isim soylu bir kelime olduğu Krtdeki isim cümlesiyle rtştği tespit edilmiştir. Ancak yükleme fiil olan cümle Krtde fiil cümlesi olurken Arapçada cümle ismi veya isim soylu bir kelimeyle başlaması isim cümlesi olarak kabul edilmesinin sebebidir. Krtde olduğu gibi yüklemin isim veya fiil soylu kelime olması Arapçada cümle çeşidini belirlemede bir kıstas olmamaktadır. Arapçada cümle ismi veya fiil cümlesi olmasını belirleyen ana ölçüt cümle ismi başladığı ilk kelimenin türüdür.

Arapçada cümle ismi temel ögeleri genellikle başta, yardımcı ögeler sonda bulunur. Krtde ise yardımcı ögeler çoğunlukla ortada bulunur. gelerin dizilişi bakımından en önemli farklılıklardan biri de Arapçada sözcüklerin önem sırasına göre sağdan sola doğru yerleşmesi, Krtde sözcüklerin yüklemden başlayarak soldan sağa doğru düzenlenmesidir.

Arapçada fiil cümlesi fiil, fâil ve mef'ûl olmak üzere üç temel ögeden meydana gelmektedir. Mef'ûllerin çeşitliliği bakımından Arapçanın bir hayli zengin olduğu ve bu konuda birçok kuralın bulunduğu görülmüştür. Kelimeler cümle içindeki konumlarına göre irab edilirler. Fâilin merfu olması, mef'ûllerin mansup olması i'rap denilen konunun unsurlarının Kürtçede bulunmayan kriterlerle belirlenmesi Arapça ve Kürtçe arasındaki büyük farklılıklardan biridir.

Yaptığımız incelemede Arapçada mef'ûl çeşitleri üzerine ayrıntılı çalışmaların olduğu Kürtçede ise bu konuya Arapçadaki kadar eğilinmediği tespit edilmiştir.

Kürtçenin söz dizimi yapısı ve ergatif yapıli bir dil olması Arapça ile arasındaki farklılıkların temel nedenini oluşturduğu görülmüştür. Kürtçede yalın ve bükümlü olmak üzere iki grup kişi zamininin bulunması bunun en bâriz örneklerindendir.

Kürtçede geçmiş zamanda geçişli fiillerin öznesi bükümlü olur. Arapçada fiilin zamanı veya geçişli olup olmaması özneye bir değişikliğe sebep olmaz. Ayrıca Kürtçede özne kişi zamiri olduğunda fiil kişi zamirine uygun ek alır. Arapçada da fiil kişi zamirine göre çekimlenir. Ancak Arapçada fiil çekimi kişi zamininin müennes veya müzekker olmasına göre farklılık gösterirken, Kürtçede kişi zamirleri eril veya dişil olarak bir ayrımına tabi tutulmadığından fiil çekimini de etkilemesi söz konusu değildir.

İki dil incelenerek aralarındaki benzerliklerin ve farklılıkların önceden belirlenmesi yabancı dil öğrenimindeki zorlukların aşılması bakımından önem taşımaktadır. Ana dil ve hedef dil arasındaki benzer noktaların ortaya konulmasıyla hedef dilin daha kolay öğrenileceği düşünülmektedir.

Arap öğrencilere Kürtçe, Kürt öğrencilere Arapça öğretimine başlamadan önce öğretmenler ana dil ve hedef dil arasındaki farklılıklardan haberdar olmalıdırlar. Zira farklılık arz eden konuların önceden tespit edilmesi öğrenme faaliyetlerinin hazırlık aşamasında yardımcı olacaktır.

İleriki çalışmalarda Arapça ile Kürtçenin gramerlerindeki diğer farklılıklar da incelenebilir. İki dil arasındaki gramer konularının örtüşen ve örtüşmeyen yönlerinin tespit edilmesi ana dili Kürtçe olan insanların Arapça, ana dili Arapça olan insanların Kürtçe öğrenmesinde kolaylık sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdullatif, S. (2006). *Kavaidu'l-luġatu'l-Arabiyyetu'l-mubessata*. 16 Ağustos 2014 tarihinde <http://saaaid.net/book/8/1556.doc> sayfasından erişilmiştir.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dil bilim* (5.baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- el- Antâkî, M. (t.y.) *el-Minhâc fi'l-kavâid ve'l-i'râb*. Beyrut: Dersâdet.
- Arak, H. (2006). İkinci yabancı dil olarak Almancanın öğrenilmesinde İngilizcenin ve karşılaştırmalı dilbilgisinin rolü. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 205-216.
- Ayd, M. (1989). *en-Nahvu'l-musaffâ*. Kahire: Mektebetu eş-şebâb.
- Aydın, T. (2007). *Arapça ve Türkçede cümle yapısı, yabancılara Arapça cümle öğretimi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Badıllı, K. (1965). *Türkçe izahlı Kürtçe grameri (Kurmançça Lehçesi)*. Ankara: Ankara.
- Başaran, C. (2014). *Kürt dilinde sözlükler*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Yaşayan Diller Enstitüsü, Bingöl.
- Bedir Xan, E.C. ve Lescot, R. (2011). *Kürtçe dilbilgisi (Kurmancî)*. İstanbul: Doz.
- Bedirxan, C. A. ve Lescot, R. (2012). *Kürtçe gramer*. İstanbul: Avesta.
- Buran, A. (2011) Kürtler ve Kürt dili. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 6 (3), 43-57.
- el-Cârim, A. ve Emin, M.(t.y.) *en-Nahvu'l-vadîh*. Kahire: Daru'l- Maarif.
- Charles, F. (1945). *Teaching and Learning English as a Foreign Language*, Ann Arbor: University of Michigan.

- Ciwan, M. (1992). *Türkçe açıklamalı Kürtçe dilbilgisi (Kurmanc lehçesi)*. Sweden: Jîna Nû.
- el-Curcânî, A. (1987). *Mebâidi'l- kavâidi'l- luğati'l arabiyye*. Bangladeş: Mektebetü'l Faysal.
- el-Curcânî, A. (1987). *El-Miftâh fis-sarf*. Beyrut: Medresetü'r-risâle.
- Çetin, N. M. (1991). Arap (Dil). *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3, 282-285, İstanbul.
- Çörtlü, M. M. (2007). *Arapçada cümle kuruluşu ve tercüme teknikleri*. İstanbul: İrfan.
- Çörtlü, M. M. (2013). *Arapça dilbilgisi nahiv*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Daniels, P. (2013). The Oxford handbook of Arabic Linguistics. Jonathan Owens (Ed.) *The Arabic Writing System*. (s. 345). Oxford: The Oxford University Press.
- Dede, M. (1983). Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaştırmalı Dilbilim ve Yanlış Çözümlemesinin Yeri. *Türk Dili -Aylık Dil ve Yazın Dergisi* 47, 123-135.
- Derince, M. Ş. (2010). *İkinci dil (Türkçe) ve üçüncü dil (İngilizce) ediniminde birinci dil (Kürtçe) gelişiminin önemi*. Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dixon, R. M. W. (1994). *Ergativity*. Cambridge University.
- Doğan, C. (1989). *Yabancı dil öğretim olarak Arapça öğretim metot ve teknikleri*. Ankara.
- Ed-Dimeşki, A. (1996) *el-Belağatu'l-Arabiyye*. Beyrut: Daruş-Şamiye.
- Ergin, M. (1993). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Farqînî, Z. (2013). *Ferheng sözlük Kurdî-Turkî*. İstanbul: Gün.
- Fries, C.C. (1945), *Teaching and Learning English as a Foreign Language*, Ann Arbor, Michigan University.
- el-Galâyînî, M. (1993). *Câmiu'd-durûsu'l-arabiyye*. Beyrut: el- Mektebetü'l -Asriyye.
- Günday, H. ve Şahin, Ş. (2012). *Arapça dilbilgisi*. İstanbul: Alfa.
- Gündoğdu, S. (2011). *The Phrase Structure of Two Dialects of Kurmanji Kurdish: Standard Dialect and Muş Dialect*. Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Hasan, A. (ty.). *en-Nahvu'l-Vâfi*. Kâhire.
- el-Haşımi, A. (1999) *Cevâhiru'l- Belağa Fi'l-Meani ve'l-Beyan ve't-tebyin*. Beyrut: Mektebetu'l Asriyye.
- İbn Akîl, H. (t.y.) *Şerhu İbn Akîl*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl.
- İbn Cinni, E. (t.y.). *el- Hasâis*. Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Amme.
- İbn Hacib, C. (2011). *Kâfiye*. Pakistan: Mektebetü'l-Büşra.
- İbn Haldun, A. (2004). *Mukaddime*. (H. Kendir, Çev.). Ankara: Yeni Şafak.
- İbn Hişâm, A. (1985). *Muğni'l- Lebîb an kutubi'l Earib*. Dimaşk: Daru'l-Fikr.
- İbn Hişâm, A. (t.y.). *Şerhu katru'n-nedâ ve bellu's-sadâ*. İstanbul: Dersaadet.
- İbn Manzur, İ. (t.y.). *Lisanü'l Arab*. Beyrut: Darus-Sadr.
- İbnu'l Varak, M. (1999). *el-İlelun- nahviyye*. Riyad: Mektebetür-Reşid.
- İncekan, A. (2013). *Ez Kurdî hîn dibim*. İstanbul: Nûbihar.
- İşler, E. (2002a). Karşıtsal çözümleme ve Arapça öğretimi. *Nüşa Dergisi*, 6, 123- 134.
- İşler, E. (2002b). Arapça ve Türkçede Ortaçlar- Karşıtsal çözümleme. *Nüşa Dergisi*, 7, 103-104.
- Güler, İ. (2004). Dil öğretimi, dilbilgisi ve Arapça. *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2) 169-182.
- Karasar, N. (1982). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (4. baskı). Ankara: Hacettepe-Taş.
- Karaman, H.,Ç. M., & Dönmez, S. G. (2014) *Kur'an Yolu Meali*. Ankara: DİB.
- Kim, D. H. (2010). *A basic guide to Kurdish Grammar*. 25 Ekim 2015 tarihinde <http://kurdishcentral.org/en/mlsp-dl/190/.../26751?r.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Koç, A. S. (2007). *Arapça ve Türkçede zamirler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lado, R. (1957). *Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers*. Ann Arbor: Michigan University.
- Lassar, L. (2014). Arapçada fiil cümlesi. *Şarkiyat Mecmuası*, 24,121-133.
- McCarus, N. M. (1958). *A Kurdish grammar: Descriptive analysis of the Kurdish of Sulaimaniya, Iraq*. New York .

- Mutçalı, S. (1995) *Arapça- Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık.
- Nalçakan, Z. (2008). *Arapça ve Türkçede isim ve fiil cümlesinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Oflaz, A. ve Bolat, H. (2012). *Almanca öğreniminde ana dili ve İngilizce kaynaklı girişim hataları*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, (1635-1651). Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter.
- er-Râcihi, A. (1999). *et-Tatbîku 's-sarfî*. Beyrut: en- Nahdatu'l-Arabiyye.
- Sevinç, R. (2004). *Arap dilinde cümle yapısı ve biçimi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- eş-Şafiî, Ş. (2004). *Şerhu şuzuriz-zeheb fi ma'rifeti kelâmi 'l-Arab*. el-Medine.
- Tan, S. (2011). *Rêzimana Kurmancî*. İstanbul: Gün.
- Thackston, W.M. (2006). *Kurmanji Kurdish. A Reference Grammar with Selected Readings*.
- Türk Dil Kurumu. (1994). *Okul sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- UNESCO. World Arabic Language Day. (2012). 21 Ekim 2015 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002179/217912e.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Varol, O. (2014). *Türkçe- Kürtçe dil etkileşimi: İkidil konuşuculara ait verilerdeki dilbilimsel görünüm*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, K. (2012). *Temel alıştırma ve metinlerle Kürtçe dilbilgisi*, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü.
- Zaidan, O. F ve Callison-Burch, C. (2012). Arabic dialect identification. *Association for Computational Linguistics* 1 (1), s. 3-4.
- ez-Zemahşeri, E. (1993). *el- Mufasssal fi sinâati 'l-i 'rab*. Beyrut: Mektebetu'l-Hilal.
- Xani, E. (2014). *Mem û Zin*. İstanbul: Nûbihar.

GAZİ GELECEKTİR..